

באר מים החיים

גליון ט"ו

פרשת בא

לקט ביאורים

מבאר מים החיים של רבותינו

וחלקם נמסר בבית המדרש "תורת דוד" רמות א' ירושלים

ובסופו פניני דרך ממו"ר גאון ישראל

כמוה"ר הרב שלמה יהודה בארי (הינוקא) שליט"א

מיועד לחלוקה לבתי כנסיות ובתי מדרשות

על אף הביקוש הרב - לעת עתה אין בידינו יכולת להדפיס

רק כמות מצומצמת

וכעת ניתן לקחת חוברת אחת לכל בית מדרש

נא לא להוציאו מביהמ"ד עד יום שישי בשבוע שאחריו

תוכן העניינים:

- א. מתוקים מדבש.
ב. באר מים החיים.
ג. שאלות לשלחן שבת.
ד. נקודות דרך ממעשה האבות.
ה. במסילות החיים.
ו. דגל מחנה יהודה - ממנו"ר שליט"א.

הגיליון יעמוד לרפואת והצלחת וישועת וברכת

מו"ר שליט"א ותלמידיו

ובכלל הברכה לכל התורמים והמסייעים
היקרים הי"ו ובני ביתם

ובפרט להרב דניאל בן שמחה, ועליזה בת שמחה וב"ב הי"ו

יה"ר מלפני אבינו שבשמים,

שיושעו בכל הישועות, ויזכו לאור פניו ית'

ויזכו לבנים זכרים חיים וקיימים

בריאים ושלמים צדיקים וחסידים ת"ח אמיתיים

עושי רצון השי"ת באמת, ולקנין תורה וקדושה,

עם בריאות איתנה ונהורא מעליא וכל טוב סלה.

עם תפלה לאבינו שבשמים לרפואת וישועת

כל באי בית המדרש "תורת דוד"

ובכללם - לבנימין בן זילפה, ולאליהו בן טובה, ומאיר חיים בן דבורה, ואליהו בן
מרסדס,

ומשה מרדכי בן עדנה, ומשה בן שרה, ויצחק בן שושנה, ומאיר בן תמו תמר.

©

כל הזכויות שמורות

אפשר לצלם גיליון זה כולו בשלימות בדיוק כמתכונתו

- ולזיכוי הרבים ללא שום ריוח

יבורכו מאת השי"ת כל המסייעים בהדפסה ובהפצה
יש אפשרות להקדשה ברכה והנצחה
ובעזרת השי"ת נוכל להשקות עוד מ- באר מים החיים

054-8434755

להשגת הגיליון בדוא"ל: b.maimhaim@gmail.com וכן באתר "לדעת" - כל עלוני השבת.

מתוקים מדבש

א. ליבו של פרעה הרשע נהפך לכבד ממש

תרצ"ט וסיפר בשם הפרופסור של המוזיאון מלונדון שנמצאים שם גופות החנוטים של מצרים, שבשעה שנתעסק בגופו של פרעה ראה שליבו עשוי מבשר כבד והשתומם על זאת, ואמר לו את המדרש הנ"ל. ובאילת השחר הקשה, שהרי למ"ד במכילתא שפרעה טבע בים, הרי לא חנטו אותו, ולמאן דאמר שנשאר חי ומלך אח"כ בנינוה עיין בפרקי דר"א (פרק מג), וכי חזר למצרים ומת שם וחנטוהו שם. ע"כ. וראה להלן יישוב אמיתי לזה.

רוח הקודש של גדולי ישראל, להשיב בתשובה לאמונת חכמים בדברי המדרש

ובחבורת לאור הנר (פ' וארא תשע"ז עמ' מה, מהרב שלמה לינשטיין, בשם הרב יהודה שוורץ) הביא ששמע מאחד המשפיעים העוסקים בקירוב בחורים שנשרו מן הדרך, שיום אחד הופיע אצלו בחור שביכה את מר גורלו שלאחרונה החל להתנוצץ במוחו הרהורי כפירה רח"ל, ולקחו המשפיע הנ"ל לביתו של הגריא"ל שטיינמן זצ"ל לעודדו ולחזקו באמונה. כששמע הגריא"ל שטיינמן את דבריו, החל לספר לבחור את לבו של פרעה שנהפך לכבד כפי דברי רבותינו במדרש הנ"ל. והבחור הנ"ל יצא משם בוכה בדמעות, כששאלו המשפיע לסיבת בכיו, אמר לו כך: דע לך שההתדרדרות שלי התחילה בשעה שלמדתי את המדרש האמורים שליבו של פרעה נהפך לכבד, ולא האמנתי שיתכן כן

במדרש (שמו"ר ט, ח): ויאמר ה' אל משה כבד לב פרעה, כועס הוא, מה הכבד כועס אף לבו של זה נעשה כבד. ע"כ. ואפשר דלאו בדוקא הוא, אלא שנעשה כמו כבד. שהיה מלא כעס. וכן יש לפרש במשל שהובא בילקוט (וארא רמז קפב),¹ וגם שם היה לו לב באמת, רק שכאילו לא היה לו. אמנם בפס"ז (שמות ז, ט) איתא, כלומר לבו של פרעה נהפך לכבד, כשם שהכבד אין בו בינה להבין ולהשכיל, כך אין בינה בלבו להבין ולהשכיל, ולכן נכבד לבו ונתחזק לו. ע"כ. ומשמע שנתחזק ליבו בגלל שנהפך לכבד ונאבד ממנו השכל. וע"ע בהדר זקנים (שמות ז, ט), אמר הקב"ה שוטה זה אין לו לב. לבו נעשה כבד, והיינו דכתיב כבד לב פרעה. ולפ"ז מה שכתוב "כי אני הכבדתי את ליבו", היינו כפשוטו, שהשי"ת הפך לו את הלב לכבד, וממילא היה בו טבע של כעס מבלי בינה והבנה ורוכות, ונמצא שהיה זה נס בתוך הטבע, ולא מעל הטבע, שאדם שיש לב הכי קשה וגס לא יכל שלא להתרכך מקושי וכאב ובזיון המכות. ודו"ק.

תגלית מפתיעה שהגויים מצאו שליבו של פרעה נהפך ממש לכבד

כתב בספר אילת השחר על התורה פרשת וארא עה"פ כבד לב פרעה (שמות ז, ט), במדרש רבה (ח, ט) איתא, מה כבד כועס אף ליבו של זה נעשה כבד. עכ"ד. אחד הגיע לשוויץ בשנת

¹ א"ל לבו של שוטה זה היכן הוא, א"ל אדוני המלך לא היה לו לב שאם היה לו לב לא היה נוטל מכס מן המלך. אף כך פרעה הרשע אם היה לו לב לא היה אומר למלך מלכי המלכים תן לי דורון ושכח מה שעשו לו העכברים ועדיין היה אומר מי ה' אשר אשמע בקולו לא ידעתי את ה'.

¹ ז"ל הילקוט שם: כתיב כבד לב פרעה, אמרו למה הדבר דומה, לארי וחיות ושועל שהיו הולכין בספינה וחמור גובה מכס מן הספינה, א"ל החמור תנו לי מכס א"ל שועל לחמור כמה עזין פניך אתה יודע שומלך שבחיות עמנו ואתה תשאל מכס, א"ל החמור מן המלך אני נוטל ולגנזיו אני מכניס, א"ל הארי קרבו לי הספינה ויצא וטרפ לחמור ונתנו לשועל, א"ל סדר לי אבריו של שוטה זה, הלך השועל וסדרן. ראה לבו נוטלו ואכלו. כשכא הארי מצא אבריו נתוחין

במציאות, ומיני אז נכנס בליבי כפירה גמורה, והפליא אותי הדבר שבדיוק במדרש הזה הוכיח לי הגריא"ל שטיינמן את אמיתות התורה. ע"כ.

איזה פרעה נהפך ליבו לכבד

והנה בספר אילת השחר שם העיר על זה, שקשה על איזה פרעה מדובר, שהרי פרעה שקיבל את עשרת המכות, או טבע בים, או הלך לנינוה ומלך שם. והתירוץ לזה נראה פשוט, לפי דברי החזון איש באמונה ובטחון, שהענין של השוחד שמעוור עיני חכמים, אין בו שום שכל, רק גזירת התורה, שאם קיבל פרוטה לתוך כיסו, ממילא השוחד יעוור את

עיניו, שכיון שכך כתוב בתורה, ממילא כך יהיה, כיון שכל הבריאה היא מכח התורה הקדושה. וגם כאן, היות והשי"ת אמר "כבד לב פרעה" ממילא לפחות אחד מן הפרעונים או כל הפרעונים, נהפך הלב שלם לכבד. ב. ועוד יש ליישב, שאחד מן הפרעונים הקודמים נהפך ליבו לכבד ממש, על ידי שהכביד לבו באכזריות להשתעבד בעם ישראל ומיד מת. והשי"ת אמר למשה על פרעה הזה, שדומה ליבו ללב של פרעה שלפניו שנהפך ליבו לכבד ממש. [ובדרשות מהר"ח או"ז (סי' יא) כתב בתוך דבריו, שכל הרשעים לבם מתהפך לכבד, כמו שמצינו גבי פרעה שנא' בו כבד לב פרעה שלבו נהפך עליו לכבד כמו שדרשו רבותינו משל לשועל וכו', לפי שהיה אדוק בע"ז. ע"כ. והיינו שכל מי שאדוק בע"ז נהפך ליבו לכבד. ולכא"ו מ"מ נתכוין בדרך רמז, ולא כפשוטו במציאות].

ב. הארבה ממשיך לעשות שליחות ה' ומגיע אל חכמי ישראל

הארבה שהוא החיל של השי"ת, המשיך לעשות שליחותו לבא אל חכמי ישראל

כמוהר"ר חיים אחורי זלה"ה, וכשראה אותו ובדק בכל הסימנים אמר זהו ודאי ששמו חגב, וצורת החי"ת שיש לו על כנפיו רומזת על שמו חגב. ע"כ. [וראה בסמוך].

עדות על הארבה שהגיע לסייע בהבנת ההלכה

ובקובץ מנחת תודה כתב בשם הגר"ח קנייבסקי, שיש הנהגה מיוחדת בלומדי התורה הקדושה שמסייעים להם מן השמים בלימודם. וכשעסק בחיבור קונטרס קרני חגבים, נצרך לראות חגב, ובדיוק באותו זמן נזדמן חגב בביתו וראה מה שצריך. ועוד הביא שם, שאחרי שסיים את כתיבתו בדיני חגבים, שאלו למורה בטבע, ואמר שלא כך נראה החגב, והיה לו מכך עגמת נפש, ואז בדיוק הגיע החגב וראה שאכן נראה כפי שכתב, ושמוח על כך. והלך מיד לספר זאת לאביו, ואביו מאד התפעל מכך. [וכאשר סיפר הגר"י זילברשטיין מעשה זה לרבינו הגר"ש אלישיב, התפעל ואמר "זה מעשה, ואמר שדברים שכאלו התרחשו אצל גדולי ישראל מדורות

כתב בספר שדה יצחק להרה"ג יצחק גואיטע רבה של טריאסטי (נדפס בליוורנו שנת תק"פ) בחידושים למסכת חולין (דף נט.), אגיד בימי חרפי לילה אחד בימי החורף הייתי בביתו סגור ומסוגר והייתי לומד בסוגיא זו, והייתי מדקדק במה שכתב רש"י שיש לו קרסולים וכו', וכיון שקרסולים הם כעין רגלים הול"ל שיש לו שש רגלים, ועוד כיון שיש לו ד' כנפיים הול"ל לעוף בכנפיו כמו שאר עופות. והייתי מדמה בשכלי היאך הם עושיין הכנפים אם כל כנף יש לו שנים או אחד על אחר, ובתוך שאני משתומם, נפל על הגמרא שבידי עוף אחד מזה המין יפה מראה, ולקחתיו בידי והצצתי בו ומצאתי בו כל הסימנים הללו שכתב רש"י, וראיתי שיש לו על בטנו כצורת חי"ת אדומה, וכנפיו היו כפולים זה על זה ואפשר שכיון שהם כפולים לכן אינו יכול לעוף בהם. ובבוקר הבאתי אותו לבית המדרש, וסיפרתי המעשה למו"ר

הארבה ממשיך לעשות את שליחות השי"ת

והנה אמרו רז"ל שהארבה נקרא (יזאל ב) בשם "חילי הגדול". ובא ופרע ממצרים שרצו לאבד את חיל ה' (ילקוט וארא רמז קפב). ועוד דרשו חז"ל, שהשי"ת תקע את הארבה ימה סוף, בכדי לשמור אותו הלאה בערב שביעי של פסח, לטפל במצרים. וכיון שכאן נרמז שנשמר הלאה לעשות שליחות השי"ת, יש למצוא כאן רמז על חכמי הדורות. "וישא את הארבה ויתקעהו" (528), גי', בא יבא עוד לחכמי דור ודור לברר את ההלכה. ב. "הארבה על כל ארץ" (654), גימטריא, לבעל השדה יצחק.

ג. סוד שעבוד מצרים בענין הנילוס

מדוע עשרת המכות החלו דוקא בנילוס

מצרים לעבדים, והראה להם שהמזון שלהם אוכלים ואינם שבעים כלל, כאילו לא אכלו כלל, כי הם מושקים מהחלק של הקליפה, לא כן יוסף יודע להשקות מכח הקדושה, והמזון מבורך, ולא שולט בו רימה, ולא חסרו עד יום מותו (פרקי דר"א פרק לט).

ואחר פטירת יוסף שכחו מדרך הקודש, ואכלו מלחמם של המצריים שמושקה מן טומאת היאור, ולכן קיבלו המצרים כח להשתעבד בהם (זוה"ק ח"ב דף ג), ופרעה ביקש לזרוק התינוקות לשם, כדי שיחזרו למקום שיצאו משם, והיו עובדים לנילוס כדי לחזק כח הטומאה שיש שם, ועל ידי זריקת התינוקות למקום הטמא ההוא, יבלע אותם כח הטומאה הרומז לתנין, ורצה שגם מושיען של ישראל יזרק לשם הגם שיתכן שיינצל לבסוף, ואימו של משה עשתה לו תיבה לחצוץ בינו לבין היאור, לשמור על קדושתו. וכשהוכה היאור והבאיש, ירד ערכו בעיני המצרים, ונחלש כח

קודמים. ובהקדמת ספר 'שדה צופים' על מסכת ערכין (להג"א פרידמן) כתב, שלאחר הסתלקות הרבנית הצדקת מרת בת שבע ע"ה, רצו לחבר את דירת הבן היקר רבי שאול הי"ו אל בית רבינו כדי לסייע להדיר כל טירדא מרבינו, ולשם כך לשבור את הקיר המבדיל בין שתי הדירות, כדי שתהיה אפשרות להיכנס מדירת הבן לדירת האב, אך כשהגיעו לקיר מסויים, הופיע רבינו וציווה שלא יסתרו את הקיר הזה, שכיון שבשעתו, כאשר למד את הלכות סימני החגבים, והסתפק בכמה ספיקות בסוגיה, נחת החגב על הקיר הזה "על כן רצוני שיישאר הקיר למשמרת". (ספר ארחות חיים). ועוד סיפר, שבזמן שעסק בחיבורו דרך חכמה, בדין הציץ, והתקשו בדברי התוס' (סוכה ה) שסתם מצח הוי ב' אצבעות, וחשב ליישב שכיון שכהן גדול כשר מבר מצוה, אפשר שכוונת תוס' על סתם מצח של איש צעיר בן י"ג שנה, ובדיוק אז נכנס נער בר מצוה להתברך, ובדק וראה שאכן יש לו

הכח של פרעה בא מכח הנילוס ששם היו ניצוצות הקדושה והנשמות שיצאו מאדם הראשון, שניסה לבלוע אותם, ועל זאת היתה המלחמה. ומן מימי היאור לקחו ישראל מים לעשות לבנים, שמכח השעבוד נתקן אותו החטא, ובמים אלו קיימו ישראל מצות טבילה לטהרה ששמרו ריחוק מנדה (זוה"ק ח"ב דף ג), ושם נזדמנו לבנות ישראל הקדושות דגים קטנים שהועילו להם לפו"ר לשם שמים (תנחומא פקודי סי' ט), כי בכוונה לשם שמים, קבלו מכח הקדושה שיש שם, והבן. והמצריים מאז ומעולם ברוע בחירתם מצאו שם מקום המתאים לזוהמה של ערות הארץ, מכח הקליפות שהיו שם. ובהתגברות הקליפות בא הרעב, ויוסף הראה לפרעה שהרעב בא מחמת שהוא פרעה עומד על היאור, כי מייחסים הכל לעצמם, ולא מכירים באמונת הבורא, ועל ידי כך עומדים הם לכלות לגמרי מן העולם, עד שלקח יוסף את טבעת פרעה, וקנה את כל

הטומאה שיש שם, ובפרט בעת שמצאו את פרעה עושה צרכיו ביאור, ונתגלה קלונו, וכן אחרי כן שרץ היאור צפרדעים.

ועמדם פירש מאשתנו ק"ל שנה (פי' חוץ מפו"ר), עד שבא לה נשמת חוה שעל ידי כך חזרה חזרה לנערותה (כונות דף מו:). ויוכבד היתה גלגול חוה, ונתקדשה ק"ל שנה, והולידה את משה בטהרה שהוא גלגול שת, ומשה היה בחי' אדה"ר עצמו, שהיו כללות כל הנשמות שבעולם, וכך משה היה שקול ככל ישראל, ולפי שאדה"ר ישב ק"ל שנה מבלי חוה ואח"כ הוליד, ובאותם ק"ל שנה הוליד רוחין ושדין, כך נצטרפו ישראל ק"ל שנה בכור הברזל, קודם שיצא משה שהיה הטוב (ספר הליקוטים פ' שמות).

וביתר ביאור, דהנה הנילוס הוא נהר גיחון (כ"כ רש"י בראשית ב, יא) שהוא אחד מד' הנהרות היוצאין מגן עדן. והוא הנהר הגדול מכל נהרות העולם (אברבנאל שם. וע"ש, שהוא טובב את כל ארץ כוש ומצרים. וכאשר ייכנס השמש במזל סרטן, יגדל כל כך שיעלה וישקה את כל ארץ מצרים. ואמרו שמי הנהר הוא מטבעם להפרות הנשים מאוד, ושנשים עקרות שתשתה מהן, יוכלו ללדת). ונקרא כן על שם שממיו מתברכין ועולין ומשקין את הארץ. ועוד שהוא מגדל פשתן, שנא' על מצרים ובושו עובדי פשתים (רש"י שם). והרעב בא בסיבת שהנילוס שקע, וכשבא יעקב היה הנילוס עולה לקראתו (רמב"ן בראשית מז, יח), וגם ברך את פרעה שיהיה הנילוס עולה לקראתו (רש"י בראשית מז, י. ומאז עשה עצמו אלוה אך לא קודם לכן - בכור שור עירובין נג), ומכל מקום היה ניכר שלא פסק הרעב בגלל פרעה. שמיד כשהושיב פרעה הרשע את יעקב אבינו ע"ה בפלטיין שלו, בא שליח אל פרעה ואמר לו עלה היום נילוס כך כך, ונסתלק הרעב, וכדאיתא באגדת בראשית (פרק מז).

ובנבואת יחזקאל (פרק כט) כתיב, "הנני עליך פרעה מלך מצרים התנים הגדול הרובץ בתוך יאוריו אשר אמר לי יאורי ואני עשיתיני". ופירש המלבי"ם שם, שהמצרים היו מאמינים שהיאור נילוס הוא קדוש, ושהתנינים הגדולים

שבו יש בהם אלהות, ושיש תנים אחד הגדול מכולם שהוא מושל על כולם והוא ברא את עצמו ואת היאור. ופרעה היה מתפאר שהוא עשה את עצמו עם היאור שבו תלוי האושר של ארץ מצרים. ע"כ. ולכן מטהו של משה נהפך לתנין, כנגד פרעה שהוא התנין הגדול הרובץ בתוך יאוריו, והראה לו משה שהמטה שלו שנהפך לתנין, ימשול עליו ועל יאוריו ועל עמו. ואפשר שלכן היתה ארץ מצרים קרויה גן עדן, כמו שכתוב (בראשית יג, ט), "כגן ה' כארץ מצרים". ואמרו רז"ל (סוטה לד) אין לך מעולה בכל הארצות יתר מארץ מצרים, ואין לך מעולה בכל ארץ מצרים יתר מצוען, דכתיב: כי היו בצוען שריו. כל זה מחמת הנהר היוצא מעדן שמשקה אותה. [וכתב בס' מעשי ה' (מעשי תורה פ"א פ' בשלח) שארץ מצרים היתה מעונגת בתפנוקים, אמנם זה גורם לחולי, ועד היום יש במצרים כמה מיני חלאים, שכולם באים מרוב המאכלים והדשנינות שבה]. ואף שבמדרש (שמו"ר יח, ו) איתא, שבזכות שמצרים עשו את יוסף מלך עליהם, וכן אח"כ בכו את יעקב שבעים יום, עשה להם השי"ת כבוד, וקרא לארץ מצרים בשמה של גן עדן, שנא' כגן ה' כארץ מצרים, וכשחזרו ושעבדו בישראל אמר הקב"ה חוזר אני מאותו כבוד ואעשה אותה שממה. ע"כ. ומשמע שלא היה זה כבר מראשית הבריאה, יש לפרש שאף שהיה נהר יוצא מעדן ומשקה את מצרים במים מבורכים ומיוחדים, לא היתה הברכה רק מחמת הקדושה שיש במים, וכאשר נטמאו, פסקה הקדושה, ובזכות שהמליכו את יוסף ובכו את יעקב, נתברכו המים, והיו מצמיחים להם אילנות טובות ופירות וירקות מיוחדים. וכשחטאו, שוב יצאה הקדושה מן המים, ולא היתה בהם ברכה. [ושמועה שמענו, שהחוקרים כיום לא יודעים ולא מבינים למצוא מהיכן המקור של מי הנילוס, וזה חידה בעיניהם. ובאברבנאל (שמות פ"ז) כתב, שחכמי יישוב העולם מעידים שמוצא נילוס הוא תחת הרי הלבנה שתחת קו השוב, והתחלקו שם ממנו אגמים גדולים, ומאותם האגמים יצאו שתי זרועות לצד אחד שהולך

לצפנו של עולם עד ארץ מצרים ונכנס בים של אלכסנדריא, ואחד שהולך למערבו תמיד בדרך קו השווה עד ים אוקיאנוס של כוש שבמערב. ע"כ]. והנה אדם הראשון חסיד גדול היה, והתענה מאה ושלושים שנה, וישב בתוך המים עד שהעלה זרזי תאנים על בשרו (עירובין יח:), וזה היה במי גיחון, כדאיתא ב"זוה"ק (בראשית נה:), שהיה טופח על ראשו ובוכה, ונכנס במי גיחון עד צווארו, והמים היו עושים את בשרו חלודה והשתנה זיוו. וכן איתא בפרקי דר"א (פרק ט) שנכנס במי גיחון "העליון" עד צווארו, עד שנעשה גופו כמין ירוקה. ואמרו בגמרא (שם) שבאותם מאה ושלושים שנה, נולדו ממנו רוחין ושידין ולילין, מחמת אונס (של ש"ז). ונראה שיש שני גיחון, וגיחון העליון שאותו סתם חזקיה, הוא גיחון אחר. [וכ"כ רש"י (פ"ק דברכות) דאין זה גיחון של ד' נהרות, דהוא לאו בא"י הוא, אלא הוא מעיין קטן בירושלם ונקרא מי השלוח, כדכתיב והורדתם אותו אל גיחון, ותי' ותחתון יתיה לשלוחא, וע' בס' גט פשוט (סי' קכח ס"ק לו). ודלא כהראב"ע והרמ"ה שפירשו שהוא מד' נהרות. - כ"כ החיד"א (חומת אנך דה"ב פרק לב). וכ"כ הרד"ק (בראשית ב, יג), שגיחון סובב כל ארץ כוש, ומשם נכנס לים הגדול הדרומי, ונקרא גיחון לשון גיחה ויציאה, לפי שיחלק לחלקים רבים יוצאים ממנו בארץ כוש. וכן השילוח נקרא גיחון, לפי שיוצאים ממנו פלגים רבים להשקות הגנות אשר בירושלים]. ומכל מקום נראה שאדה"ר ישב בתוך הגיחון הגדול הסובב את מצרים וכוש.

וניצוצות קדושה אלו היו עליונות (שהבאים מכח הקרי, הם גבוהים מהבאים מכח ז"ו, והם משורש הדעת, וכולם ניצוצות השייכים למשה רבע"ה שנמשכו בקליפות, ולכן נשתדל לתקן אותם), ונתלבשו בתוך הקליפה, ולתקנם היה צריך כמה גלגולים עד תום חלאתם, ונשמות אלו היו מגולגלים בדור המבול, ולכן היו כל כך מורדים מרוב הקליפה שהיה בהם, וגם היו משחיתים דרכם על הארץ, כי היו מסוד נגעי בני אדם, ומרשיעים ממקום שבאו, (וזהו, אמחה את האדם אשר בראתי, רמז לאדה"ר), ונתגלגלו פעם שניה באנשי דור הפלגה (וכמ"ש, אשר בנו בני האדם, אדם קדמאה), ופעם שלישית נתגלגלו באנשי סדום. ואחר ג' גלגולים שלא הצליחו, נטעם ה'

במצרים, וזה טעם גלות מצרים, ונגזר עליהם כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, כנגד העונש שנימוחו בימי מבול, ולעבוד בחומר ובלבנים, כנגד דור הפלגה שעשו לבנים וחומר לבנות המגדל, וגם ערב רב היו מאותו הגלגול רק שלא נתקנו עדיין. [לשון החסד לאברהם (מעייני ד' נהר נד)]. ולכן ירד יעקב למצרים בגיל ק"ל שנה, אחרי שסבל יסורים ק"ל שנה, לתקן אותם ק"ל שנים של אדה"ר, ק"ל הוא על פני מים, ולכן ירד למצרים בארץ חם, כי שם היו מתגלגלים ניצוצי השחתת זרע אדה"ר (ראש דוד פ' ויחי בשם שער הפסוקים פ' ויגש).

ובמצרים שמרו ישראל את הברית, שנאמר גן נעול אחותי כלה גן נעול וגו' (שה"ש ד, יב), ואמרו חז"ל (ויק"ר לב, ה) גן נעול אחותי כלה, אלו הבתולות וכו', מעין חתום, אלו הזכרים. ואחר ק"ל שנים שהיו ישראל במצרים, כנגד הק"ל שנה שיצאו הניצוצות מאדם הראשון, ונולד משה בטו"ב. ולא נולד עד אחר שעמרם ויוכבד שמרו עצמם בקדושה ופרישות גדולה, כנגד ק"ל שנים של אדם וחוה, ואז קבלו לבוש חדש זך, והולידו את משה כולו טוב (ע' בבאר מים חיים בראשית טו, טז).

ועל זאת היתה המלחמה בין יעקב ויוסף וכו', לבין פרעה הרשע על אותם ניצוצות, ופרעה אמר, הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו, פי' שהם עצומים מן הניצוצות שלנו, שהם הם הנשמות של הגופים הנולדים מהם, לכן הבה נתחכמה לו, מה לעשות לו כדי שלא יקחו הניצוצות הללו, "פן ירבה", שיקחו ניצוצות רבים, ויפקוד ה' על צבא המרום, והקב"ה ילחם בהם ויעלו מן הארץ לפי שכבר עשו כל מה שצריך להם, לכן שמו עליהם שרי מיסים, שלא יתעסקו בפריה ורביה מכח סבלותם, ומשה שהיה עומד בדעת ונתגלה למעלה שרשו, היה יכול גם הוא למטה לתקן תיקונים לצורך הגאולה, והיה רועה צאן, בסוד "צאן אדם", שהדעת מתקן הז' תחתונות וכו' (פירוש הרמח"ל עה"ת פרשת שמות).

באר מים החיים

בא אל פרעה

לתוך הבונקר, או בארמון שבים, והשי"ת הלך עם משה ואהרן

במכת ברד פרעה הסתגר במסתור בחדרי חדרים, ומשה נכנס בדרך נס שנפתחו כל הדלתות

מדוע נקראה פרשה זו פרשת ב"א. כיון שג' באו אל פרעה, וקיבל ג' מכות

וכן פירש בשפתי כהן, לפי שכשראה פרעה מכת הברד, פחד ונסתגר בבית בחדרי חדרים. [אולי בבונקר מתחת לאדמה, דמה יועיל חדרי חדרים, אם פחד שיישבר הבית. אלא אם כן פחד רק מחמת בהלת הרעש]. ולזה נאמר "וישלח פרעה ויקרא למשה", פירוש ששלח מתוך חדרו לקרוא לו. אמר לו הקב"ה בא אל פרעה, אין דלת נסגר מפניך. לכן בא אל פרעה הכנס, כמי שנכנס בביתו בלי פחד. וכשאמר לו הקב"ה כן, אז נתחזק לבו של משה ונכנס לתוך היכלו של פרעה באבירות לב. ע"כ. [ובאור החיים לעיל (ט, א) כתב: כלל זה בידך, כל מקום שיאמר בא אל פרעה, יכיון לומר לו שיכנס אל טרקלין שלו בלא שאילת רשות, הגם שהיו לו כמשפט המלכים שומרי הבית. וכן היה עושה כמו שאמרו ז"ל שכמה שומרים היו לפרעה מזוינים ואריות וכלבים והיה נכנס באין מונע. וזה נס עצום, לזה היה ה' צריך לומר לו בא אל פרעה פי' הכנס ועלה אליו ולא תשים לבך למונע בעולם. ובזמן שהיה פרעה יוצא המיימה היה אומר לו לך אל פרעה כי שם אין שומרים לירא מהם להצטרך לומר אליו עלה אליו אלא לצד שאין זמן זה ראוי להליכה כי הוא מוציא בולעו התעוב ואינו מהמוסר לזה אומר לו לך אעפ"כ].

משה רבינו היה מתיירא מעוצם ותוקף טומאתו של פרעה, ומה גילה לו השי"ת שלא יתיירא

איתא בזוה"ק (פי' וארא דף לד): "בא אל פרעה", לך אל פרעה מיבעיא ליה, אלא דעייל ליה קוב"ה אדרין בתר אדרין לגביה תנינא חדא עילאה תקיפא וכו', ומשה דחיל מיניה ולא קריב, בגין דחמא ליה משתרש בשרשין עילאין. כיון דחמא קוב"ה דדחיל משה ושליחן ממנן אחריאין לעילא לא יכלין לקרבא לגביה, אמר הקב"ה (יחזקאל כט) הנני עליך פרעה מלך מצרים התנים הגדול הרובץ בתוך יאוריו. וקוב"ה איצטרין לאגחא ביה קרבא ולא אחרא, כמ"ש אני ה' וגו'. ע"כ. וביאר בספר רמתים צופים (סי' ד אות ה) בשם הרבי מהר"מ מגור, שידוע שזו סכנה גדולה להתקרב להרשעים אפי' כדי

כתב בפענח רזא (ר"פ בא): משה היה סבור שעתה יצוה לישראל להזמין עצמם לדרך, כיון שאמר פרעה חטאתי הפעם, א"ל השי"ת אדרבה, עתה ליבו כבד יותר, וצריך שמעתה אני יבא עמך, וזהו בא, פי', אני ואתה, [וגם אהרן]. בא בגימט' ג', שעוד ג' מכות אביא עליי.

קודם מכת ארבה משה הגיע אל חדרי חדרים של פרעה שהתחבא בהם

יש לבאר בס"ד ביאור חדש מהו בא אל פרעה, דהנה עיקר מכת הברד היתה הקולות המפחידים, שחשבו שעוד מעט ייפלו השמים ויהרסו כל הבתים, והיה רעש עצום של רעמים נוראים המתפוצצים, והיו כולם בחרדה נוראה. והנה בכל מדינה כיום יש בנוקרים, ואפשר שגם פרעה הרשע עשה לו כעין בונקר. ובפרט כאן אחרי מכת הברד הלך לברוח לאותו בונקר. וידוע גם שהיה לפרעה ארמון תת ימי, בתוך הים, שהיה נכנס לתוכו במעמקי המים. וראה באהבת חיים כאן. [שם כתב: שבכל מקום שכתוב "בא", זה סימן שפרעה הסתיר את עצמו תוך חדרי חדרים במסתרים, וכישף סביב המקום מכל צד מלמעלה, עשה מעשה שדים והשביע אותם שיתעלם המקום מכל בריה, שלא יהיה אפשרות לאף אחד למצוא אפוא פרעה, באופן כי איננו בעולם הזה, וידע הקב"ה שאם יחפש משה לא ימצאו, אמר הקב"ה למשה, בא אל פרעה אני אראה לך אפוא הוא, הלך ישר אל פרעה בלי שום טרחה, ופתאום רואה פרעה והנה משה בא, שאל פרעה איך נכנסת איך מצאת את המקום ומאיפה ידעת, אמר לו משה באותו הדלת שנכנסת אתה אני באתי. אמר פרעה זה פלא גדול, שאפילו חרטומים והמכשפים לא היה להם אפשרות להכנס כאן מפני שהיה מין שמירה שלא כדרך הטבע, ואחר שעשה מה שעשה עד שנעלם כאילו אינו בעולם הזה, עוד העמיד מין מחנה כלבים שחורים גדולים ממין שדים המזיקים הידועים. וכשענה לו מאותו הדרך שנכנסת נכנסתי אז ידע פרעה שלמעלה יש לו למשה שומר יחיד ומיוחד, אך בכל זאת לא שת לבו לשחרר את ישראל. אמר הקב"ה למשה כי אני הכבדתי וגו'. ע"כ].

בתחילתן, דחג היינו מחול דהוא דבר עגול בסבוב, וכד תנעוץ סופן בתחילתן דמי לעיגולא. וכשראה פרעה כך, אמר, אם יאירו כל הספירות באופן זה, כל אלו צדדים (של הסט"א) יתבטלו ולא ישאר לי קיום כלל. ואמר להם "יהי כן ה' עמכם", כן גימ' שבעים, כלומר, לא הסכימו שבעים סנהדרין לזה, שיאיר ויתחברו כל הספירות באופן כזה כל כך בשלימות, "ראו כי רעה נגד פניכם", כלומר, אתם סבורים להאיר הספירות כ"כ באופן זה שיתעברו כל הסט"א מהעולם, ולא כן הוא, שהרי הסט"א שולטת גם בתחום של פניכם, שהיא כנסת ישראל, ומזה מוכח שלא הסכימו ע' סנהדרין בזה, לכן לכו רק הגברים, פי' לא תחברו כל הספירות וכו' אלא רק בינה וכנס"י עם תפארת. ופרעה גירש את משה שלא יסיג גבול הסט"א. ואז אמר השי"ת למשה, עוד נגע אחד וגו' ישלח אתכם מזה, כלומר מתוקפא ונהירא ד"זה" דהיינו צדיק, הוא ישלח אתכם, ועוד יאירו הספירות באופן שכל הצדדים ישתעבדו תחתם ולא יהיה להם שלטון, וזוהי גאולה שלימה כמו שיהיה לעתיד לבא, כמ"ש "וירדו כל עבדיך אלה אלי והשתחויו לי וגו'". ע"כ.

מדוע פייס השי"ת את משה ללכת לפרעה

"בא אל פרעה". יש לשאול. (א) מדוע הוצרך השי"ת לפייס את משה שילך לפרעה הלא ודאי ישמע מיד לציוויו ית', ככל אשר יאמר. (ב) ועוד, מה חידש כאן השי"ת למשה. שהרי כבר נאמר לו שהשי"ת יכביד את ליבו. ויש מבארים שהיה קשה למשה לבא לא פרעה לפי שבמכת ברד ביקש פרעה שיופסקו רק הקולות והברד ולא המטר. או שפסקו באופן אחר ממה שאמר משה. לכן פייסו השי"ת על כך במילות תנחומים. ב. אי נמי לפי שהיה קשה למשה רע"ה מאד להמתין כל כך עד לגאולת השכינה הק' ועם ישראל, והיה מחכה בכליון עיניים למתן תורה. לכן פייסו השי"ת על אריכות הזמן. ולעולם לא נתחדש כאן כלום והיה זה רק לנחמו מצער. ג. עוד יש לומר, שאמר לו השי"ת שילך הוא אל ארמונו של פרעה על אף שמטריחו בזה, ומה גם להכנס שוב למקום הטומאה הגדול. וכל זה על מנת לנהוג בו כבוד, כיוון שהכביד השי"ת את ליבו. ודו"ק. ולכל

להעלות אותם, שח"ו לא ימשכו את הצדיק עמו. וכמו שאמר הבעש"ט הק', שמי שמפנה טיט אפי' על ידי כלים הרבה וארוכים אי אפשר שלא ינתזו עליו איזה לכלוכים. ולזאת היה מתירא משה מאוד לגודל טומאת פרעה, ובפרט שאמר לו בא ולא לשון לך, היינו שצריך לבוא להתקרב למקומו ומשם יפיל אותו וכל מרכבה שלו למעלה. ולכן הראה לו הקב"ה איך שמלא כל העולם כולו ואין עוד. וכל החושך וההסתר הוא מאיתו בכוונה מכוונת, ומי שרואה זאת לפניו אין כאן שום הסתר וחושך כלל וכלל, וכחשיכה כאורה, ונתקיים בו באורך נראה אור וגו', והיה גילוי שכינה עמו. וזהו שאמרו בזוה"ק כמה דאת אמר אני ה', שהיה הקב"ה מתגלה למשה בהשגה זו, וא"ל בא אל פרעה וגו' ולא תירא כי אני וגו' והולך עמך ביחד. וזהו שנאמר "כי אני הכבדתי את לבו", שאין שם חושך ואפלה כי אם "אני", דהיינו אני ה' הכבדתי את לבו וגו', וראה שאני עשיתי החושך הזה. עכ"ד. וזה סוד נפלא שיהיה בידינו, שכאשר מחזיק חזק באמונה ובטחון בהשי"ת שאין עוד מלבדו כלל וכלל, אזי כל מה שמאיר בדעתו לעשות לרצון השי"ת, השי"ת ממש הוא שעושה איתו והולך איתו, כמו שהוא מאמין שאין דבר שנעשה מבלי רצונו והשגחתו ית'.

ביאור עומק הויכוח בין משה רבינו וטענות ההבל של פרעה

בספר מגיד מושרים (בא מהדו"ק) גילה סוד נורא בענין הויכוח של משה רבינו עם פרעה הרשע, וזה תוכן דבריו: עשרת המכות היו מעשר ספירות, כמ"ש למען תספ"ר וגו', שכולם התמלאו דין על פרעה ועבדיו, שממאנים להכנע מפני השכינה שנקראת פני ה', ולהקטין גבולם מלפניה ולהגדיל תחום השכינה, כמ"ש עד מתי מאנת לענות מפני. ואמר משה לפרעה, כל הרצון שלנו הוא לחבר לחברא בינה דאיקריא, מי עם כנסת ישראל, ותפארת ביניהו, ולחבר כל הספירות כאחד, "בנערינו ובזקנינו וגו'", פי', נערינו הם נערים שהם תקונין דמטרוניתא, בזקנינו היינו ג' עילאי, בצאנינו היינו נצח והוד וגו', כי חג ה' לנו כלומר כולוהו ספירן אנו צריכין לחברא בשלימו על דרך נעוץ סופן

הביאורים הנ"ל אתי שפיר מדוע לא נתפרש מה יאמרו לפרעה, כיוון שעיקר הדיבור כאן אל משה היה רק בא אל פרעה. ודו"ק. [ולדברי השפתי כהן הנ"ל י"ל שפרעה נחבא בתוך חדריו ולא בארמונו, אמר לו השי"ת אל תחוש למידת דרך ארץ, לך אליו לתוך חדריו].

השי"ת ברוב חסדו בא לפייס דעתו של משה, על שלא קיבל תפלתו בדיוק

כתב בתפארת יהונתן (ר"פ בא), כי אני הכבדתי את לבו, פירוש, על ידי שפרעה ביקש שהקולות והברד יחדלון, אבל לא המטר, כי זה היה מעלה למצרים, ולא יהיו צריכים דווקא לנילוס. וכן הבטיח לו משה. אבל באמת גם המטר חדל, וכאשר ראה פרעה כי גם המטר חדל, אמר א"כ אין זה הענין תלוי במשה ותלהו במקרה, ולכך הי' משה בוש לצאת לקראתו, ולכן ציוה ה' שלא יתן ללבו בשביל כך, כי זהו מהכבדת הלב. (וע"ש, שרצה השי"ת ליתן ב' אותות ארבה וחושך, שעל ידם תסתיר דעת החרטומים שכלל הכוחות לדעתם הוא השמש, והוא עיקר המשפיע וכו'. וארבה וחושך כיוסו השמש, ואין ביד השמש למחות. ולכן חדל המטר כדי שיהא השמש בתקפו, ואעפ"כ יבואו המכות הללו, ויכירו שאין בשמש ממש. וגם לגבי הארבה ביאר, שפרעה אמר, ויסר מעלי רק את המות "הזה", שיישאר מעט למלוח מהם ולאכול. והקב"ה עשה היפך דבריו, ולכן "ויחזק ה' את לב פרעה", שאחר שהתפלל משה ולא נשאר אפי' אחד מהמלוחים, אמר א"כ אין זה כפי המבוקש מאתו ולא נעשה זאת לבקשת משה רק מעצמם סרו. ובמכת חושך, ראה שבג' ימי אפילה יכלו לברוח ולא ברוח, וחשב שע"י מעשה מכשפים נתעכבו, והכל תלוי ברצונו). וכבר כתב כן ר"י אבן שועיב (ס"פ בא) בשם המדרש, כי בעבור שפרעה ביקש ורב מהיות קולות וברד, אבל לא שאל על המטר. וכן אמר משה, הקולות יחדלון והברד לא יהיה עוד. והשי"ת פסק גם את המטר, דכתיב 'ומטר לא ניתך ארצה', כאב למשה, ואמר לו השי"ת אל תישומם, שאני עשיתי זה למען שיתן אותותי. וזה נאמר על מכת בכורות.

השי"ת נתן י' מכות של שחוק גדול ושעשוע על המצריים שיוכלו לספר לדורות גם לתינוקים

"ולמען תספר באזני בנך וכן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי אשר שמתי במ יודעתם כי אני ה'". צריך ביאור למה נזכר כאן בן בנך, ומדוע לא יספר האב. [לפי פשוטו יש לבאר, שכאשר יספר הסבא יש תועלת יותר להאמין בדברים שכולם הם מסורת מן הזקנים. ויש לעיין בזה לדינא לגבי מצוות ליל הסדר]. ועוד מהו התעללתי, שיחקתי, דמה אכפת לפני השי"ת

שחוק כזה. ויש לפרש דקאי על הנכדים שהם קטנים. דהנה השי"ת עשה התעללות ומשחקים בפרעה ובכל מצרים, ואף על פי שבשביל להוכיח את האמונה, היה די בלא כל זה, אלא בכמה מופתים בשמים והארץ, אמנם בכדי שיוכלו לספר לילדים הקטנים דברים שנכנסים באזניהם שיעשו רושם. והם לא יתנו אוזן קשבת כראוי עם השבה אל ליבם, רק על ידי סיפור המשחקים האלו. (א"י שהצפרדעים קרקרו בבטנם וכו'). ומכל מקום מסיים הכתוב וידעתם וגו', היינו הגדולים. שעל ידי הסיפור לאחרים, הדברים נחקקים אצלו יותר יותר. ולכן אמרו שגם אדם יחידי יעשה בדרך של שאלה ותשובה.

השי"ת שיחק במצריים, לרומם נפשם של ישראל

"ולמען תספר וגו' את אשר התעללתי במצרים", בדרך נוספת יש לבאר, שחלק מהמטרה של המכות היתה לשים את פרעה ואת המצרים לשחוק וללעג וקלס, לפי שהיו ישראל שפלים ובזויים ביניהם למאד שהיה להם נפש של עבד שהיא שפילה ביותר, והיה מוכרח לבזות את המצרים כ"כ ולרומם את ישראל כהכנה לשאיפות קודש רוחניות, שמי שנפשו שפילה ובזויה אין לו שאיפות אלא הוא זורק את עצמו בשינת הזמן. וכל י' המכות היה בהם בזיון גדול למצרים עד שהיו ישראל יושבים ומשחקים ולועגים להם. במכת דם מה שהיה המצרי נוטל מהיהודים והיה מיד רוקק מפיו ופניו משתנו ומתחמצות על הדם ששתה, ושוב עושה נסיון אחר עד שמתיאש, והיהודי שוב משחק עימו על המחיר שישלם לו עבור המים בדיוק כמו שביקש. ומכת צפרדע שהיו מקרקרים במעיהם ונכנסים במאכלם ושומעים הכל את הצפרדעים צועקים במעיהם, וכן בכל המכות. ועוד שהיו פרעה ועבדיו לשחוק גדול, שהרי מכבדה של מלכות הוא שאינה חוזרת בה מדיבורה, ודבר המלך אין להשיב. ואילו אמר מלכא עקרנא טורי לא ינוח עד שיעקור את ההר. וכאן היו פרעה והשרים חוזרים בהם מדבריהם אם ישלחו את ישראל אם לאו. וכמה פעמים הבטיחו ולא עמדו בדבריהם, ושמא זהו בכלל האותות והמופתים, שאין האדם ברשות עצמו להחליט אם לשלוח או

לאו, שהכל מסור ביד ה', וגם הבחירה עצמה, אם יחפוץ ה' איננה ביד האדם, וזהו דרך נפלאה בס"ד, בביאור ענין הכבדת הלב, שהיה זה על מנת להוכיח לכל שאף הלב מסור להשי"ת, וגם הבחירה בטוב תלויה בסיעתא דשמיא. ודו"ק היטב.

הערה בענין מצוות והגדת לבנך

אמרו רז"ל שלקו המצרים על הים מאתים מכות וי"א מאתים וחמישים מכות, וע' במעם לועז שהביא מדרשים רבים בניסים ונפלאות וכל זה לא נתפרש בתוה"ק ולא נכתב בתוה"ק מאומה מלבד שם המכה, והטעם י"ל, שאף שהמטרה של המכות הוא למען תספר באזני בנך וכן את אשר התעללתי וגו', רצתה התורה הקדושה שדברים אלו יעברו רק מפה לאוזן מאב לבנו בסיפור יציאת מצרים, ותשאר המסורת בפי הצאצאים בשם אבותם, וכל אחד שמח במה שיש לו מפי אבותיו, שלא יספרו כולם בשווה, אלא כל אחד חלק אחר. וגם שעל ידי כך יחפצו כולם להטות אוזן אל אבותם בשעת סיפור יציאת מצרים, וגם עי"כ ישמרו כבוד הזקנים, ולא יחשוב הבן שכבר למד תורה יותר מאבותיו, ועי"כ כל זה יתחזק ענין המסורת בישראל, שהוא יסוד האמונה. ובה יתבאר דקדוק לשון הכתוב למען תספר "באזני" בנך ולא אמר תספר לבנך. וכן מדוע נקטה התורה הקדושה כאן "ובן בנך" כיוון שהסב עדיף בזה

יותר. [וכמזדומה שהיו זקנים אשר בידם דרשים מופלאים בענין ניסי יציא"מ מה שקבלו במסורת מאבותם בליל הסדר. ועכ"פ ראוי לנהוג שהאב והסב ילמדו מדרשים מיוחדים שאינם ידועים, ויספרו לבניהם בלילה זה, ובפרט כהיום שהבנים כבר יודעים הרבה].

פרעה רצה שישראל יבנו לו בניינים חזקים על ידי מלאכים

"כה אמר אלהי העברים עד מתי מאנת לענות מפני". יש להתבונן, מדוע אמר משה אלקי העברים, ולא אלקי אברהם יצחק ויעקב, ביאר בתפארת יהונתן (שמות ג, א). על פי דברי הכוזרי, שלפעמים ענין וגזע נטמן אצל אבות לבנים, ושרשם מוליד ענפים מדור לדור, ושורש עבר שהיה צדיק היה נטמן עד שבא אברהם, ושורש נחור עד שבא עשו וישמעאל. ואם כן שורש אברהם היה עבר, ולכן נקרא אברהם עברי. ב. "שידוע", שפרעה רצה בנין ערים בצורות ותוכן לבנים דוקא מישראל, שחישב, שדור הפלגה נמנעו מלבנות מגדל ולעשות להם שם, כי ה' בלל לשונם, כי לא יתכן לבנין זה רק בלשון הקודש שיש בו שימושי שמות וצירופים עד שהמלאכים מצייתים לזה. ולכן בלל ה' לשונם. ובראות פרעה שישראל מדברים בלשון הקודש, רצה שיעשו לו כמותם. [וזה מעלת ישראל, שאע"פ שנשתעבדו מחמת לשונם, לא שינו לשונם]. ועבר הצדיק היה מוחה בדור הפלגה ולא קבלו ממנו.

הכבדתי את ליבו, ליבו נהפך לכבד

ואכלו. כשבא הארי מצא אבריו נתוחין א"ל לבו של שוטה זה היכן הוא, א"ל אדוני המלך לא היה לו לב שאם היה לו לב לא היה נוטל מכס מן המלך. אף כך פרעה הרשע אם היה לו לב לא היה אומר למלך מלכי המלכים תן לי דורון ושכח מה שעשו לו העכברים ועדיין היה אומר מי ה' אשר אשמע בקולו לא ידעתי את ה'. ב. בפרדס יוסף (ר"פ בא) הביא ביאור, שכיון שנכנסו הצפרדעים בלבו, והגיעו מגפות אל לבו, אם נקבו את לבו, היה טריפה, ולא יכל לעמוד עוד לראות ניסי ה' ולספר בכל הארץ, דלגבי הלב קי"ל בחולין (דף מוה) שאם ניקב הלב טרפה, אמנם לגבי כבד קי"ל (שם מו). דאפי' ניטל כולו כשר, אם נשתייר כזית במקום מרה. ועי"ז אמר השי"ת, ה"כבד"תי את לבו, עשית הלב שלו כמו כבד, שאף שניקב

כמה ביאורים במה שכתוב "הכבדתי את לבו"

במדרש (שמו"ר ט, ח): ויאמר ה' אל משה כבד לב פרעה, כועס הוא, מה הכבד כועס אף לבו של זה נעשה כבד. ע"כ. ואפשר דלאו בדוקא הוא, אלא שנעשה כמו כבד. שהיה מלא כעס. וכן יש לפרש במשל שהובא בילקוט (וארא רמז קפב), וגם שם היה לו לב באמת, רק שכאילו לא היה לו [ז"ל הילקוט שם: כתיב כבד לב פרעה, אמרו למה הדבר דומה, לארי וחיות ושועל שהיו הולכין בספינה והמור גובה מכס מן הספינה, א"ל החמור תנו לי מכס א"ל שועל לחמור כמה עזין פניך אתה יודע שמלך שבחיות עמנו ואתה תשאל מכס, א"ל החמור מן המלך אני נוטל ולגנזי אני מכניס, א"ל הארי קרבו לי הספינה ויצא וטרפו לחמור ונתנו לשועל, א"ל סדר לי אבריו של שוטה זה, הלך השועל וסדרן, ראה לבו נטלו

לב פרעה נתהווה כמו הכבד מלא דם. [המשך בסמוך].

האם לבו של פרעה ממש נהפך לכבד וכיצד חי

ה. אמנם בפס"ז (שמות ז, טז) איתא, כלומר לבו של פרעה נהפך לכבד, כשם שהכבד אין בו בינה להבין ולהשכיל, כך אין בינה בלבו להבין ולהשכיל, ולכן נכבד לבו ונתחזק לו. ע"כ. ומשמע שנתחזק ליבו בגלל שנהפך לכבד ונאבד ממנו השכל. וע"ע בהדר זקנים (שמות ז, טז), אמר הקב"ה שוטה זה אין לו לב. לבו נעשה כבד, והיינו דכתיב כבד לב פרעה. ולפ"ז מה שכתוב "כי אני הכבדתי את ליבו", היינו כפשוטו, שהשי"ת הפך לו את הלב לכבד, וממילא היה בו טבע של כעס מבלי בינה והבנה ורכות, ונמצא שהיה זה נס בתוך הטבע, ולא מעל הטבע, שאדם שיש לב הכי קשה וגס לא יכל שלא להתרכך מקושי וכאב ובזיון המכות. ודו"ק. וראה בספר אילת השחר על התורה (שמות ז, טז), שחוקרים מצאו את גופת פרעה החנוטה, וראה פלא שהלב שלו כמו כבד ממש.

כשרה. ג. בחתם סופר (פסחים ט) ביאר, שיש בנפש האדם ג' כחות. כח הצומח שמשכנו בכבד, וכח החיוני שמשכנו בלב, וכח נשמת אלקים שבקרבו שמשכנה במח, והוא השכל המיוחד לאדם ובו נפרד מהבהמות, והוא מולך באדם להנהיגו, והשוטה ליבו שפל במדרגת הצומח ששוכן בכבד, וכן פרעה שלא הכיר בוראו וניהג עצמו בתאוות לבו ונתפתה אחריו, נפל מדרגת אדם לדרגת בהמה שאין לה רק לב וכבד, ולבסוף גם תאוותו ניטלה ממנו, ולא פעל לבו פעולתו המיוחדת, ונעשה ממש רק ככבד. ע"כ. ד. באגרא דכלה (פי' יארא) כתב, שהנפש משכנה בכבד שכולו דם (הדם הוא הנפש), והרוח משכנו בלב. ובלב יש ב' חללים, חלל הימיני מלא רוח שם משכן היצר טוב, וחלל השמאלי מלא דם, שם משכן יצה"ר לב כסיל לשמאלו. ובזה לאום מלאום יאמץ, והרשע מגרש הרוח שבחלל הימיני, ומתפשט הד"ם בב' החללים, ואז האדם קשה עורף לגמרי כי התאוה נתגברה לאין משער, ואז נקרא הלב משכן הרוח בשם כבד, שהוא ג"כ מלא דם כמו הכבד, וז"ש כבד לב פרעה,

בלעם גירש את משה, ולבסוף משה רבינו ע"ה פנה ויצא

פרעה למה שמשה בקטנותו היה לוקח העטרה מראש פרעה ומניח על ראשו, ושפטו החרטמים כי הוא יחריב את מצרים ובקשו להרגו, וקרה לו נס. וזה אומרם הטרם תדע כי אבדה מצרים, הלא הוא דבר ישן, וכבר ידעת כל זה קודם במשפט הקוסמים, ולכך עד מתי יהיה "זה", משה האיש, לנו למוקש, כי מנעוריו התנכר במעלליו. ע"כ. וכבר הבאנו לעיל (פי' יארא), שמי שיעץ לפרעה להרוג את משה אז, כשלקח את הכתר, היה זה בלעם הרשע.

מי גירש את משה ואהרן מאת פני פרעה

ויגרש אותם מאת פני פרעה, מובא (בחומש אוצר המדרשים) ממזדרש, שבלעם היה המגרש.

האם בלעם היועץ לכל השעבוד ורדיפת ישראל, כאן ייעץ לפרעה לשלחם, מפחדו שלא ימות

"ויאמרו עבדי פרעה אליו עד מתי יהיה זה לנו למוקש שלח את האנשים ויעבדו את ה' אלקיהם". יש לעיין דהנה כתיב לעיל הירא את דבר ה' מעבדי פרעה, ואשר לא שת לבו וכו', ואיתא בתרגום המיוחס ליונתן שם דקאי על בלעם ועל איוב. ומשמע שהם נקראו בשם עבדי פרעה. ואפשר שכאן גם בלעם הרשע שהוא היה מתחילת העצה ועד סופה, והוא הסית את פרעה בכל (הובא לעיל פי' יארא באורך), כאן כבר פחד על חייו, ואמר לפרעה לשלוח. וז"ל הגר"י אייבשיץ (בתפארת יהונתן כאן): "הטרם תדע כי אבדה מצרים" אולי כוונת עבדי

עבדי פרעה שיקרו למשה ואהרן בשם פרעה

שקורא להם

"ויושב את משה ואת אהרן אל פרעה ויאמר אליהם לכו עבדו את ה' אלקיכם מי ומי ההולכים". אחר שביארנו שיתכן שגם בלעם היועץ לכל הרע, כאן פחד על חייו ויעץ לפרעה לשלוח את ישראל, יש להוסיף עוד שעשה גם דברים בעל כרחו של פרעה. וזה לשון התפארת יהונתן, "ויושב", היינו

ע"י שליח, פי', שפרעה לא צוה להשיבם, רק עבדיו שלחו במצות פרעה, וחשב פרעה כי באו מעצמם, ולא היה יכול להשיב אמרי עבדיו, ושאלם מי ומי ההולכים. "ויגרש אותם מאת פני פרעה", כי גם זאת לא דיבר פרעה בלבב שלם רק להפיק רצון עבדיו, ולכך חשב אולי יתרצה משה לזה, ופרעה לא היה חפץ גם בזאת, ולכך בשמעו כי אינם חפצים בזה גירשם תיכף מבלי תת זמן להם ליישב להסכים לדבריו, כי הכל היה אצלו באונס.

י"א שפרעה ראה באיצטגננות שלו שימותו

במדבר

כתב בשפתי כהן (י. יח) "מי ומי ההולכים", אמר פרעה רואה אני באיצטגננות שלי שאין נכנסים מכם אלא שנים (יהושע וכלב). א"ל משה, לא ראית טוב, בנעריו ובזקניו נלך, שלא נגזרה גזירה על פחות מבן כ' ולא על יותר מבן ס'. ובבנותינו בצאננו ובבקרנו נלך, כי הנשים אינם בכלל גזירה. 'ומי ההלכים' עם המלות גימטריא בן ס', ניבא ולא ידע מה ניבא שמבן ס' ומעלה כולם עלו. וכן 'בבנינו ובבנותינו', רמז על בניו של משה, שעלו למעלה מס' רבוא. וכן שבט לוי לא נגזרה גזירה עליהם. אמר פרעה, יהי כן ה' עמכם כאשר' אשל'ח אתכם, ס'ת רחם, אמר, אני ברחמנות עליכם, ולכן איני משלח אתכם כי רעה' נג'ד פניכם, כי דם אני רואה. ע"כ. וכן כתב גם בבעל הטורים: אמר פרעה למשה מה אתם מבקשים כל כך ללכת, וכי אתם סבורים ליכנס לארץ, מי ומי ההולכים, כי כולם ימותו במדבר, חוץ מיהושע וכלב. מי ומי ההלכים בגימטריא כלב ובן נון. והשיבו משה, בנעריו ובזקניו נלך, כי לא נגזרה גזירה לא על פחות מבן כ' ולא על יתר מבן ס'. ע"כ. והוסיפו לבאר עוד, "בבנינו ובבנותינו", בבנינו, אלו הם בני שבטו של משה, שבט לוי שלא נגזרה עליהם גזירה כלל. ובבנותינו, אלו הם הבנות והנשים של כלל ישראל, שלא נגזרה גזירה על הנשים. בצאננו ובבקרנו, שגם הצאן והבקר לא נגזרה עליהם מיתה (דברי ש"ח גיליון תט"ו, מהגרר"ק).

למשה ואהרן. (ט) ומהו 'אל פרעה'. (ח) ומדוע דווקא כאן חשב מהמכה וכמעט ששלחם. (י) מדוע גרש אותם פרעה מיד ולא המתין לתשובתם. ושואל הכוונה שפנה ויצא מיד כשגמר דבריו, מבלי לחכות לתשובה מפרעה, לאות בזיון שאינו ממתין לתשובתו, אלא אם יחליט לשמוע ולשלחם, יבוא הוא לפניו לדבר עימו. וזה היה שלב נוסף בענין שליטת משה רבינו ע"ה על פרעה, כמשנ"ת לעיל שהוצרך להגיע לבסוף שיהא משה כמלך על פרעה, ואף כאלוה עליו עד שישתחוה פרעה אליו.

ולכן כתיב "ויושב" ולא ויקרא למשה, כיון שלא באו מחמת קריאתו, שצריך שהוא יקום ממקומו ויבא אליהם, אלא שפייסום הרבה עד ששבו הם כמו בעל כרחם לארמונו של פרעה. [ורק כאן סטר משה את פרעה על לחייו הטמאות]. והטעם שחששו במכה זו יותר משאר המכות, שמא מחמת שהתחיל לנהוג עימו בעליונות יותר שאז הפסיק לבא כמתחנן לפניו שישלחם, אלא כנגיד המצווה ומאיים, והרושם הזה שיצא מיד, נחרט בליבם והזדעזעו יותר. [א"נ מחמת קושי המכה ע' להלן].

ש"ר בפרדס יוסף משער בת רבים (פ' בא) שהביא שפנה פניו מפרעה ויצא כדרך יוצא מאיש הדיוט. אך הביא מהאלישי (ירמיה לב, לג) להיפך, שכתב בשם מדרש (ע' בראב"ע כאן) שביציאתו שם פניו כנגד פרעה ופסע דרך אחוריו לתת כבוד למלכות. דויפן מגזרת פנים. וז"פ (שמות לה) ויצאו כל עדת בני ישראל מלפני משה, שעשו כבוד לו שיצאו אחורנית. וכן כהן גדול ביוהכ"פ כשיצא מבית קודש הקדשים. ואנו ג' פסיעות אחר התפלה (זימא נג). וזהו שכתוב (שמות לב) ויפן וירד משה מן ההר. [בהעמק דבר פי', שהפך פניו לאחוריו, שלא נהג עתה בכבוד המלך שהיה נפטר לאחוריו, והיינו משום שכבר הודה שהוא הרשע ומ"מ מקשה לבו].

משה רבינו ע"ה היה רואה ואינו נראה

ובשפתי כהן פירש: ויפן ויצא מעם פרעה, לומר שפרעה לבד ראה יציאתו ועבדיו לא ראוהו, לפי שאמר ובתי כל עבדיך, כהו עיניהם עליו ולא ראוהו, ואפילו פרעה לא ראה אלא אחד יוצא והם שנים, כמו שנא' ויבוא משה ואהרן אל פרעה ויאמרו וגו', ולא אמר כאן ויפנו ויצאו. ע"כ. וצריך

משה פנה כעת לצאת מפרעה בדרך בזיון

ויפן ויצא מעם פרעה. צריך ביאור מהו "ויפן". (א) ומדוע רק כאן נזכר "ויפן ויצא עם פרעה". (א) ומהו 'ויושב' את משה ואהרן ולא אמר ויקרא פרעה

פרעה חשד במשה ואהרן שבדו דבר חדש מלבם, ואחר כך התוודה על כך

ובמשיבת נפש הקדמון כתב: יש לתמוה למה לא גירש אותם עד הנה בהתראתו הקדומות. ונ"ל פשט גמור, ומזה למדו האומות עד היום, שכל שליח השלוח מאיזה מלך או שר ומביא כתב שנאה ובזיון מן המושל שלו לשר אחר, אין פוגעין בו ואין מצירין אותו, ואדרבה מאכילים ומשקים אותו, וזהו תכסיסי מלחמה ותיקון העולם, על כן לא זלזל בו פרעה בשליחות מלכו של עולם שעשה שליחותו, אכן כאן שהוסיפו על שליחותם כמו שחשב פרעה שכבר בשליחותן אמר נזבחה לאלקינו ואין דרך הטף לזבוח כמו שפרש"י, וחשב שמעצמם הוסיפו ולא מדברי הקב"ה שהם שלוחיו, ומאז שאמרו יותר מדעת המושלח, יצאו מתורת שליחות וראויים לזלזל וגערה בהם. וכן כוונת המתרגם ראו כי רעה נגד פניכם שחשב אותם שמעצמם עשו, ותדע שעל זה אמר חטאתי לה' ולכם, ומה ר"ל "לכם" שלא אמר עד כאן, אלא לכם היינו שחשדתי אתכם ודנתי אתכם לרעה, שסבור הייתי שמדעת עצמכם היו מוסיפין, והמבין יבין כי טוב הוא. ע"כ.

מכת ארבה

סיני, עבר השי"ת פסיעה קלה בארץ מצרים, שמכח זה נגאלו ישראל, שכיבכול השי"ת נתן להם יד הגדול להוציאם ממצרים [ראה להלן], וכן מכח זה הוכו הבכורות, ונמסו כל אלילי מצרים וכו'. וכדאיתא במדרש (ויק"ר ג, א): א"ר ברכיה טובה דריסה אחת שדרס הקב"ה במצרים, כמ"ש ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, ממלא חפנים פיח כבשן של משה ואהרן למה שבזה היתה גאולה ובזה לא היתה גאולה. ע"כ. אך מצרים היתה מטונפת ומלאה גילולים, ולשם כך היה צריך שישחטו קודם את הטלה וכו', ויבטלו את העבודה זרה, והנה גם המצרים עצמם מלאים טומאה וזוהמא. ולפיכך כבר קודם לכן הכינים השי"ת לזה בשבירת הלב. ולכן ממכת באחא"ב, היה הכל ענין של שבירת הלב, על ידי קולות וברקים (עם אש שתהלך

עיון למה דוקא במכה זו היה נס זה שמשה רבינו ע"ה היה רואה ואינו נראה. ואולי משום שכאן בא משה לחדרי חדרים של פרעה, כמ"ש השפתי כהן לעיל, שעל זה נאמר 'בא אל פרעה', שפרעה ברח לחדרי חדרים. ואולי משה רבינו ע"ה לא רצה להכנס לחדרי חדרים, שזה חסרון משורת דרך ארץ, ואמר לו השי"ת שאעפ"כ ילך, ולשם כך נעשה להם נס שעבדי פרעה לא יראו אותם כלל. וגם פרעה לא ראה אלא אחד.

מדוע רק כאן גירש פרעה את משה רבינו

מה שפרעה הרשע נתכעס כל כך, י"ל שהוא מחמת שנפגע ממה שביזוהו קודם לכן, ורצה להשיב להם. אך מה שלא קיבל דבריהם, נראה שהוא מחמת שכאן טען משה רבינו ע"ה טענה חדשה שהוא חג ה', ולא שה' נגלה אליהם וצריכים הם לעבדו, ונ"מ מזה שאף הטף צריכים ללכת, שהוא חגיגה ואי אפשר בלא שיהיו כל בני משפחתו עימו, אך אם הוא לעבוד את ה' א"צ את הטף, ולכן נתטמטם ליבו לומר ששקר הם דוברים, או שהשי"ת שלחם רק למה שדיברו עד כה, ומה שטענו עתה הוא מליבם. וכן מבואר בפרש"י. ושוא מחמת כן גרשם.

האם הארבה אכל רק את כל הירק והעלים, או גם את הגזע והעץ עצמו ואף את השרשים

בספר מדרש שמואל (ה.) כתב, שדרכו של הארבה שאוכל פרי והעלין ומניח הפרי עצמו, ובשנה אחרת צומח כבתחלה, אבל כאן כתיב "את כל הצומח לכם מן השדה", פירוש, שיאכל גם את האילן עצמו, ויתחיל לאכלו מן השרשים שלו שבקרקע, וזהו "מן השדה", גזעו ועיקרו.

מכות באחא"ב היו הכנה לגילוי שכינה במצרים "ועברתי בארץ מצרים", על ידי שבירת ליבם

הנה כל יציאת מצרים היתה מכח שהשכינה ירדה אל הר סיני, ורק בדרך אגב כביכול בדרך אל הר

ארצה, זולת האש שבתוך הברד) נוראים, שדימו שדכדור הארץ נבקע עליהם ועולה בלהבות, ואז נעו כל מיתרי ליבם ויהי למים. ואחר כך באה מכת ארבה שהחשיכה את העולם, ומילאה את כל חלל מצרים ארבה גם בתוך הבתים, וזה היה להם חושך ומחנק נוראי מאד, ומלבד שרעבו לאוכל וסבלו מאד. ואחרי כן חושך עצום וימש חושך, ואז תיכף הגיע ליל ט"ו ניסן, כאשר ארץ מצרים מוכנה לגילוי שכינה באימת כבוד נורא מפני מלך מלכי המלכים הקב"ה אשר כביכול עבר בארץ מצרים.

אין מלך לארבה, ולכן החרטומים לא יכלו להביא ארבה

העולם מקשים מדוע לא עשו כן גם החרטומים במכת אברה, להביא גם הם את הארבה. ויש ליישב, א. שהיה כל כך הרבה מן הארבה, שכבות ע"ג שכבות, שלא היה מה להוסיף. ב. בתפארת יהונתן ביאר, שלא היה יכולים להשביע לשר, כי אין מלך לארבה למעלה. וכתב שזה היה רמז למצרים, שהם אמרו עד מתי יהיה זה לנו למוקש, ואעפ"כ לא היו שולחים לישראל, כי לא רצו למרוד במלכם בפרעה, והראה להם השי"ת בזה, דלאו שפיר עבדי, דהא הארבה אין לו מלך.

פרעה נענש במיוחד במכת ארבה על שבגללו כל מצרים סבלו עוד יום מהצפרדעים

כתב בשפתי כהן (י. ט), הנני מביא מחר ארבה בגבולך, אמר לו הקב"ה, אתה אמרת [בצפרדעים] מחר, הנני מביא מחר ארבה, לפי שהטריח הבריות בשהיית יום. ולכן הארבה 'כסה את עין הארץ', זהו פרעה, כדי שלא יוכל עוד לראות ולא ינסה. ומלאו בתוך תחילה, ובתי כל עבדיך, ואחר כך ובתי כל מצרים, אשר לא ראו אבותיך, שיבואו ויכסו האדם שלא יוכל לראות וזה לא נשמע מעולם.

כמה מכות שחזרו פעמים למצרים בעשרת המכות

י"ל שמכת ארבה כינים וצפרדעים, היו כולם אף במכת ערוב. וז"ל רבינו חיים פלטיאל (י. טו) לשון

"ערוב", משמע שכל מיני חיות המזיקות באו בתערובת, חיות וצפרדעים וארבה בערבוביא. ואחרי בברד, היה חנמל (סוג של ארבה) בפני עצמו. ע"כ. ב. לפי מה שכתב בעל הטורים, שעם הצפרדע והארבה הגיעו נחשים. אפשר שנחשים הגיעו גם במכת ערוב, וא"כ היו ג' פעמים. בצפרדע ערוב וארבה.

כיצד החשיך הארבה את השמש, ועשה חושך בכל מצרים

כתב בשפתי כהן (י. ט) "ואחרי לא יהיה כן", שלעולם לא היה כזה ארבה, שזה של מצרים היה מן השמים ועד הארץ, שנא' ויכס את עין כל הארץ ותחשך הארץ. "וינח בכל גבול מצרים", שנחו על הארץ, ומריבויים נחו זה על זה עד שגבהו והחשיכו עין כל הארץ.

הארבה חגג לאכול הרבה פירות וירקות בט"ו בשבט

בפרי צדיק (שמות מאמר לט"ו בשבט) כתב שמכת ארבה היתה בחודש שבט. וכ"כ בקדושת לוי (פ' בא), וכתב שכל מכה היתה באמצע החודש, ומכת ארבה היתה בט"ו בשבט. וכן הביאו בשם האדמו"ר מאמשינוב הקדמון, שבכל מכה היה נגוף למצרים ורפוא לישראל, כמו שבמכת חושך היה לישראל אור מיוחד, וזה היה בט"ו באדר, ליהודים היתה אורה, כך מכת ארבה היתה בט"ו בשבט, והיה בה לישראל פריחה מיוחדת של אילנות. ע"כ. ואפשר שלישראל גדלו במהרה פירות נפלאים תיכף בט"ו בשבט שהוא זמן החנטה, והמצריים היו קונים מהם בממון רב, ועיניהם רואות וכלות, שהתבואה שלהם כלתה לגמרי, ואצל ישראל אדרבה יש פריחה נפלאה וניסים מופלאים בתבואות משובחות ופירות נאים וטובים מאד.

האם מכת ארבה היתה גם לישראל

מובא מספר כנפי נשרים (על הגש"פ) שכתב, שמכת ארבה היתה גם לעם ישראל, כדי שכאשר יצאו מצרים, לא יבואו המצרים לאכול את העצים

על ידי חוזק הרוח. וכן היה בביאת המכה, דכתיב: "ויט משה את מטהו על ארץ מצרים, וה' ניהג רוח קדים בארץ כל היום ההוא וכל הלילה, הבוקר היה ורוח הקדים נשא את הארבה". וכיון שהארבה בא רק בבוקר, מדוע צריך שכבר 20 שעות לפני כן תהיה רוח קדים בארץ, באותו היום ובכל הלילה שלפניו. אלא שיתלו שהיה זה בדרך הטבע, ויכבד ליבם. אך מסים הכתוב "לא נשאר ארבה אחד בכל גבול מצרים", בא לומר, שזה ודאי בדרך נס, שגם את תבא רוח החזקה ביותר, לא יתכן שלא ישארו רבים מאד שהיו תקועים מאחרי קירות או בתוך חורי הקירות וכדומה. וכן מה שמלחו מהם כבר בתוך צנצנות, שקמו לתחיה ופרחו, כל זה ודאי רק בדרך נס, אבל היה מקום לטענת שטות של היצר מתוך מסתרי הלב, שסוף סוף הרי היה צריך כאן משהו טבעי חזק מאד, ולא רק נס.

בשאר עיירות נשארו כל הארבה שמלחו ובשלו

ובספר באר מים חיים (שמות י, ט) כתב לדייק לשון הכתוב: "לא נשאר ארבה אחד בכל גבול מצרים", ולא אמר במצרים לבד, לומר, שרק במצרים נעשה הנס הגדול שאמרו חז"ל (שמות רבה יג, ז) שאפילו אותם ארבה שהיו כבר בתוך הקדירות והחביות שמלחו אותם, פרחו והלכו להם וכו'. אמנם הודיע הכתוב, שהנס הה לא היה כי אם בכל גבול מצרים, שעד סוף תחומי מצרים פרחו אותם המלוחים, בכדי שלא יהיה חוטא נשכר ליהנות ממה שהכה אותם ה', אבל יתר האומות שהיו שוכנים סביב גבול מצרים וצדו מן הארבה ומלחו להן או בשלו בפרור, אצלם נשאר הארבה, כי הם לא נלקו בזה. ועוד שיש בזה תועלת, למען יהיה זכרון לבני בניהם כי אכלו מן הארבה שהכה ה' בגבול מצרים, ולכן פרט הכתוב לומר דוקא בכל גבול מצרים לא נשאר ארבה אחד אלו היחידים שפירשו מן הרוב, לחביות ולקדירות, אבל בעיירות הסמוכים משאר האומות נשאר ונשארו.

פלאי פלאים שבמכת הארבה

"ומלאו בתין ובתי כל עבדיך ובתי כל מצרים". לכאן המכה היא בשביל לאכול את כל התבואה,

שבארץ גושן. ולכן כתיב בארבה "וינח בכל גבול מצרים" לרבות ארץ גושן. ולכן דוקא במכת ארבה אמר פרעה ראו כי רעה נגד פניכם, לאמר שזה סימן קללה להם. ובוזה יתבאר מדוע במכה זו משה רק רמז על המכה. וכ"כ בדברי יואל (פרשת בא עמי רלז). ובס' זרע שמשון כתב באופ"א, שכיון שהיה בארבה כמה מינים כשרים לאכילה, לכן היה גם לבני ישאל כדי שיאכלו ממנו. אלא שאצל ישראל היו מעט מעט, ואצל המצרים היו הרבה לאין מספר. והנה הרמב"ם בפירושו המשניות (אבות ה, ג) כתב, שעם ישראל ניצלו מכל עשרת המכות, ורק כינים היו אצלם אלא שלא ציערו אותם. וגם בארבה נאמר ומלאו בתין ובתי כל עבדיך ובתי כל מצרים, למעט ישראל. ע"כ. אכן יש לבאר שחלק זה של המכה שהבתים התמלאו בארבה, לא היה כלל בישראל, אבל היה בגבולם כדי לאכול.

יש טוענים שהחגב יש לו רק ושט בלי קנה

כתב בספר שיח השדה ח"ב (קונט' קרני חגבים סוף סימן ב. להגר"ח קנייבסקי) שהעידו לפניו בשם חכמי הטבע, שהחגב יש לו רק ושט ואין לו קנה. ע"כ. ומצינו בפסיקתא זוטרתא (שמות י, יד), בא וראה כמה גדולים מעשה ה', הארבה הזה מונח בארץ במקום שאין אדם רואה אותם, ואינו אוכל ואינו שותה, והוא חי בדברו של הקב"ה, וכיון שמצוה עליו לילך לאכול יבולה של ארץ שהכעיסוהו, הוא ננער ומתגבר לעשות שליחותו של הקב"ה. ובו נאמר, כמראה סוסים מראהו, כקול מרכבות על ראשי ההרים, בעיר ישוקו בחומה ירוצון בבתים יעלו בעד החלונות יבואו כגנב (יואל ב, ד), ועליהם נאמר הילק הגזם והחסיל חילי הגדול. ע"כ. וכ"כ במדרש הגדול (פרשת בא עמי קנא), ובמדרש חדש (עמי רלז).

גם מכת הארבה היתה קצת בדרך הטבע כדי להכביד ליבם

"ויהפך ה' רוח ים חזק מאד, וישא את הארבה, ויתקעהו ימה סוף, לא נשאר ארבה אחד בכל גבול מצרים". מה שפירש הכתוב כיצד נשא ה' את הארבה בחזרה, יש לומר שבא לבאר שהכביד השי"ת את לב המצרים לתלות שכל זה דרך טבע,

קלה של השי"ת עשתה כאלה שפטים ושמועה לקולו כל כך בדיוק, והיה הכל באופן מופלא.

מכת ארבה היתה קשה כמוות, והיו חונקים אותם

הנה במכת ארבה כתיב: "ויסר מעלי רק את המות הזה". וצריך ביאור למה היתה מכה קשה כל כך שרק בה אמר פרעה הרשע לשון כזו. וכתב באלשיך שמילוי הבתים, היה קשה מחנק, כי כרובם כן מחניקים אותם ולא ימצאו מנוחה. וזהו ויסר מעלי, מעלי ממש, שהבתים מלאים עד אפס מקום ומחניקים אותנו. וכל זה פלא גדול, איך שבריה כזו קלה של השי"ת, יכולה לגרום מות למדינה שלימה, ובשעה קלה מחשיכים את כל הארץ, ומטרידים כל כך וחונקים אותם. ב. ובשפתי כהן כתב, דמה שמייהר כאן פרעה לקרוא למשה, אף שכבר אכלו הכל, משום שאמרו עתה יכנסו לבתינו ויאכלו עינינו, וימיתוהו מיתה משונה כזו.

הארבה היה מסמא את עיניהם

ג. ורבינו בחיי כתב, ממה שכתוב "רק את המות הזה", לימדך שהיו בני אדם מתים במכת הארבה כשם שהיו מתים במכת הברד, ואולי היה הארבה מסמא את עיניהם כענין הצרעה בזמן יהושע. ע"כ. וז"ל לקח טוב: ארבה שמו על שהוא הרבה, שנא' חילי הגדול (יואל ב כה). היה הארבה "אוכל ואינו נאכל" [מבואר כאן חידוש, שלא הצליחו לאכול ממנו, גם בשעת מכת הארבה. וכמו שהערנו לעיל. וא"כ היו ממש רעבים לאוכל], היה נופל על פני המצרי ואוכלו ומנקה את עיניו. ע"כ.

הארבה שלוחו של השי"ת וחי בנס במאמרו ית', שאינו אוכל ושותה

ובמשנת ר' אליעזר (פרשה ט) איתא: אף לבושיהן ותכשיטיהן וכל מיני חמדתן היו קוצצין, שנא' ויתן לחסיל יבולם ויגיעם לארבה. אין לי אלא שבשדות, שבבתים ושבסתרים ושבחדרי חדרים מניין, ת"ל בעיר ישקו בחומה ירוצון, ובעד השלח (פי', מעיינות) יפלו ולא יבצעו. ולא עוד אלא שהחשיכו את המאורות. ונס גדול נעשה בהליכתן יתר מביאתן שהפך השי"ת רוח ים חזק מאד כזה שהוא

וא"כ למה הוצרכה התורה הקדושה להדגיש כל כך שימלאו את הבתים, שאין זה מעיקר המכה. גם יש לעיין במה שאמרו רז"ל (שמו"ר יג) ולמען תספר וגו' את אשר התעללתי, גילה הקב"ה למשה מה מכה יביא עליהם וכתב אותה ברמז [גם בזה"ק איתא בא אל פרעה, רמז ליה מכת ארבה. וביאר בניצוצי שמשון לר' שמשון מאסטרופולי דהרמז הוא, דהנה ידוע דאחה"ע ובומ"ף וכו' מתחלפות, ואם תחליף מפרעה אותיות פ' באות ב', ואות ע' באות א' יצא ארבה. וזהו בא אל פרעה. למען שתי אותות"י אלה בקרב"ו. שתי חסר היינו ב' אותיות בתוך התיבה פרעה]. ולמען תספר זו היא מכת הארבה וגו', כמ"ש עליה לבניכם ספרו וגו'. (יואל א). ע"כ. וצריך ביאור מה המיוחד במכת הארבה שעליה יש לספר לבנים, יותר משאר המכות, ואדרבה, לכא' מכת הארבה היתה המכה הפשוטה ביותר, שרק אכל את האוכל שלהם. אלא שגרם להם צער גדול של רעב. ובפרט שמסתמא השיגו אוכל שקנו מעם ישראל. (או שבאותם הימים אכלו את הארבה. ואולי חזר לחיות בתוך מעיהם אחר שאכלוהו, וא"כ היה להם צער רב מאד. או שהארבה היה מנתקם בהם ולא נותן להם לאכול, אלא היה נושך אותם וכדו'. וראה עוד להלן בזה).

ויתכן שעיקר מכת הארבה היתה לענותם. וזה דבר פלא מאד, איך שבריה קלה כזו נתענו המצרים כל כך, וגם שמעו לקול ה' בסדר מופתי. והיו שכבות של ארבה זו על גבי זו. וכתב בשפתי כהן, שהארבה היה מן השמים ועד הארץ, שנחו על הארץ ומריבויים לא הלכו ממקום למקום אלא נחו זה על זה עד שגבהו והחשיכו עין כל הארץ. ע"כ. וזה פלא גדול איך שבאה שכבה של ארבה, ושוב עוד שכבה על גבי שכבה ועוד ועוד, עד שהכל מלא ארבה. וגם בתוך הבתים נעשה נס כזה שהכל מלא ארבה לאין מספר. והאלשיך כתב, שהיה ריבוי עצום רב, שמילא את כל הארץ לגמרי, שהיו דבוקים זה על זה וזה על זה, מבלי רווח כלל. [וע"ש שמכה זו כנגד ויהי רקיע, ולכן היה פרוס כמו רקיע על כל מצרים עד שהחשיך. וגם היה נס שכהרף עין הגיע ומילא את כל גבול מצרים ד' מאות פרסה].

ואפשר שהכוונה בזה, שמכת ארבה היתה בשלבים, שתחלה הגיע לשדות ואכל את כל היבול. וכיון שלא חזרו בתשובה, ולעגו בליבם שאין זה נורא, אזי נתרבה הארבה מאד והגיע לבתים, והתחיל לאכול מה שבבתים, וכשעדיין לא חזרו בתשובה, התחיל למלאות את כל חלל הבית ולחנק אותם. וכל זה יש לספר לבנים. איך שבריה

ביאור הכתוב "לא היה ארבה כמוהו"

"ויעל הארבה על כל ארץ מצרים וינח בכל גבול מצרים כבד מאוד לפניו לא היה כן ארבה כמוהו ואחריו לא יהיה כן". הקשו רז"ל מהכתוב גבי יואל. ושמה יש מקום לבאר עוד, שבמצרים היה שתי גזירות. א. שיאכל את הכל. ב. שהארבה ימלא את כל בתיהם כמו שכתוב לעיל "ומלאו בתיך ובתי כל עבדיך ובתי כל מצרים אשר לא ראו אבתיך ואבות אבתיך מיום היותם על האדמה עד היום הזה". ולהלן כתיב "ויכס את עין כל הארץ ותחשך

הארץ". וי"ל שעל זה דייקא נאמר כמו שלא ראו מעולם. וה"ה כמו כן שלא יהיה לעולם. ובאמת שהיתה כאן מכה קשה מאד. וכמו שאמר פרעה במכה זו: ויסר מעלי רק את המות הזה. ואולי היה זה מחמת שמלאו הבתים ולא מחמת מה שאכלו. [שו"ר במפרשים. וע' רמב"ן (שמות כג) שג' אומות החיו והכנעני והחתי, לא יצאו רובם במלחמה ולא נפלו הם בחרב, והיו נשגבים במצרים, ושלא בהם רק את המות הזה, כענין שאמר במצרים ומלאו בתיך וגו'. פי' ששלח בהם את הצרעה, באויר ארצם, כמו הארבה ששלח במצרים. כי זה סבה להתגרשם מן הארץ, כי תכסה את עין הארץ ותחשך, ולא יוכלו לבא במלחמה, ועוד, כי תאכל כל יגיעם בשדה. וי"ל פ' כנונת ד' הרמב"ן].

ביאורים במכת ארבה

"נטה ידך על ארץ מצרים בארבה". (א) צריך ביאור מהו 'בארבה' שלכאו' אין לו ביאור. (ב) ויאכל את כל עשב הארץ, מאי קמ"ל בזה. (ג) את כל אשר השאיר הברד ל"ל. (ד) ויט משה את מטהו, צריך ביאור שהשי"ת צוהו את ידו. (ה) מדוע לא בא הארבה מיד אלא אחר יום ולילה. (ו) ומדוע ע"י רוח קדים בדרך הטבע. [וכמו שהערוב בא בדרך נס]. (ז) מהו וינח בכל גבול מצרים. (ח) לשם מה הדגישה התורה שהיה כבד מאד לפניו לא היה כן וכו'. (ט) מדוע כאן מיהר פרעה לקרוא למשה ואהרן. (י) ומדוע כאן אמר את המוות הזה.

ובאוחה"ק עמד בזה, וכתב, שצווה השי"ת לשים ארבה בתוך מטהו לסימן שיקרא לארבה לבא (וכן הביא הראב"ע בשם רבי משה הכהן), אי נמי שצווה לומר בפיו שמטה את ידו כדי שיבואו הארבה. [וי"ל באופא"ק שיאמר בפיו כקורא לארבה שיבואו. אך לשון הכתוב לא יתיישב]. ובספורנו פי' בצד הדרומי של הארבה. ובת"י

תוקע את הארץ בבת אחת. ע"כ. [ולכאו' מה צורך לארבה לאכול בגדים ותכשיטין, מה שאפי' הצפרדע והערוב לא אכלו. וקצת יש ליישב לפי מה שאמרו בפס"ז כאן: הארבה הזה מונח בארץ במקום שאין אדם רואה אותם, ואינו אוכל ואינו שותה, והוא חי בדברו של הקב"ה, וכיון שמצוה עליו לילך לאכול יבולה של ארץ שהכעיסוהו, הוא ננער ומתגבר וליחותו של הקב"ה, שנא' כצל בנסתו נהלכתי ננערתי כארבה (תהלים קט), אבל חילולתי של ב"ו צריך ליתן להם מתנות תמיד לעמוד במלחמותיו, ואינם יכולים להלחם בהרים ובחומות, שאין הסוסים יכולין לעלות לשם, אבל ארבה זה מה כתוב בו, כמראה סוסים מראהו, קקול מרכבות על ראשי ההרים, בעיר ישוקו בחומה ירצון בבתי יעלו בעד החלונים יבואו כגנב (ויאל ב). ועליהם נאמר הילק הגזם והחטיל חילי הגדול (שם). ע"כ. ומבואר שהארבה אינו אוכל שום דבר, וחי בנס דבבר השי"ת, ולכן הוא מחילולתי של הקב"ה].

דיבורו של משה עומד לעולם

כתב רבינו בחיי (ומקורו ברמב"ן והובא לעיל), לא נשאר ארבה אחד בכל גבול מצרים. תפלתו של משה במכת הארבה היא שעמדה עד היום, שאין ארבה מפסיד בכל גבול מצרים, ואם יפול בארץ ישראל ויבא ויכנס בגבול מצרים אינו אוכל מכל גבול מצרים כלום, וזה דבר ידוע. ודברי משה בתפלתו נאמנים לשעה ולדורות, וכן בדבורו שאמר, "רק ביאור תשארנה" נשאר שם עד היום שרץ המים הנקרא אלתמס"ה (קראקאדיל) ושם מתגדל, ואומרים כי לפעמים יוצא מן המים שבנהר נילוס ששם גדולו, ויוצא אל שפת הנהר ובלוע מה שמוצא שנים או ג' בני אדם ביחד, ואין שולטים בגופו חנית וחצים, אלא אם יכונו לתקוע בבטנו, ואמרו הרופאים כי יש לו ארס, והנוגע בגופו מזיק לאדם אפילו אחר מיתתו, והוא מי צפרדע, והנה מכח דברי משה נשאר השרץ הזה שם, ומכח תפלתו לא נשאר ארבה אחד בכל גבול מצרים, וכן פי' רבינו חננאל ז"ל. ע"כ. [החיד"א (צוארי שלל הפטרת בהר) הביא מס' מנחה בלולה, שהארבה אפי' בהיותו קרוב לארץ מצרים, מטה הדרך ואינו נכנס אליה. וכתב החיד"א וכמדומה שגם ברד שמעתי שאינו עושה מעולם, וזהו עד היום הזה (ירמיה לב, כ).]

מדוע מעולם לא היה ארבה במצרים ולא יהיה אחר כך זולת מכת הארבה בשעתה

כתב בשפתי כהן (י, ט), "לפניו לא היה", לפי שאין ארבה בא למצרים, לפי שנתן הגר בתו לשרה ונאמר לה הרבה ארבה את זרעך. "ואחריו לא היה כן", בשביל תפילתו של משה.

בשבת דשמא הוא שבע. ועוד נראה, דשמא היה באויר כל כ"ד שעות ובמוצא"ש ירד לקרקע. לכן הדגיש הכתוב שהיה בגבול מצרים, כיוון שהיה באויר. ומה שהביאנו לזה, כיוון שארז"ל שהיה בזה מכת חושך שלא יכלו לראות אור השמש. ואם היה על הקרקע איך לא ראו. ודוחק לומר דקאי רק על שעת באתם. אא"כ נימא שהיו מתחדשים ובאים עוד ועוד תמיד, והיו שכבות עצומות זה על גב זה. [נראה לעיל מח' בזה. אם היה הארבה כעין רקיע, או שכבות שכבות לאין מספר].

פרעה ביטל מהם את השבת וקיבל ארבה שנח בשבת

כתב בנן איש חי (ש"ב פ' שמות): ארז"ל שעתה הוסיף פרעה עליהם העבודה לעבוד גם ביום השבת, אחר שכבר פטרם מקדמת דנא מלעבוד ביום שבת ע"פ עצתו של משה רבינו ע"ה בהיותו בבית פרעה. וע"ז אמר למה משה ואהרן תפריעו את העם ממעשיו, פי' על ביטול העבודה ביום שבת שהיתה מתחלתה ע"פ עצתו של משה רבינו ע"ה שיעץ את פרעה בכך. ועתה השר שלו חזר בו והיפך לבב פרעה בזה, באומרו מאחר כי אין להם עדיין תורה לעסוק בה בבנין רוחני למה יבטלו מן עבודה הגשמית ביום שבת. [והמקור לזה בתנחומא (וארא ד) תכבד העבודה וגו' ואל ישעו בדברי שקר, שהיה להם מגילות שהיו משתעשעים בהם משבת לומר שהקב"ה גואלינו, אמר להם פרעה אל ישעו בדברי שקר, אל יהו נשענים, ואל יהו משתעשעים, ואל יהו נפושים]. ובבעל הטורים (ר"פ בא) כתב, שנח הארבה בשבת.

הברד שיבר הגבול, והארבה נח בגבול האמיתי

"וינח בכל גבול מצרים", וכן כתיב לעיל "הנני מביא מחר ארבה בגבולך". ראינו לאחד מרבותינו שביאר, שהברד שיבר את עץ הגבול של מצרים כמו שכתוב בתהילים 'וישבר עץ גבולם', לכן הדגיש הכתוב שבא בגבול מצרים [או שהיה ריב עם שכניהם על מקום הגבול מחמת כן]. וצריך ביאור הטעם ששיבר אף את עץ גבולם, ושמא להורות שהם חוטאים במה שסוגרים גבולם בעד ישראל. או לסמל שכבר יצאו ישראל מן גבולם שסגרוהו כ"כ עד שלא יכל עבד לברוח ממצרים. ושמא הכוונה

בשביל הארבה. אך צריך עיון מדוע רק כאן הוצרך לקשור במטהו או לומר בפיו, מה שאין כן בדם וצפרדע וכינים. וצ"ל שבדם הכה את היאור בידו וכן בצפרדע, ובכינים הכה את העפר בידו. ובברד הכה את השמים, וכיוון שעשה מעשה אין צריך דיבור או סימן, אך כאן שהוא בלא פעולה בדבר הוצרך סימן או דיבור. ובמכת חושך צ"ל שהיה על השמים ממש כמו בברד. וע' ראב"ע. ובתהילים איתא: "אמר" ויבא ארבה.

ומה שנאמר ויאכל את כל עשב וכו', י"ל שהוא בדרך ציווי שמצווה את הארבה לבא ולעשות כפי שאומר להם, [ולפירוש הב' של האוחה"ק אפשר שכ"ז מכלל הדיבור]. ומה שלא בא הארבה מיד, יש לומר שהוא להכביד את ליבם לומר שבא בדרך הטבע מכח רוח קדים שנשבה 24 שעות. ומה שנאמר וינח בכל גבול מצרים, י"ל שהארץ היתה מלאה כולה ממש בארבה ולא נותר מקום שלא היה מכוסה בארבה. ומה שסיפר הכתוב לפניו לא היה כן וכו', י"ל שבא הכתוב לומר שהיה ברור ומוכרח לכל שהוא נס, ואלא שהם עבור תליה קטנה שתלו בדרך הטבע במה שבא ע"י רוח קדים, הכבידו את ליבם. ומה שמיהר לקרוא למשה ואהרן וקרא לארבה המוות הזה. צ"ל לפי שהיה רעב ממש ולא נותר להם מאכל, ומקנה הרי אינם אוכלים, וגם הבע"ח מתו בברד, א"כ רעבו למאכל, [ושמא הרעב היה קשה לרשע זה יותר מן הצפרדעים שקרעו את מעיו, שהרשעים בטנם אלוהיהם, והאוכל הוא כמו פיקוח נפש בשבילם]. ואף שיכלו לקנות אוכל מעם ישראל, י"ל שלא יכלו לצאת מהבית, שהבתים היו מלאים ארבה, וגם בחוץ הכל שכבות שכבות של ארבה לאין מספר. ויש מפרשים טעם שהארבה היה חונקים וע' בבעה"ט שעם הצפרדע והארבה הגיעו נחשים ולכן אמר את המוות הזה, אך צ"ע מדוע לא אמר כן בצפרדע.

הארבה נח בשבת

בבעל הטורים הביא גזירה שוה 'וינח- וינח', לומר שהארבה נח בשבת. ובדברי יציב הביא באור נפלא בזה, שיש מפרשים שהגיע בשבת ונח כל כ"ד שעות, ורק אחר כך התחיל לאכול, ואז אכל יותר לרעבונו. והכי מסתברא שאל"כ אינו ראייה שנח

הארבה בא בערבוב וכיסה את עין הארץ כדי לבלבל את כישופיהם

איתא בזוהר הקדוש (השמות לספר במדבר) ביאור נפלא מדוע אמרו בלק לבלעם, "הנה כסה את עין הארץ" (פ' בלק), דקאי על מכת ארבה, דאמאי כתיב כשהביא הקב"ה על ארבה על ארץ מצרים, ויכס את עין כל הארץ ותחשך הארץ, אלא שכל מכשפי וקוסמי העולם לא יכלו לעשות כשפים, אלא רק דבר אחד בדרגה אחת בזמן אחד, ושם בא ערוב מבלבל מכמה מינים מבלבלים אלו באלו, עד שלא יכלו כל מכשפים וקוסמים לעמוד, וזהו ויכס את עין כל הארץ.

מכת חושך

תקוע במקום לא יכול לזוז, וכל מי ששומע יצעק הלאה עד שיגיעו למשה ואהרן.

י"א שמכת חושך היתה בעינים של המצרים

בס' עיני העדה לבעל השבט מוסר כתב, שמכת חושך היתה באופן שנטל השי"ת מהם את האויר עיניהם, ואחר כך הכביד עליהם השי"ת את האויר עד שהיה בו ממש, והיו מרגישים אותו במישוש, עד שהיושב לא היה יכול לקום מחמת עבות האויר שנתעבה עד שיעור דינר. אמנם האויר לא נחשך כי לא החשיך הקב"ה את השמש, אלא עולם כמנהגו נוהג, רק שנטל את מאור עיניהם שהוא החלק בעין שמנו רואה האדם, שאדם רואה מתוך השחור שבעין. ולכן היה לישראל אור אפילו בביתם של המצרים, כי האור לא נחשך בעולם. ע"כ.

מהו החושך העבה שהיה במצרים בשלשה ימי אפילה

רבים עמדו בזה לבאר כיצד יתכן שהחושך מנע מהם לזוז, וארז"ל הקדושים (שמו"ר יד, א), אותו חושך שהביא הקב"ה על המצריים היה בו ממש, שהיה כעובי דינר. והלא אין דרך החושך לאסור את האדם במאסר עד שלא יוכל לקום ממקום מושבו, יותר גרוע מעורים שיכולים לגשש וללכת בחושך.

באופן אחר, שהגבול של מצרים היה שלא במקומו, שגנבו עוד מהארץ של שכניהם, והארבה בדרך ירידתו, הלך ושיבר את הגבול תחלה שהיה באמת בגבול המדינה האחרת, ואחר כך הלך ונח בגבול האמיתי של מצרים בדקדוק. ואז היה הדבר ניכר היטב. [ובשמות רבא (י. ב.) איתא, שהיה מחלוקת בין בני כוש ובין בני המצריים, עד היכן התחום ביניהם, כיון שבאו הצפרדעים עשו שלום ביניהם, הגבול שהיו נכנסות לתוכו, הדבר ידוע שאין השדה שלו, שנא' הנה אנכי נוגף את כל גבולך בצפרדעים, גבולך ולא של אחרים. ע"כ. וא"כ צ"ב מדוע גם במכת ארבה כתיב הנני מביא מחר ארבה בגבולך. אלא תירץ הרב מטעשעבין, שדוד המלך גילה לנו בתהלים פרק ק"ה, נתן גשמייהם ברד אש להבות בארצם, ויך גפנם ותאנתם וישבר עץ גבולם. פי', שבמכת צפרדע בנו את הגבול, אך במכת ברד נשבר הגבול ושוב פרצה המחלוקת על גבולות הארץ].

פרעה והמצרים לא יכלו לעשות צרכיהם ג' ימים, או שעשו במקומם, ונתביישו הרבה בפני בני ביתם וישראל שנכנסו

כתב רבינו יוסף בכור שור (שמות י. כד): ויקרא פרעה אל משה, לאחר שעברו ימי החשך, כי בימי החשך לא זזו ממקומם אפילו לגדולים, ולפיכך "ויחזק ה' את לב פרעה", שכבר עברו ימי החושך. ע"כ. ומבואר שלא זזו ממקומם אפילו לעשות צרכים, וזה פשוט, ואם כן מוכרח לומר שעשו במקומם בבגדיהם ונתביישו הרבה. וכל שכן שנראה שעם ישראל היו לוקחים את הילדים לתוך הבתים של המצרים לראות אותם יושבים בחושך, ולחזק את הילדים באמונה.

במכת חושך כל מצרים צעקו בקולי קולות לקרוא למשה

כתב רבינו חיים פלטיאל (י. כד) יש לשאול, כיצד שלח פרעה לקרוא למשה במכת חושך, והרי לא יכלו לזוז ממקומם, כמו שכתוב "לא קמו איש מתחתיו", ויש לומר, שקראו למשה ואהר על ידי קריאה, שכל אחד היה קורא בשם פרעה לחבירו וכו' עד שהגיעו למשה. ע"כ. ולפי זה במכת חושך היו צעקות בקולי קולות מבית לבית: מי ששומע יעביר הלאה, פרעה קורא למשה ואהרן, פרעה

שהקיסור הזה הוא רע לאדם לנשימה, ומזיר לו, ולכן האדם ההולך בחוץ בעת ההיא יסתום האף בבגדו. ע"כ. ואדרבה בזה ביארו כיצד מתו הרשעים במכת חושך, שלא מתו ברגע אחד, אלא שקשתה עליהם הנשימה כמו למצריים, וכשלא עשו תשובה מתו, אך היה להם התראה וזמן לחזור בתשובה. [המשך בסמוך].

חושך כזה מצוי גם בדורות אחרונים בעיר לונדון

והביאו, שחושך כזה היה בלונדון ביום שישי י"ז כסליו תשי"ג למשך חמשה כמה ימים, שירד ערפל חשוך עבה וסמיך, עד שבקושי הצליחו לנשום, ומתו אז אלפי אנשים ולמעלה ממאה אלף נחלו. והביאו עדות מהרב פרבר, שבשנת תרע"ב היה במנש'סטר שבאנגליה, וירד שם אופל כבד מאד עבה וממשי. והזקנים הראו לו רחוב אחד שנקרא לפנים איבן עזרא פלייס, וקבלה בידם ששם התגורר האבן עזרא. ואכן אנגליה מוקפת בים הצפוני ובים האירי, שהם חלקים מתוך האוקיינוס האטלנטי. ועוד סיפר הרב פרבר, שבעירו לונדון היה ג"כ ערפל כזה כמו שלשה ימים, שהיה חושך עבה כעין וימש חושך, והיה מן הנמנע לצאת ולבא, וגם קרונות מסילות הברדל והמכוניות הוכרחו לעמוד במקומם. ונשבת הליכות בני האדם. ומתו כחמשת אלפים אנשים מחמת לחיצת אידי ערפל, ושאר סיבות שקרו אז. והביאו מס' יסוד מורא לראב"ע שכתב בסופו, החילותי לחבר זה ספר ולכתבו בעיר לונדריש באי אינגלטיריא בירח תמוז, ונשלם בירח אב, שנת תתקי"ח לבריאת עולם. ע"כ. וגם שנה אחרי כן עדיין היה מתגורר שם, שבליל שבת קודש י"ד טבת קיבל בעיר זו את אגרת השבת, וכמו שכתב האברנאל בספרו ישועות משיחו (ח"ב פ"ב), שבאי הנקרא קצה הארץ היא אינגלטיריה, היה כמה קהלות גדולות, ובייחוד בעיר הגדולה הנקראה לונדריש, ושם עשה הרב אברהם אבן עזרא מאמר שקראו אגרת שבת. ע"כ.

האם במצרים היה חושך של תוהו ובוהו בראשית הבריאה

ואם הכוונה שבאו אידים עבים מאד שלא נתנו להם לקום, אם כן איך לא מתו מחוסר אויר לנשום. והרלב"ג תירץ שצריך לומר שהיו המצריים מוכרחים לסתום נקבי האף והפה בכדי שלא יכנס אויר עכור זה לתוך גופם וימיתם. אך בס' הכתב והקבלה (שמות י' כג) ומרוב פחד אפס כחם עד שלא יכלו להתנווע ממקומם, כמו שיקרה לאדם נבהל מפחד פתאום, שלא יזוז ממקומו מרוב חרדת לב, ולכן לא קמו איש מתחתיו כל זמן החשך כי לא קם באיש רוח. ועל זאת אמר דוד (תהלים עח) ישלח בם חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים.

הראב"ע העיד שהיה במקומות שהיה חושך עבה כמה ימים

אך הרמב"ן (שמות י' כג) ביאר, שלא היה החשך הזה אפיסת אור השמש, אלא איד עב מאד שירד מן השמים, ולכן צוה ה' למשה נטה את ידך על השמים, בכדי להוריד משם חשכה גדולה נופלת עליהם. והיתה מכבה כל נר, כאשר בכל החפירות העמוקות ובכל מקומות החשך העצום לא יתקיים הנר, וכן העוברים בהרי חשך לא יעמד להם שם הנר ולא האש כלל, ויתכן שהיה איד עב מאד מורגש שהיה בו כמו ממש, כדברי רבותינו, כאשר הוא בים אוקיינוס כעדות ר"א. ע"כ. וזה לשון רבינו אברהם אבן עזרא (שם): והנה בים אוקיינוס יבא חשך עב, שלא יוכל אדם להפריש בין יום ובין לילה, ויעמוד זה לפעמים חמשה ימים. ואני הייתי שם פעמים רבות. ע"כ.

כאשר היה אויר עבה כיצד לא מתו מחוסר אויר לנשימה

ומה שהקשו אם כן איך לא מתו מחמת האויר העב הזה, הנה יש לומר שכל זה חלק מן הנס, וכמו שישראל היה להם אור ואויר באותו מקום ממש שהיה למצריים חושך, כך נעשה נס שיכלו המצריים לנשום אויר בתוך הערפל הסמיך הזה. אי נמי, יתכן שאע"פ שהוא עבה מאד, עדיין נושב שם קצת חמצן, ואה"נ יתכן שהיה להם קשיי נשימה רבים, וכעין זה מבואר בס' הברית (ח"א מאמר י' מקריות מוסדות תבל פ"ז) שכתב על דברי הראב"ע הנ"ל,

כתב רבינו הרוקח בספרו סודי רז"י (ח"א אות ב), מה שנאמר בראשית הבריאה וחושך על פני תהום, לא היה חושך שלנו, שאין אומרים חושך כי אם בהעדר האורה שהיה קודם והחשיך, ואז עדיין לא נברא אורה בעולם. אלא חושך הנאמר שם הוא הם העבים, חשכת מים ששרויין אצל המים, ועוד, שבתחלת הבריאה העולם היה חושך שיש בו ממשות, כענין וימש חשך (שמות י, כא), והיה כמה אלפים ורבות שאין ממש, וכך העולם עומד, והקב"ה היה בעולמות אחרות עין לא ראתה אלקים זולתך, וטרם בא מוצאי שבת סמוך לערב האיר לפי שעה רגע כמימריה והחשיך כמו חשך של לילה. ע"כ. וקצת משמע שהחושך של מצרים היה מתוהו ובוהו, אך בפסיקתא רבתי (פסיקא יז) איתא, א"ר אחא בר כהנא, חשך ואפילה שמשו במצרים ג' ימים, אבל תהו ובהו לא שמשו בעולם הזה, והיכן עתידים לשמש, בכרך גדול של רומי, שנא' ונטה עליה קו תהו ואבני בהו (ישעיהו לד). ע"כ. ואפשר שהחושך של מצרים היה קצת מן החושך של תוהו ובוהו. ועל רומי יבא תוהו ובוהו שלם כמו בראשית הבריאה. [המשך בסמוך].

בששת ימי החושך, לא היה חושך כלל אצל ישראל

מובא מספר מדרש שמואל עה"ת (עמי' קמא) שביאר הפסוק ולכל בני ישראל היה אור במושבותם. דלא כתיב ולבני ישראל לא היה חושך, [כמו שכתוב במכת ברד, רק בארץ גושן וגו' לא היה ברד], אלא "היה אור", לומר שאפילו הלילות שבאותם הימים, לא היה בהם חושך כלל, אלא לילה כיום האיר להם. ע"כ. וכן כתב בכלי יקר (שמות י, כא), שכיון שטבע הבריאה כל אדם יש לו יום אף לילה, לכן הסיר הקב"ה חשכת סתם לילה מגבול ישראל, ונתן אותו על ארץ מצרים, ולכן היה למצרים חושך כפול, ובגלל זה היה לבני ישראל אור במושבותם גם בלילה. ורמז לדבר, ולכל בני ישראל היה, ס"ת לילה, ותיכף כתיב "אור במושבותם", כאילו אמר שגם הלילה היה אור לישראל, כמו שנא' (תהלים קלט) ולילה אור בעדני.

מי אמר לישראל להכנס לבתי המצרים במכת חושך

"דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו וגו'". הנה כל זה נאמר אחרי מכת חושך וקודם מכת בכורות. וא"כ צריך ביאור אמאי נכנסו עם ישראל לבתי המצרים במכת חושך. דמנין ידעו שצריכים לשאול מהם כסף וזהב, וגם שהמצרים יסרבו לתת, ולכן צריכים הם להקדים להכנס לבתיהם, בכדי להכיר מה שיש להם בבית, לתת עליהם סימן כדי שלא ישתמטו מהם המצרים. ויש לומר בס"ד,

לישראל היה בימי מכת חושך אור הגנוז של ימי בראשית

וכמו שלמצריים היה חושך של ששת ימי בראשית, כך לישראל היה אור הגנוז של ששת ימי בראשית, וכמו שכתב בספר באר מים חיים (שמות י, כא) "ולכל בני ישראל היה אור במושבותם", תיבת "היה" לכאן מיותרת, דדי לומר ולכל בני ישראל אור במושבותם. אלא שהיה זה אור שהיה כבר מוכן ועומד מששת ימי בראשית לצדיקים לעתיד לבוא, בעת שלא יהיו רשעים בעולם. שהרי ארז"ל (שמות רבה יד, א) שהיה האור הזה מאיר להם מה שבתוך החביות ובגנזי מטמוניות. והטעם לפי דברי חז"ל (תגינה יב) אור שברא הקב"ה ביום הראשון, היה אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו, כיון שנסתכל הקב"ה בדור המבול וכו', עמד וגנזו לצדיקים לעתיד לבוא. והיינו כדי שלא יהנו הרשעים מאותו האור, שנא' (איוב לח) וימנע מרשעים אורם (ע' בזה"ק שמות רכ). ולכן במצרים בעת שהיה לרשעים חושך כפול, יכל להאיר לישראל אור שבעת הימים, והיו

שבעה ימים, אך זו ששה. שפרעה הוסיף במכת הצפרדעים, ומשה הוסיף יום במכת הערוב לפי שהתל בו שאמר אשלח אתכם, והקב"ה הוסיף יום במכת הברד, וכאן חסר יום כנגד יום שהוסיף, וחז"ל אמרו (שם) שהניח להם היום ונפרע מהם בו על הים, שנא' (שמות יד, ט) ויהי הענן והחושך. ע"כ. הרי שמכת צפרדע ערוב וברד, היו ח' ימים. ומכת חושך היתה ו' ימים.

רוב ישראל המרו דבר ה' להשליך ע"ז מידם, ורק אחד מחמישים נשארו בחסד ה'

כתיב בנבואת יחזקאל (פרק ט): "כה אמר ה' אלקים, ביום בַּחֲרֵי בִישְׂרָאֵל, ואשא ידי לזרע בית יעקב, וְאָנֹכֶֽעַד לָהֶם בְּאַרְצָם מִצְרַיִם, ואשא ידי להם לאמר אני ה' אלהיכם. ביום ההוא נשאתי ידי להם להוציאם מארץ מצרים אל ארץ אשר תרתי להם זבת חלב ודבש צבי היא לכל הארצות. וְאָמַר אֱלֹהִים אִישׁ שְׂקוּצִי עֵינָיו הִשְׁלִיכוּ וּבְגָלוֹלֵי מִצְרַיִם אֶל תִּטְמְאוּ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. וימרו בי ולא אבו לשמע אלי, איש את שְׂקוּצִי עֵינֵיהֶם לֹא הִשְׁלִיכוּ וְאֵת גְּלוּלֵי מִצְרַיִם לֹא עָזְבוּ, וְאָמַר לְשִׁפְךָ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם לְכֹלֹת אֲפִי בָהֶם בְּתוֹךְ אֲרֶץ מִצְרַיִם. וַאֲעַשׂ לְמַעַן שְׂמִי לְבַלְתִּי הַחַל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הֵמָּה בְּתוֹכָם אֲשֶׁר נִודַעְתִּי אֵלֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם הַלְּהוֹצִיאֵם מֵאַרְצָם מִצְרַיִם. וְאֹצִיאֵם מֵאַרְצָם מִצְרַיִם וְאֲבָאֵם אֶל הַמְּדִבְרָה". ומשמע לכא' שכל ישראל היו רשעים ולא יצאו ממצרים רק למען שמו ית' שלא יתחלל. וזו לא שמענו מעולם. אכן רש"י שם מפרש רק על הרשעים, שכתב שם, שאהרן ניבא להם נבואה זו, קודם שנגלה הקב"ה על משה בסנה, וזהו שנאמר לעלי (שמואל א, ט) הנגלה נגלתי אל בית אביך בהיותם במצרים לבית פרעה ובחור אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן. וימרו בי, הם הרשעים, שהיו רובם של ישראל, שמתו בשלשת ימי אפלה, כמו שנאמר וחמושים עלו בני ישראל וגו', אחד מחמשים ויש אומרים אחד מחמש מאות. עכ"ל. והיינו שתמיד הולכים אחר הרוב, וכל שכן רוב מוחץ כזה, פי חמישים או חמש מאות, ולכן גם הצדיקים לא יצאו ממצרים רק למען שמו ית', ואילו היו חיים אותם רשעים, הרי כל עם ישראל נידון אחרי רובו, ולא היה שייך כלל לצאת ממצרים, ורק אחרי שמתו כל הרשעים, יצאו ממצרים. וזה חידוש גדול,

שעשו כן בשביל סקרנות לראות פלאי השי"ת, שהשי"ת עשה צחוק מהמצרים בכל המכות, וגם במכת חושך, שמי שעמד לא יכל לשבת, ומי שחצי עמד, נשאר חצי עומד חצי יושב, ותלוי באויר, ואולי גם הפה שלו נתקע באמצע לעיסה חצי פתוח חצי סגור, והאוכל תלוי, ועוד כהנה מקרי שחוק רבים, והיו באים עם הילדים הקטנים לראות את המצרים. ועוברים מבית ובית ושוחקים על הרשעים הללו, ומודים להשי"ת.

מתי לראשונה ליהודים היתה אורה וששון בחודש אדר

"ולא קמו איש מתחתיו שלשת ימים ולכל בני ישראל היה אור במושבותם". לפי מה שכתב בקדושת לוי (פ' בא) היתה מכת חושך בחודש אדר, בשושן פורים. ומבואר במדרש שלכל בני ישראל היה אור במושבותם, אור מיוחד, שהיו רואים מה שיש בתוך הבתים, ובשפתי כהן איתא, שאז לילה כיום יאיר ליהודים במשך כל אותם ימים. א"כ ליהודים היתה אורה. וגם מילה היתה אז, בג' ימים אפילה, ולבני ישראל היה אור באותם הימים. [וכמ"ש בתפארת יהונתן (י, כג), יש להבין למה דווקא ג' ימים, ונראה משום דאיתא דבג' ימי אפילה היו ישראל מלים את עצמם, ואיתא בכתבי האריז"ל דבברית המילה צריך להיות אור בבית הכנסת, וז"ש ולכל בני ישראל היה אור במושבותם, ולכן היה חשך ג' ימים דאם הרגישו ביום ג' שמלו היה באים עליהם ביום השלישי להורגם כי יום שלישי של מילה הוא קשה, ולכן היה שלשה ימי אפילה].

מה למד המן הרשע ממכת חושך ליי"ג אדר

והחיד"א (חומת אנוך בא ז) הביא ממנה"א גרמזא שכתב שמתו ביי"ג באדר, והמן גזר לאבדם ביי"ג באדר, לכן מתענים ביי"ג באדר. וכ"כ בספר אמרכל והובא בא"ר (סי' תרצג), דמשום שמתו פושעי ישראל באפילה, סבר שיוכל להם, ולא חשב "ולכל בני ישראל היה אור במושבותם", וגרם ליהודים היתה אורה. ע"כ.

אלו מכות לא היו שבעה ימים אלא יותר או פחות

כתב בשפתי כהן (י, כב) ארז"ל (שמו"ר יד, ג) ששה ימים שימש החושך. שכל מכה ומכה היתה משמשת

הזכרים, כך הקב"ה בירך אותם בזכרים, וכן כמו שעיקר השעבוד והעינוי לא היה אלא על הזכרים, כך הריבוי לא היה אלא לזכרים שהיו יולדות ששה זכרים בכרס אחת, ולכך דרשו וחמושים עלו אחד מחמשה, שילדו ו' בכרס אחד, ושבת לוי שלא נשתעבדו בו, לא היו בכלל פרו ושרצו, והיו פחות משליש משאר שבטים. ועל זאת אמר דוד "ה' זכרנו יברך", כנגד מה שרצו למעט אותם ולהשליכם ליאור ולשעבד בהם, ושלא כטבע העולם שמחצה זכרים ומחצה נקבות. וראיה לזה ממכת חושך, שמתו בשלשת ימי אפלה חמשים פעמים או ת"ק יותר משישים רבוא, ומסתמא לא מתו כי אם אנשים שהיו בהם רשעים, ולא הנשים שהיו צדקניות, כמו שאמרו בזכות נשים צדקניות יצאו ישראל ממצרים, ואם היו הנשים כאנשים שוים במנין, א"כ ביציאת מצרים, היו צריכים להיות הנשים חמש או חמישים או ת"ק פעמים יותר מן האנשים, כי לא מתו מהנשים כלל, לא בשלשת ימי האפלה, וגם לא במדבר, כי לא נגזרה גזירת אלא על הזכרים, וכל הנשים נכנסו לארץ [א.ה. חוץ ממרים]. ועל זאת אמר המשורר, ה' זכרנו יברך וגו'. ואמר הקטנים עם הגדולים, פירוש, קטנים מבין עשרים וגדולים מבין ס', שהיו כל כך כמו מבין עשרים עד ששים, והפלגת רבויים במעט השנים על דרך פלא היה, בכדי שיהיו ראויים לקבלת התורה.

פרעה הרשע איים על משה רבינו שימסור אותו בידם של דתן ואבירים

איתא במיוחס ליונתן (י. כט): ויאמר לו פרעה לך מעלי, הזהר לך לא תוסיף לראות מראה פני לדבר לפני אחת מן מלים קשות כאלה, כי ביום שאתה רואה מראה פני יתחזק רוגזי בך ואמסור אותך ביד בני אדם אלה שהיו תובעים נפשך לקחת אותה. ויאמר משה נאה דיברת, עד שהייתי יושב במדין נאמר לי במאמר מלפני ה' שאנשים שביקשו להרגני ירדו מנכסיהם והם חשובים כמתים, ולא מן סוף שהיה עליך רחמים הייתי מתפלל והמכה היתה כלה ממך, ועתה לא אוסיף שוב לראות סבר פניך. ע"כ. ולכאוי הכוונה לדתן ואבירים. וצ"ע. ומה שסיים משה רבינו הייתי מתפלל וכו' ועתה לא

שצריכים אנו לזכור חסדי השי"ת שהיה ראוי שכל ישראל ימחקו במצרים ח"ו, אחרי שרובם ככולם המרו את פי השי"ת, שנים רבות שהיה אהרן הכהן מוכיח אותם, במשך שמונים שנה, כלשון המדרש (שמו"ר ג, טו): אמר משה, עד שלא עמדתי, היה אהרן אחי מתנבא להם במצרים שמונים שנה, עכשיו אכנס בתחומי של אחי ויהיה מיצר וכו'. ע"כ. ורק בחסד השי"ת עמנו למען שמו ית', לא מתו כולם בתוך ארץ מצרים, ואדרבה מתו המצריים כפרה עלינו, כמ"ש (דברים כד יח), ויפדה ה' אלהיך משם, ואיתא במדרש תנאים (דברים פרק ה), יכול הוציאך ממצרים ועדיין עונך עליה, ת"ל ויפדה, אמור מעתה, הוציאך חנם ופדאך מעוון. ועל זאת צריכים אנו לתת תודה תמידית להשי"ת, ובפרט בליל הסדר.

כיצד דתן ואבירים יצאו ממצרים ולא מתו במכת חושך

זו קושיא גדולה, ובפרט תגדל הקושיא לפי המבואר בתרגום המיוחס ליונתן ריש פרשת בשלח, שלא יצאו יחד עם ישראל ממצרים, אלא היו עם פרעה, ולהם אמר פרעה נבוכים הם בארץ. ונראה לי שבס"ד, שדתן ואבירים היה עליהם לימוד זכות, שהיו צריכים למות עם הילדים שטבעו ביאור, וכמו שהביא רבינו אפרים עה"ת ממדרש, דכשגזר פרעה כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו אמר משה (לכאוי היינו נשמת משה) לפני הקב"ה מה חטאו אלו הילדים, א"ל גלוי וידוע לפני שעתידין להיות רשעים גמורים א"ל וכו', א"ל תציל א' או ב' מהם מה יהיה באחריתם, הציל דתן ואבירים ע"כ. ואולי לכן משה רבינו ע"ה היה עניו מכל האדם אשר על פני האדמה, כולל דתן ואבירים, כיון שדן אותם כמו אנוסים ביצרם. ומזה נלמד אנחנו שלא לשפוט שום יהודי, וכשנקיים זאת, אזי באמת שום מלאך או ב"ד של מעלה לא ידונו יהודי, אלא יניחו את המשפט לה', וכל יהודי יזכה לדרגה של דוד המלך ורשב"י שאמרו מלפניך משפטי יצא. שאז הוא תמיד לטוב.

שום אשה לא מתה במכת חושך, וכן במדבר ארבעים שנה

כתב המבי"ט בספרו בית אלוקים (שער היסודות פרק כא), שעיקר מה שנתברכו ישראל במצרים בכמות רבה, היה בזכרים, דכמו שפרעה לא גזר אלא על

והשתחוּו לי לאמר צא

"וירדו כל עבדיך אלה אלי והשתחוּו לי לאמר צא אתה וכל העם אשר ברגליך ואחרי כן אצא". יש לומר בס"ד, שכיון שנאמר למשה, "ראה נתתיך אלהים לפרעה", הוצרך שסוף דבר שישתחוּו פרעה למשה כמו עבד גמור. ורק אז יתרצה לו משה לצאת עם בני ישראל ממצרים.

מדוע משה רבינו סטר על לחיינו של פרעה הרשע

והנה ארז"ל (בבחים קב), "ויצא מעם פרעה בחרי אף", מלמד שסטרו ויצא. והיינו שבפעם האחרונה

שראה פניו השפילו כל כך עד שלא חש אפילו מלסטרו. והטעם שעשה כן רק בפעם הזו כיוון שהוצרך עתה להראות שאיננו חושש ממנו כלל, אלא עושה את החטא הגדול ביותר כלפיו לסטור פניו. ואזי יראו הכל אם באמת יש בידו יכולת להורגו כפי שאמר. אך ביותר נראה, שהיה זה חלק מתהליך השליטה של משה רע"ה על פרעה הרשע, וכפי שבארנו לעיל שהיה זה חלק מסדר האותות והמופתים שמשה רע"ה שבארנו לעיל שהיה חלק מסדר האותות והמופתים שמשה רבינו ע"ה היא למלך על פרעה ואף לאלוה עליו [לשיטת המצרים שכל דבר שניזונים ומתחיים ממנו, צריך לעבדו כאלוה]. ובזה יתיישב טפי מדוע הודיעו השי"ת שזו המכה האחרונה, כדי להודיעו שהגיע הזמן שיסטרנו. [ואין זה סותר למה שצוהו השי"ת לנהוג בו בכבוד].

מכת בכורות

לעשות כן, מדוע המתין עד כה, ואימתי הספיק לקבל נבואה זו, שהרי היה מדבר עם אהרן, ופתאום קפץ ואמר כה אמר ה' וגו', וכ"ש שכל זה עסק של דיני נפשות. ואכן מצינו בתנא דברי אליהו רבה (פרק ד) לגבי חטא העגל, וז"ל: מעיד אני עלי את השמים ואת הארץ, שלא אמר לו הקב"ה למשה כך לעמוד בשער המחנה ולומר מי לה' אלי, ולומר כה אמר ה' אלהי ישראל וגו', אלא שהיה משה צדיק דן קל וחומר בעצמו, אמר, אם אני אומר לישראל, הרגו איש את אחיו ואיש את רעהו ואיש את קרובו, יהו ישראל אומרים, לא כך למדתנו, סנהדרין שהורגת נפש אחת בשבוע נקראת מחבלנית, מפני מה אתה הורג שלשת אלפים ביום אחד, לפיכך תלה בכבוד שלמעלה, שנאמר כה אמר ה' וגו', וחזר ועמד בתפלה, אמר לפניו, רבש"ע צדיק וחסיד אתה וכל מעשיך באמונה בשביל ג' אלפים שעבדו בלב שלם ימותו שש מאות אלף ובני עשרים שנה ולמטה, ובני שמונה עשרה, וחמש עשרה, ועשר, ושנים, ואחת, וכמה גרים ועבדים שנתוספו עליהם אין לדבר סוף, מיד נתגלגלו רחמיו של הקב"ה וכו'. ע"כ. ואכן גם כאן איתא בפסיקתא רבתי (הוספה א פיסקא ב, ויהי בחצי הלילה), הקב"ה אמר למשה עוד נגע אחד אביא על פרעה ועל מצרים, הלך משה ופירש משלו ויאמר משה

האם משה רבינו אמר מעצמו כה אמר ה' כחצות הלילה וגו', וכן לגבי הריגת החוטאים בעגל בלב שלם

הנה פעמיים מצינו שאמר משה רבינו ע"ה נבואות חמורות מאד כאילו הכל מעצמו, בפתע פתאום (ובשניהם אמר לשון "כה אמר ה'"): א. כאן בעומדו בארמונו של פרעה, תיכף אחרי שהכלימו פרעה ואמר לו אל תוסף ראות פני כי ביום ראותך וגו', קפץ ואמר לו כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים וגו'. וזה פלא גדול מאד, שהרי זמן רב מדבר עם פרעה, וכבר סיים כל דבריו, ופתאום ברגע שפרעה מכלימו ומגרשו, יש לו מה לומר בשם ה' שתהיה מכת בכורות, וזה נראה כאילו בדה כעת מלבו, שהרי נביא חייב לומר נבואתו, ומדוע לא אמר עד כה, וגם לא ראו עליו שום הכנה לנבואה, אלא בעודו מדבר עם פרעה, פתאום ברגע אחד קפץ ואמר כה אמר ה' וגו'. ב. וכן ממש כיוצא בזה היה אחרי חטא העגל, שאחר כל המעשים שעשה משה לשבר את הלוחות, ולשרוף את העגל וכו', פתאום אמר לבני לוי: כה אמר ה' אלהי ישראל שימו איש חרבו על ירכו עברו ושובו משער לשער במחנה והרגו איש את אחיו ואיש את רעהו ואיש את קרובו. ע"כ. ואילו היה כאן נבואה שצריכים

שלך, וכל בני פלטיין אלו שלך באין אצלי עמך, ומבקשים הימני ומשתחיים לי שנצא מכאן.

כל הלילה שאגו המצרים מפחד הכלבים והמזיקין שהיו משחקים בהם

"ומת כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה הישב על כסאו עד בכור השפחה אשר אחר הרחים וכל בכור בהמה. והיתה צעקה גדלה בכל ארץ מצרים אשר כמהו לא נהיתה וכמהו לא תסף. ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשנו למאיש ועד בהמה למען תדעון אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל". צריך ביאור מה ההדגשה שתהיה צעקה גדולה במצרים שלא תהיה כמוה עוד. ב. מדוע באמת לא תהיה כמוה עוד צעקה גדולה, וכי לא היו מלחמות ויסורים ומאורעות קשים שצעקו וכו'. ג. ועוד מה ענין כאן "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב וגו'". וע' באוחה"ק כאן. ויש לפרש בס"ד, שחלק ממכת בכורות היה מכה כללית לכל המצרים, שגילה השי"ת את עיניהם של כולם לראות מראות רוחניים, וראו כולם את מלאך המשחית מלא עינים עומד כנגדם ומאיים עליהם, [והם לא האמינו (או לא הבינו או לא שמעו) במאמר משה שהמכה תהיה רק בחצות. או שעכ"פ היו המשחיתים מייראים אותם], ולכן פחדו על נפשם כל הלילה, וכיון שראו את המלאך המשחית מול עיניהם צעקו בזעקות שלא היה כמותם מעולם, והמכה עצמה היתה רק בחצות. ומה שנאמר לא יחרץ "כלב", הכוונה למזיקין שהם שליחי המלאך המשחית, שהוא נגלה לעיניהם עם כל חיילותיו, והם בדמות כלבים. וגם עם ישראל ראו, אך המזיקין נתייראו כנגדם, ולא חרצו לשון. ובזה היתה הפלאה עצומה בן מצרים ובין ישראל [וגם ראו פלאות ה' שאפילו המשחיתים יודעים להבחין] ונתעלו בזה ישראל מאד.

איך נתפשפשו שכלו של פרעה ללכת לישון באותה הלילה

"ויהי בחצי הלילה". צריך ביאור מדוע דווקא ברגע חצות היתה המכה, ומדוע דווקא ברגע חצות נגלה השי"ת בתוך מצרים. והנה עוד צריך ביאור, שתמוה מאד מאד, איך פרעה הרשע הלך לישון באותה הלילה אחר שידוע שלא נפל מדברי משה

כה אמר ה' כחצות הלילה, א"ר אבין הלוי ב"ר אמר לו הקב"ה אני לא פרשתי ואתה אמרת כחצות הלילה, חייך שאני מקיים גזירתך ויהי בחצי הלילה וה' הכה וגו'. גם בתנחומא (פרשת בא סי' יז) איתא: ועצת מלאכיו ישלים, זה משה, אמר הקב"ה למשה, לך אמור לישראל ועברתי בארץ מצרים, הלך משה ואמר לישראל כחצות הלילה, אמר הקב"ה והלא כבר הבטחתי את משה ואמרת לא כן עבדי משה, אני לא אמרתי כן ויהא עבדי משה נראה כמכזב, אלא מה משה אמר כחצות הלילה, אף אני אעשה כחצי הלילה, לקיים גזירתו של משה. ע"כ. [המשך בסמוך].

"א שגם מכת בכורות, וגם הריגת החוטאים בעגל באו ע"י ציווי מפורש אלא שבא בפתע בעודו מדבר עמו

אמנם בפסיקתא זוטרתא (שמות יא, ד) איתא: זה הדבר אומרו משה בעמדו לפני פרעה, בשעה שאמר לו כן דברת לא אוסיף עוד ראות פניך, שקודם שיצא, היתה שם יד ה', שנאמר ויאמר ה' אל משה עוד נגע אחד אביא על פרעה, ואמר לו כחצות הלילה. ויש לנו כיוצא בהם במקרא כה אמר ה' אלהי ישראל שימו איש חרבו על ירכו (שמות לב כז), ואומר כה אמר ה' כעת מחר סאה סולת בשקל (מ"ב ז א), מלמד שלפי השעה נצנצה רוח הקודש עליו. וכן איתא בשמו"ר (יח, א): אמר לו פרעה עד מתי אתה נכנס לכאן לך מעלי השמר לך אל תוסף ראות פני, אמר לו משה יפה דברת לא אוסיף עוד ראות פניך, אמר הקב"ה מה עדיין מתבקש לי להודיע לפרעה מכה אחת, מיד קפץ עליו אלהים, כביכול נכנס בפלטיין של פרעה בשביל משה, שאמר לו לא אוסיף עוד ראות פניך שלא ימצא בדאי, ואתה מוצא שלא דבר הקב"ה עם משה בביתו של פרעה אלא אותה שעה, שנא' כצאתי את העיר אפרוש כפי אל ה', ועכשיו קפץ הקב"ה ודבר עם משה שנאמר עוד נגע אחד אביא על פרעה וגו', כיון ששמע משה שמח ונתגדל, שנא' גם האיש משה גדול מאד, התחיל צווח בפרהסיא כה אמר ה' כחצות הלילה, יפה אמרת אל תוסף ראות פני אני איני עוד בא אצלך, אלא אתה בא אצלי, ושר צבא הזה שעומד עמך, וזה הפרכוס

אֲרָצָה, וְיִוָּדַע שֶׁעוֹד מַעֲט וְהוּא בַחֲשֵׁשׁ מִיִּתְּהָ אָפֶק הוּא בְכוֹר, [וְדוּחַק לֹמַר שֶׁלֹּא הִיָּה בְכוֹר רַק מֵאֵב אִם אִו רַק גְּדוֹל הַבֵּית, וְרַק בְּאוֹתָהּ שְׁעָה רָאָה שְׁמִתּוֹ כֹּל סוּגֵי בְכוֹר. אֲנִי שֶׁהֵבִין מִדְּבָרֵי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ ע"ה וְיִרְדּוּ כֹל עַבְדֵּיךָ אֵלַי (דְּקָא: עֲלִי), אִו מִמֶּנּוּ שֶׁגַּם אֵתָה תִּתֵּן בִּידְיֵינוּ וְגו', שֶׁהוּא יִשְׁאֵר חַי, אִלֵּא שְׂאֵחֵר כִּךְ כִּבֵּר רָאָה אֵת הַמֶּלֶאךָ הַמְּשִׁחִית נֹגֵד עֵינָיו. אֲנִי י"ל שֶׁרַק שָׁכַב בְּמִיִּתּוֹ, אֶךְ לְעוֹלָם לֹא נִרְדַּם עַל יְצִיעוֹ, וְרַק עֵשָׂה כֹּל זֶה כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהַשְׁפִּיל גְּאוֹתוֹ בְּפָנָי עַבְדֵּי. וְצ"ע אִם כִּלְכַּל הִיָּה הוֹלֵךְ לִישׁוֹן עַל מִטָּתוֹ שֶׁהָיָה טַעֵן שֶׁהוּא אֱלוֹהִים].

שְׁבָה נִתְעַצֵּם כֹּחַ הַטּוֹמָאָה לְמֵאֵד, יִשְׁלוֹט גְּבוּל הַקְּדוּשָׁה וְיִוְצִיָּא כֹּל בּוֹלְעָה מִפִּיהָ. [וְאֲצ"ל שְׂאִין לֹנוּ הַדְּלִים שׁוֹם תַּחֲלִית הַשְּׂגָה בְּדַבְרִים עֲלִיוֹנִים וְכֹל דְּבָרֵינוּ רַק בְּדֶרֶךְ אֲפֶשֶׁר לְפַלְפּוֹלָה דְּאוּ].

הַשִּׁי"ת הוֹכִיחַ שְׂגָם כֹּחַ הַבְּחִירָה עֲצֻמוֹ שֶׁל כּוֹלֵם בִּידוֹ הוּא

כִּתְבוּ בַסִּפֶּה"ק שֶׁבְכָל אָדָם יֵשׁ פְּרַעָה וְכֹדוּ, וּמַעֲשִׂוֹת אֱלוֹ נִכְתְּבוּ בַתּוֹרָה הַק' כְּדֵי לְלַמְּדֵינוּ אַרְחוֹת חַיִּים, כֹּל אָדָם בְּתוֹכֵכִי לִיבּוֹ. וּפְרַעָה הוּא רִמְזוֹ לִיצְרוֹ שֶׁל הָאָדָם וְהַגְּאוּהָ, שֶׁבַתְחוּשֵׁת הַדְּמִיוֹן מִרְגִישׁ כֵּאִילוֹ הוּא בְּרָא אֶת עֲצֻמוֹ, וְהִכֵּל שִׁיךְ לוֹ (וְיִ יִאֲרִי וְאֵנִי עֲשִׂיתִינִי), וְהִנֵּה פְּרַעָה בֹּא בְּטַעֵנָה עֲמוּקָה. אִ. אִם הַשִּׁי"ת בְּרָא אוֹתִי בַעַל בְּחִירָה בַעַל רִצּוֹן, מֵהַ שִׁיךְ שִׁיִּדְרוֹשׁ מִמֶּנִּי לַעֲשׂוֹת הַיִּפְךָ רִצּוֹנִי, הָרִי הוּא בְּרָא אוֹתִי בַעַל רִצּוֹן עֲצֻמִּי. ב. וְעוֹד מֵהַ שִׁיךְ מִצּוֹת כֵּאלוֹ לַעֲשׂוֹת הַיִּפְךָ הַשְׁכָּל, שֶׁהָרִי הַשִּׁי"ת בְּרָא אֶת הָאָדָם בַּעַל שְׁכָל, וְאִיךְ יַעֲשֶׂה דְבָרִים שֶׁהֵם הַיִּפְךָ הַשְׁכָּל. וְאֵלּוֹ הֵם שְׂאֵלוֹת שֶׁשְׂאֵלוֹ כֹּל רִשְׁעֵי הַדּוֹרוֹת, עַד הַיּוֹנִים וְהַמְּשַׁכְּלִים וְדוֹמִיָּהֵם. וְגַם מִשְׁהוֹ מִזֶּה מִקְּנֵן עֲמוּק בְּמִדְּעוֹ וּבְלִיבּוֹ שֶׁל כֹּל אָדָם. וְלִזֶּה הָרֵאָה הַשִּׁי"ת לְפְרַעָה, שֶׁהֵגֵם שֶׁבְּרָא לוֹ יִצֵּר וְרִצּוֹן וּבְחִירָה, הִנֵּה אֵין הַכוֹנֵה שִׁיָּהִיָּה הוּא בַּעַל הַבְּחִירָה, אִלֵּא הַשִּׁי"ת יִכּוֹל לְשַׁנּוֹת הַכֹּל גַּם אֶת רִצּוֹנוֹ וּבְחִירָתוֹ, וְאִם יַחְפוֹץ ה' לִיבּוֹ יִתְהַפֵּךְ, וְכִמוֹ כֵּאֵן שֶׁקִּיבֵל מִכּוֹת קִשּׁוֹת אֲשֶׁר כֹּל בֵּר דַּעַת בּוֹדָאֵי יִכְנַע וְיַחֲלִיט לְשִׁמּוֹעַ בְּקוֹל ה' וְלִשְׁלּוֹחַ אֶת יִשְׂרָאֵל, וּבִאֲמַת שֶׁכֵּן הַסִּכִּים בְּהַסְכְּמָה גְּמוּרָה, וְגַמֵּר בְּדַעַתוֹ וּבְלִיבּוֹ שִׁשְׁלַח אֶת יִשְׂרָאֵל וְהַכְרִיז זֹאת לְרַבִּים. אֶךְ כִּשְׁחַפֵּץ ה' נִתְהַפֵּךְ לִיבּוֹ, וְנִהְגָה גְּרוּעָה מִשׁוֹטָה גְּמוּר לְבַלִּי הַשְׁכָּל כִּלְכַּל. וְלִכְאוּ" גַּם בְּאוֹתָהּ הַלֵּילָה שֶׁל מִכַּת בְּכוֹרוֹת, פְּרַעָה נִהְגָה כְּשׁוֹטָה גְּמוּר, וְהִלֵּךְ לִישׁוֹן עַל מִיִּתּוֹ, עַל אָף שֶׁכֹּל דְּבָרֵי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ ע"ה הִתְקַיְּיֵמוּ בְּמִלּוּאֵם.

אִם פְּרַעָה חָשַׁב עֲצֻמוֹ בְּאֲמַת לְאֱלוֹהִים

נִרְאָה שֶׁפְּרַעָה טַעָה בְּעֲצֻמוֹ וְחָשַׁב שֶׁבְּאֲמַת הוּא בְּרָא אֶת עֲצֻמוֹ וְהִיאֹוֹר שֶׁלוֹ וְלִכֵּן עוֹלִים הַמִּים לְקִרְאָתוֹ, אָף שֶׁהוּא הַיִּפְךָ הַשְׁכָּל הַפְּשׁוּט שֶׁל כֹּל מִי שְׂאִינוֹ שׁוֹטָה גְּמוּר שֶׁלֹּא יִתְכַּן כִּלְכַּל שֶׁהָאָדָם יִבְרָא אֶת עֲצֻמוֹ, וְגַם יֵדַע הֵיטֵב שֶׁהִיאֹוֹר עוֹלָה לְקִרְאָתוֹ

וְיֵשׁ לְבֹאֵר בְּכֹמָה דְּרִכִּים. א. דִּהְנֵה מוֹבֵא מוֹרְבִּינוּ הַמְהַרְחֵ"ו ע"ה, שֶׁלְכָל אָדָם יֵשׁ יוֹם שֶׁבוֹ הַמְזַל שֶׁלוֹ חִזַּק וּבְאוֹתוֹ הַיּוֹם וְדָאֵי לֹא יָמוּת. וְנִרְאָה שֶׁכִּמוֹ שֶׁהַיּוֹם מִחוּלְק לְב' וּמַחְצוֹת הַיּוֹם עַד חֲצֵי הַלַּיְלָה יֵשׁ יְרִידָה וּמִתְחִיל שְׁלִיטַת הַחִיצוֹנִים, עַד שֶׁבְּרַגְעַת חֲצוֹת הוּא תְּכִלִּית הַיְרִידָה וּמִיָּד מִתְחִילָה הַעֲלִיָּה עַד חֲצוֹת הַיּוֹם וְחוֹזֵר חֲלִילָה, כִּךְ הַשְּׁנָה עֲצֻמָּה מִחוּלְקַת לְשָׁנֵי חֲלָקִים, וְי"ל שֶׁהַחוּרְף הוּא כִּנְגַד הַלַּיְלָה (שֶׁהוּא חֲשׁוֹן. וְלִכֵּן גַּם הַלַּיְלוֹת אֲרוּכִים), וְלִפִּי זֶה צְרִיךְ לֹמַר שֶׁתְּכִלִּית הַיְרִידָה שֶׁל הַשְּׁנָה שְׁבָה מִתְעַצֵּם כֹּחַ הַחִיצוֹנִים בְּיוֹתֵר בְּיוֹתֵר הוּא לֵיל ט"ו בְּנִיסָן שֶׁהוּא אֲמַצְעַ חוֹדֵשׁ הָאַחֲרוֹן שֶׁל הַחוּרְף (וְכִמוֹ שֶׁאַצֵּל חִילּוּק הַיּוֹמָה בְּאַמַּצְעַ הוּא הַעִיָּקֵר וְלֹא הַתְּחִלָּה), וּבְיוֹתֵר בְּרַגְעַת חֲצוֹת שֶׁל ט"ו בְּנִיסָן, וְעַל כֵּן שֶׁחַק פְּרַעָה שֶׁלֹּא יִתְכַּן שֶׁבְּאוֹתוֹ רַגְעַת שֶׁהוּא הַעֲלִיוֹת הַגְּדוֹל בְּיוֹתֵר שֶׁל הַכּוֹחוֹת הַחֲצוֹנִים וְשֶׁל פְּרַעָה עֲצֻמוֹ רֵאשׁ הַטּוֹמָאָה, יִתְכַּן שֶׁתְּהֵא מִכָּה לְכַח הַטּוֹמָאָה וְכ"ש מִיִּתְּהָ לְפְרַעָה אֵב הַטּוֹמָאָה, אַחֵר שֶׁבוֹ בְּרַגְעַת, כְּחוֹ חִזַּק בְּיוֹתֵר. וְהִיָּה שֶׁקֵּט וְשֶׁאֵנִן שׁוֹדָאֵי לִפִּי גּוֹדֵל הַשְּׂגָתוֹ בְּכּוֹחוֹת וּבְעוֹלָמוֹת לֹא שִׁיכִים דְּבָרֵי מֹשֶׁה כִּלְכַּל אַחֲרֵי כְּחוֹ שֶׁל הַשִּׁי"ת שֶׁנִּגְלָה וְנִתְחַדַּשׁ לוֹ בְּכֹל הַמִּכּוֹת שֶׁהָיוּ עַד כֹּה, (וְלִכֵּן הִדְגִישׁ הַשִּׁי"ת שֶׁהַמְכָּה תִּהְיֶה דּוּקָא בְּרַגְעַת חֲצוֹת).

וְהִנֵּה נּוֹדַע שֶׁהַעֲלִיוֹת תְּלוּי בְּמַעֲשִׂים שֶׁהָיוּ עַד כֹּה אִם לְטוֹב אִו לְמוֹטֵב, וְי"ל שֶׁעַד אוֹתָהּ שְׁנָה גְּבַר כֹּחַ הַרַע מֵאֵד, וּבְרַגְעַת חֲצוֹת שֶׁעֲתִיד לְהַתְחִיל כֹּחַ הַקְּדוּשָׁה לֹאט לֹאט לֹא הִיָּה עֲלִיוֹת לְקְדוּשָׁה כְּמַעֲט, וְרַק בְּאוֹתָהּ הַלֵּילָה קִדְּשׁוּ יִשְׂרָאֵל וְעִילוּ אֶת הַקְּדוּשָׁה עַל יְדֵי קְרִבְּן פִּסְחָה וְהַמְּצוֹת שֶׁעָשׂוּ לִפְנֵי חֲצוֹת, וְזֶה לֹא יֵדַע פְּרַעָה. אִי נִמִּי י"ל עוֹד, שֶׁהַשִּׁי"ת חִידַּשׁ דְּבַר חֲדָשׁ בְּאוֹתָהּ הַלַּיְלָה, שֶׁמֵּאֵד יִתְחִיל עֲלִיוֹת גְּדוֹל מֵאֵד לְקְדוּשָׁה דּוּקָא בְּאוֹתָהּ הַרְגַע הָאַחֲרוֹן שֶׁל חֲצוֹת לֵיל ט"ו, שֶׁתִּיכַף בְּרַגְעַת הָאַחֲרוֹן שֶׁל הַחֲצֵי הָרֵאשׁוֹן

רק מחמת ברכתו של יעקב אע"ה, ואף לרגליו של יעקב אע"ה היה עולה. אלא שפרעה היה כסיל גדול מחמת עוצם טמטום תאוותו שהיה תאב לכבוד. וידוע שכל עיקרי האמונה הם דברים ברורים לכל שכל ישראל, ולכן גם גוי שנולד במדבר ואין יודע מאומה חוץ מאכילה ושינה, נתבע הוא על עבודת השי"ת ואמונתו ית', לפי שהיה לו להתבונן וליישב שכלו בהבנה הפשוטה. אלא שהאדם מחמת תאוות ליבו ממאן להאמין, וכמו שעשיו כפר בתחית המתים רק אחרי שמכר את הבכורה, בעת שהתחילו להטריד אותו מחשבות של חרטה וכאב על המכירה, ולפיכך כפר בתחילת המתים בכדי להשקט דעתו, על אף שכל זה היה פשוט בשכלו עד כה. ובנוסף כח הגאווה, שיש באדם תחושה של אין עוד מלבדו, ומי שאינו מיישר אותה יכול לטעות עד כדי שטות לחשוב שהוא אלוה. וכן היה אצל חירם ושאר אלו שטענו שהם אלוה וכן אצל משיחי השקר. וראיה על כסילותו הנוראה, ממה שהלך לישון בלילה של מכת בכורות ואח"כ קפץ ממטתו בבהלה.

פעם ראשונה שכל מצרים קמים בלילה ועד כה פרעה אסר להם

"ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו וכל מצרים וגו'. ויקרא למשה ולאהרן לילה ויאמר קומו צאו וגו'". צריך ביאור מהו ויקם 'לילה' ויקרא 'לילה'. ויש לבאר שהיה זה דבר פלא שלא נשמע עד כה מעולם, שמלך קם באמצע הלילה ואף מסתובב בחוצות. ועוד היה כאן מוחזה שנחרט בליבותם, שכל הארץ כולה הפכה לילה ליום, ובזה ראו שלילה כיום יאיר כאשר זכו לגאולה, ולא ישנו ישראל באותה הלילה והיו מוכנים לגאולה מיד בעמוד השחר מבלי להתמהמה אלא לרוץ מיד אחרי השכינה ולא יפסידו האיחור של רגע אחד. אי נמי יש לומר, שבמצרים היה חוק שלא יוצאים מהבתים בלילה, ואף היה סכנה בדבר, מחמת שלילה הוא זמן שליטת הטומאה, והיו נשקעים בשינה ונדבקים בטומאה, [וכנגד זה ישראל קדושים משברים את תאוות השינה שבאה מחמת התגברות הקליפה, בקימת חצות, כדאייתא בספיה"ק]. ודו"ק. ופרעה עשה כן בכדי שלא יראוהו כהולך לנקביו בלילה. וכאן היה

נס ופלא, שכל מצרים קמו בלילה, וראו באמת את כל המזיקין שהתרבו במצרים מקור הטומאה, ואת אותם מזיקין ששמו סביבות ארצם בכדי שלא יברח עבד ממצרים, והיינו שלעיני כל נגלה תוקף כל כחם וטומאתם של מצרים, שראו שכל כחם הוא מחמת הכישופים וכדו', ועתה נפקחו עיניהם, לראות שהכל הבל הבלים, ומי שעשה טומאה, הוא עצמו ניזוק ממנו, ואילו יראי ה' ניצולים מכחו של השי"ת שנתן חינו על עבדיו, וממילא כל מזיקין שבעולם מתייראין מהם. ודו"ק.

כמה שערים היו למצרים ואיזה כישופים עשו שלא יצאו משם ישראל לעולם ומתי נתבטלו

כתב בשפתי כהן (יב, ט): "עד בכור השבי וכל בכור בהמה". פירוש, המצרים עשו חרשים וכישופים, כדי להושיב את ישראל אסורים בשבי כל ימיהם סגורים ומסוגרים, באופן שאי אפשר לצאת משם לעולם, והקב"ה הכה וביטל כל מה שעשו. ועשרה שערים היו למצרים, ועל כל פתח ופתח עשו בכישוף צורת חמור צורת סוס, שאם יברח אחד מהם תצעק אותה הצורה ויצעק אותו המין שדומה לה בזה ידעו מאיזה מקום ברח וירדפוהו, והקב"ה ביטל הכל, ולכן היה על ידי הקב"ה, שעשה כמה דברים בשליחות אחת, ואין מלאך אחד עושה ב' שליחויות.

האם מכת חושך ומכת בכורות היו ביחד, שהחושך המשיך עדיין עד מכת בכורות, ובני ישראל אדרבה העצים האור ביותר בפרט בליל ט"ו

כך חשבנו לומר. לפי מה שכתב במיחוס ליונתן (שמות י, כד) "לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש ממקומו ג' ימים, ובסוף ג' ימים קרא פרעה למשה ויאמר לכו עבדו וכו'". והרי באותו הרגע נאמרה מכת בכורות, וא"י בברכות ד. שהיה מדבר עימו בליל י"ד ניסן ברגע חצות, ואמר למחר כהאידנא תהיה מכת בכורות. וא"כ רק ג' ימים אפילה פסקו, אבל החושך המשיך להחשיך. ושוב מצאנו כעין זה בפנים יפות (שמות י, כא), שלדעת הרמב"ן שמכת ארבה היתה בחודש ניסן, והנה בעשור לחודש לקחו את הפסח והיו שיני מצרים קהות (טור א"ח סי'

תל), ולכן נקרא שבת הגדול, וצריך לומר שהיו ג' ימי אפילה מאחר עשר לחדש ניסן והלאה. והיו שיניהם קהות רק יום אחד (ומיזשב קו' הב' שם שייקראו כל הד' ימים גדולים), שתיכף בימים י"א וי"ב י"ג ניסן היה אפילה, וכן משמע בברכות (ד). בפלגי אורתא דתלסר נגהי ארבע עשר הוי קאי, ואמר למחר כחצות לילה כי האינדא וכו', וכיון שזה הדיבור אל משה היה בבית פרעה כשקרא למשה ואמר לו גם טפכם ילך עמכם וגו', לא אוסיף עוד לראות פניך וגו', כפירש"י משמע שזה היה מיד אחר מכת החשך. וא"כ היו ג' ימי אפילה, בי"א וי"ב וי"ג, ואחר כך בליל י"ד כשהוסר חשך אפילה אז קרא למשה. ולכן הוצרך לומר כחצות לילה למחר כי האינדא, ולא אמר סתם כעת מחר, דכיון שהיה חשך אפילה ביום י"ג, לא היו יודעים לכוון חצות לילה, לכן אמר לו משה כחצות הלילה כי האינדא.

רבינו בחיי חידש שבאמת משה רבינו ע"ה אמר שמכה בכורות תהיה סמוך לחצות ולא בחצות

ודרך שניה יש ליישב החידוש הנ"ל לפי מה שכתב רבינו בחיי, טעם נוסף מדוע אמר משה רבינו ע"ה כ'חצות, כדי לקדש שם שמים, שבלייל חמישי בחצות מתחיל מזל מאדים, (שראשי הימים הם הל"ם כצנ"ש, וראשי הלילות כצנ"ש הל"ם), ורצה שיטעו לחשוב שבאמת המכה היתה בסוף שעה ששית לצדק שהוא כוכב החיים, ושיתברר אצלם שהמכה אינה מכח הכוכבים, ואלו אמר להם בחצות, היו אומרים כי המכה למאדים היא ולא מאת ה' היתה זאת להם רק שנתחייב כן מכח המערכה. אבל אצל המאמינים ידוע כי בחצי הלילה היתה המכה בכון ברגע התחלת מאדים וכן העידה התורה, כי אין הקב"ה משנה הטבע אלא אחר ההכרח, ולצורך גדול ורצה להשתמש באחד ממשרתיו שהוא מאדים, כדי להרוג בשונאיו וכענין שאמרו במבול (ברכות נט). נטל כוכב אחד מכימה והביא מבול לעולם, ואע"פ שהיה נס גדול ומפורסם בהיות המכה בתחלת מאדים אפי' לדעת הכופרים, מפני שאין החוזים בכוכבים יכולים לתלות הכח במאדים להשמיד, להרוג, ולאבד כי אם ליחיד או לשנים, וזה בהיותו בבית שפלותו, אבל בריבוי עם ברגע אחד כמו שהיה בכורי מצרים זה א"א מכח המזלות, אלא אעפ"כ רצה משה שלא ליתן פתחון פה אפי' לאחד מהם מן הנפתים בהבליהם שלא יהיו מפרישין בין יחידים לרבו עם, שלא יאמרו שהיה בשעת ממשלת מאדים כלל אלא בשעת ממשלת צדק שהוא בית החיים. ותמצא במלת "כחצות" סיוע לדברי קצת, שבסוף שעה ששית הוא קרוב לחצות אבל בחצות הלילה בכון באותו רגע התחילה המכה במצרים. ע"כ. והנה לשון המדרש (ילקוט בא ס"י קפ"ו): משה שאינו יודע לא עתותיו ולא רגעיו של לילה אמר כחצות, אבל הקב"ה שידוע עתותיו ורגעיו של לילה לפיכך נכנס בו כחוט השערה. ולדברי הגר"ח יש לישב באופן

האם כל הבכורות הוכו ברגע אחד של חצות, או כל אחד לפי רגע חצות שבמקומו

ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים". יש מפרשים הטעם שאמר משה רבינו ע"ה כ'חצות ולא ב'חצות, לפי שיש שינוי בין מקום למקום בזריחה והשקיעה ועמוה"ש וצאה"כ, וממילא גם ברגע המדוייק של חצות, ואפילו באותו בית צ"ע אם הולכים אחר המישור, או אחרי גובה האדם, היכן יכול לראות את עמוה"ש וצאה"כ ממקומו, וכגון מי שנמצא בקומה גבוהה יותר. וא"כ יש לעיין האם היה רגע שזה שבדיוק בו הוכו כל הבכורות, או שכל אחד ואחד לפי הרגע המדוייק של החצות במקומו. וממ"נ לפי שתי צדדי הספק היה מקום לאיצטגניני מצרים לטעות, ולכן אמר משה רבינו ע"ה כ'חצות. אכן יש לעיין מה באמת היה בפועל, האם כצד א' או צד ב' הנ"ל. ובשם הגר"ח קנייבסקי (גליון דברי שי"ח גל' רסג לפרשת בא) כתבו שנקבע בכל מקום לפי חצות של ירושלים, וכפי שיטת ארצות החיים שהביא בשער הציון (סי' א אות יג). ע"כ. וזה חידוש, דמה ענין ירושלים למצרים, ואדרבה יטענו אצטגניני מצרים, ומשה חשש שלא יהיה חילול ה'. ולכא' כאן כבר אין ענין להכביד את ליבם. וצ"ע. ואולי ירושלים האמיתית היתה אז בארץ גושן, לפי מה שכתב

נפלא כפתור ופרח, שבאמת המכה התחילה קודם חצות (פי' של אופק מצרים), אך כדי שלא יהיו דברי השי"ת ח"ו לא אמת, הכוונה היתה לפי רגע חצות שבארץ ישראל שהוא היה קודם לחצות שבמצרים. וראה עוד בסמוך.

דברי הבני יששכר שהשי"ת נכנס למצרים קודם חצות, והכה אותם בחצות

והנה גם בבני יששכר (ניסן מאמר ד' דרוש ה) כתב כדברי רבינו בחיי, אלא שהוסיף ביאור שהיו ב' עיתות, עת הכניסה למצרים כביכול, ועת מכת בכורות, ע"ש שבשביל שלא יאמרו מצרים שוב שהכל הוא מכח הכוכבים ומזלות, והוכו מכח כוכב מאדים ששולט בדיוק בחצות ליל ט"ו ניסן, לכן נתגלה כבודו ית"ש קודם חצות בזמן שליטת כוכב צדק שהוראתו הוא לחיים ולשמחה, ואעפ"כ נתגלה כבודו ית"ש אז כביכול בהכנה להכות את מצרים, ובה נתוודע שידוד המערכה בהיפך שפיטת הכוכבים ומזלות, ולא היתה ההכאה והמיתה ממש בזמן ההוא רק בזמן ממשלת מאדים, בכדי לעשות הכנה לגאולה האחרונה להשפיל ממשלת זדון, ויבא ביאור הכתוב על פי פשוטו, "כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים", פי', שהיציאה וההעברה כביכול היה קודם חצות, וההכאה היתה בחצות. ע"כ. ולכא' זהו שלא כדברי רבינו בחיי שהמכה היתה קודם חצות, ולהאמור לעיל יש לבאר בס"ד, שהיתה בחצות של אר"י, אך לא בחצות של מצרים. [וראה בסמוך].

בצפנת פענח כתב שהכאת המצרים היתה לפי חצות של ארץ ישראל שהוא בשעות שוות ולא זמניות

שו"ר בצפנת פענח לבעל התולדות תלמיד הבעש"ט הקדוש, (פרשת בא) שהביא מ"ש בלקוטי אור (פ"ה משנה ב) שהיה נראה לומר שכל ענייני קדושה ומשמרות המלאכים וחצות לילה הנזכר בזוהר, הכל מיוסד על אופק ירושלים, ובו תלו קביעת המועדים וכו', אלא דלפי זה קשה דאם כן צריכין ליזהר בכל העולם ממלאכה ברגע קידוש היום בירושלים בערבי שבתות וימים טובים. אלא

שכל חצות הוא לפי אופק מדינתו. לבד בב"ד של מעלה מתנהג על פי בית דין הגדול שבירושלים וכו'. ע"כ. ומבוא שיש ב' מיני חצות לילה, אחד חצות ליל ירושלים, ואחד חצות כל מדינה ומדינה לפי האופק שלו. ויש נפ"מ ביניהם, שהחצות של ירושלים לעולם שוה בין כל הלילות, שזה מתחשב ב"ב שעות שוות, משא"כ חצות של שאר מדינות שהוא כפי האופק, וזה משתנה בכל יום. וא"כ י"ל שמשה רבינו ע"ה נסתפק האם חצות שאמר השי"ת הכוונה על חצות ירושלים, כפי הנהוג בב"ד של מעלה בכל משמורת המלאכים וכו', או על חצות של מצרים קאמר, ולכן אמר כחצות. א"נ שבאמת גילה לו השי"ת דעל חצות ירושלים קאמר וכו', ע"ש ביאור נוסף. ולמדנו מדברי קדשו שרוח הקודש נצנצה בפי הגר"ק שבאמת היה זה לפי אופק ירושלים.

תענית בכורות לזכר שהבכורות התענו מחמת פחד ואז אמרו ברכת השכיבנו

בגמרא (ברכות ד:) "כיון דתקינו רבנן השכיבנו, כגאולה אריכתא דמיא". ויש להוסיף ביאור, שיתכן לומר שברכת השכיבנו תקנוה הבכורות של ישראל בליל הפסח, בעת שהיו נתונים בסכנה שמא לא יזכו לקיים המצוות בשלימות שבעבורם הובטח כי לא יתן המלאך המשחית לבא, וכ"ש שהיו להם בבתיים שלהם גם בכורות של מצרים. [וי"ל שגם תענית בכורות הוא זכר לנס, שהבכורות אז התענו ביום י"ד ניסן (או מחמת תשובה או מחמת פחד שלא יכלו לאכול), ועושים זכר לנס כמו תענית אסתר]. והבכורות התפללו אז תפילה זו השכיבנו אבינו לשלום וכו', (ואף שאין נראה שהלכו לישון באותו לילה מ"מ י"ל שנמו מעט). ולכן הוי טפי גאולה אריכתא. [ושו"ר בת' ופסקים להראב"ד (ס' קצה. האשכול סי' ט. ובשבלי הלקט סי' נא. ובתניא רבתי סי' ט): "מצאתי בשם רבינו יצחק בן מרן הלוי מפני מה אמרו השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא, מפני שהזירים משה ואתם לא תצאו וכו', והיו אוכלים הפסח וכו', והיו מבקשים רחמים ואומרים השכיבנו ה' אלקינו לשלום וכל הברכה, שהיא רחמים על שמירת המקום, ולכן אמרו כגאולה אריכתא דמיא, כי בעת הגאולה אמרוהו, והיו צריכין לומר ושומר צאתנו ובואינו מעתה ועד עולם". וכע"ז כתבו תלמידי רבינו יונה (ברכות ג:). וי"ל שבכל יום ויום יש מעין גלות וגאולת מצרים, שמחצות היום מתחיל זמן של דין, עד רגע חצות, תכלית הירידה, ומשם מתחילה עליה עד עמוה"ש והנך החמה, ולכן יש ענין גדול לסמוך

פסח, וביאר הרמח"ל משום שע"י מצוות אלו עוררו את כח הגאולה, וכן בכל דור ודור. ובכל יום אנו מזכירים יציאת מצרים קודם סמיכות גאולה לתפילה כדי לעורר את כח הגאולה שהיה באותו הדור, ועוררנו אותו בליל הסדר.

גאולה לתפילה שאז הוא ממש שעת עליה לשכינה הק' בכל יום ויום. וי"ל שכל זה נעשה מחמת אותו כח שנתגלה באותו הדור, ועמ"י מחדש כח זה בכל שנה בליל הסדר ע"י סיפור יציאת מצרים ומצוות הלילה כמו שבאותו הדור קודם שיצאו ונגאלו כבר נצטוו על כל מצוות ליל

עוד למכת בכורות

פרעה, משה אמר ומת מבכור פרעה, ואם כן איני במניינים, הלכו אצל אבותיהם והרגום, וזהו שנא' למכה מצרים בבכוריהם, מלמד שהיו הבכורות מכים והולכים את מצרים.

מכת בכורות על ידי ברקים ורעמים

מובא בשם הרוקח עה"ת שכתב, מכת בכורות הביא הקב"ה על המצריים ברקים ורעמים ועי"כ מתו. ע"כ. אמנם העירו בזה מנוסח התכלאל בתפלת שחרית, כל בכורי מצרים "בדבר" הרגת. ומבואר שהפגיעה בבכורי מצרים היתה על ידי מכת דבר.

במכת בכורות נקם השי"ת במצריים על ששעבדו את שרה אמינו בריחיים

הנה אותה הלילה שנלקחה שרה לפרעה היה ליל הפסח, כדאיתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק כו) "רבי טרפון אומר, אותה הלילה שנלקחה שרה אמנו, ליל פסח היה, והביא הקב"ה על פרעה ועל ביתו נגעים גדולים, להודיעו שכן הוא עתיד להכות את מצרים בנגעים גדולים". ודבר פלא מצינו בילקוט שמעוני (פ' בא רמז קפו) על הפסוק "ומת כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה הישב על כסאו עד בכור השפחה אשר אחר הרחים". וז"ל: "אמר ר' יהודה בן פזי, מסורת אגדה היא, בשעה שירדה שרה למצרים כדנוה לרחיים [אסרוה לרחיים]". ולפי זה מה שמתו גם בכור השפחה הבזוי כל כך שטוחן בריחיים, במקום חמור ובעלי חיים שאותם לוקחים לגלות את האבנים הכבדות של הריחיים, היה זה להודיע שכאן הקב"ה נוקם מהם מה שעשו לשרה אמינו בדיוק באותה הלילה לפני 430 או 425 או 424 שנים לערך, ששעבדו שם את שרה אמינו

אשה אחת העירה את כל מצרים באמצע הלילה

קצת יש מקום לשאול כיצד התעוררו כל המצרים באמצע הלילה שהיו בוכים, ולא נרדמו עד הבוקר מבלי להרגיש שבכוריהם מתים. ובפסיקתא זוטרתא (ט, א.) הביא ממדרש שיר השירים, שאשה אחת הטמינה את בנה בראש הגג, מפני שאמר משה ומת כל בכור, חשבה היא שינצל על ראש הגג, הרגישו בו הכלבים ואכלוהו, עמדה בחצי הלילה לבקשו, והנה אכלוהו הכלבים, והיא הקיצה כל המצריים בקולה.

900,000 מלאכים ירדו עם השי"ת למכת בכורות

במיוחס ליונתן: ואתגלה בארץ מצרים בשכינת כבודי בלילה הזה, ועמי תשעים אלפי רבבות מלאכים מחבלים, ואהרוג כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה, ובכל אלילי מצרים אעשה ארבעה דינים, אלילי מתכת נמסים אלילי אבן ניתצים אלילי חרס נעשים שברים אלילי עץ נעשים אפר שידעו מצרים כי אני ה'. [לפי"ז יש ליישב מה שהקשו המפרשים האם המכה היתה מאת השי"ת, או ע"י מלאך משחית. אלא שמאת השי"ת לא תצא הרעות, רק שהשי"ת נגלה לגאול את בניו, ולכבוד התגלות השכינה, ירדו אלפי רבבות מלאכים יחד עימה בדרך, לכבוד השכינה הק', וכיון שתפקידם הוא לעשות משפט בפושעים, וניתן להם רשות לכך, ממיילא נענשו המצרים].

האם פרעה ידע שהוא לא ימות במכת בכורות

כתב רבינו חיים פלטיאל (שמות יא, ח), כששמעו הבכורות שימותו הלכו אצל פרעה, אמרו לו והלא אתה בכור כמונו ולמה לא תשלחם מיד, אמר להם

בריהיים בשביל שתסכים להנשא לפרעה. [ובפסיקתא רבתי (פיסקא יז), הגירסא, מסורת אגדה, סרח בת אשר ירדה למצרים, וכדנוה לרחים. וכ"ה בפסיקתא דר"כ (פיסקא ז), מסורת אגדה היא סרח כד ירדה למצרים כדנוה לרחים. ובזית רענן על הילקוט תמה על הגירסא שרה, שהרי שרה נלקחה לבית המלך ויצאה בכבוד גדול. ובתורת משה לחת"ס (פרשת צו) דמ"מ זו הגירסא הנכונה, שלקחה את שרה לריחיים, ולא סרח, דמאי שנא סרח בת אשר מכל בנות ישראל שעבדו בהם עבודת פרו].

ומה שנאמר כאן גם כן מבכור פרעה היושב על כסאו, יש לומר שבא לרמוז שמכת בכורות תתחיל ותהיה בעיקר בפרעה עצמו, שאף על פי שלא ימות, מכל מקום יראה את המלאך השחור מול עיניו רוצה ליטול נשמתו, ויריב עימו כל הלילה, וכל זה נקמה על ישראל אבינו, הוא יעקב אבינו עליו השלום, כמו שאמרו במדרש (שמו"ר ה, יד), "וגם את ישראל לא אשלח", אילו היה שם אותה ישראל הזקן, הייתי נותן הסל והמגריפה על כתיפו. ע"כ. דהיינו שפרעה הרשע היה מתאוה לשעבד את יעקב אבינו בעצמו בטיט ולבנים. [וכן מציונו שביקש מיוסף שיוריד אילו את אביו, ולשם כך נתן את העגלות של המלוכה, בכדי שיוכרח יעקב אע"ה לבא אילו לגור לידו, בצוען, ולבסוף יעקב אע"ה לא שמע לו, אלא הלך מעצמו אל ארץ גושן, ועל זה כעס פרעה הרשע, ובה בטרוניא "אביך ואחיך באו אליך". ועל בשפתי כהן (בראשית מז, כח) שלכן שלח את יהודה לפניו, עם השטר מתנה שנתן פרעה את ארץ גושן לשרה, ושלח דוקא את יהודה שהוא גיבור ויכריחם בעל כורחם. גשנה במילוי, גימ"ל שייך נ"ך ה"א, ג' משטרו, שהיא כתובה בשטרו].

השי"ת נפרע מפרעה על שרתה לשעבד את יעקב ועל שיעקב היה מצטער ויורד בכל יום ויום לגלות מצרים

ועוד איתא בזוה"ק (ח"ב דף טז.) שיעקב אע"ה עם השבטים היו יורדים בכל יום למצרים. וז"ל: רבי אלעזר בן ערך, כשהיה מגיע לפסוק זה היה בוכה, שבשעה שהלכו ישראל בגלות, נאספו כל נשמות השבטים למערת המכפלה, צעקו ואמרו, סבא סבא, כאבא שבניו עייפים בגלות בעולם הזה, בניך כולם משתעבדין בפרך, עם אחר עושים בהם נקמות העולם. באותה שעה התעוררה רוח של אותו הזקן, בקש רשות וירד. קרא הקב"ה לכל מרכבותיו ומחנותיו ומלכיהם בראשיהם, וירדו כולם עם יעקב ועם שבטיו. וע"י כתוב, וזהו שכתוב ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה וגו',

שבכל יום ויום היו באים [עם יעקב], והולכים להם. ע"כ. וכתוב (שמות ד, כג), ואמרת אל פרעה כה אמר ה' בני בכרי ישראל, ואמר אליך שלח את בני ויעבדני ותמאן לשלחו הנה אנכי הורג את בנך בכורך". ולפי דרכינו יש לפרש דקאי על ישראל אבינו, שפרעה הרשע רצה לשעבד בו, כדאיתא במדרש (שמו"ר ה, יד) וגם את ישראל לא אשלח, אמר פרעה אילו היה שם אותו ישראל הזקן הייתי נותן הסל והמגריפה על כתיפו. ע"כ. וגם אחרי פטירתו של יעקב, היה פרעה הרשע שמוח שיוורד עם השבטים הקדושים בכל יום ויום גלות לראות בצער בניו. ובמכת בכורות נפרע השי"ת מפרעה הרשע על אותה המחשבה רעה ועל השמחה בצערו של יעקב.

השי"ת בישר לפרעה מתחילת כל המכות שעומד להרוג את בנו בכורו

והנה האבן עזרא (שמות ד, כד) פירש דבנך בכורך, היינו שמשה בישר לפרעה שעתיד בנו בכורו למות, שגם בנו בכורו של פרעה ממש, מת במכת בכורות, וכמ"ש מבכור פרעה היושב על כסאו. ע"כ. ומבואר מזה שהיה צער מיוחד לפרעה אודות בנו היקר לו שימות במכת בכורות, ומתחלת כל המכות כבר הזהירו על זה. ואפשר שהיה בן מיוחד עם כוחות גדולים, שיכל להחזיר את ממלכת מצרים, בכח הרוחני הטמא שלו. וכאשר מת במכת בכורות נגדע כחו של פרעה מלשוב לממלכתו וכחו.

במכת ברד משה רבינו פרח באויר לשמים, ובמכת בכורות פרח י' טפחים מעל הקרקע

ז"ל החזקוני: "עוד נגע אחד" פרש"י פרשה זו נאמרה לו למשה בעמדו לפני פרעה (שהרי כשיצא מלפניו לא הוסיף משה ראות פניו. אך חוץ לכך היה). ונמצא במדרש שהגביהו הקב"ה למעלה מי' טפחים, ואח"כ השיב לפרעה כחצות הלילה. [וכן הוא בהדר זקנים (יא, א) דהייך דבר הקב"ה עמו במצרים שהיתה מלאה גלולים, ויש מדרש שהגביהו הקב"ה למשה י' טפחים מן הארץ. וכ"ה בר"ח פלטיאל, וביאר, דלא הואי טומאה רצוצה ובוקעת].

כיון שהבכורות רצו לשלוח את ישראל והכו במצרים מדוע מתו במכת בכורות

איתא במדרש (שוח"ט תהלים קלו. ובפסיקתא דר"כ ז), נתכנסו כל הבכורים אצל אבותיהם, אמרו להם כל מה שאמר משה הביא עלינו, אין אתם מבקשים שנחיה, בואו והוציאו את העברים האלו מבינינו, אמרו עשרה בנים לאחד ממנו, ימותו כחד מנהון ולא תקים על אילין עבראי. אמרו נלך לפרעה שהוא בכור, אולי הוא יחוס על נפשו ונוציא עבריים אלו מבינינו. הלכו לפרעה, א"ל קום הוצא עבריים אלו מבינינו וכו', אמר להם אני אמרתי או נפשי או נפשותם של העברים ואתם אומרים כך, מיד יצאו הבכורים והרגו באבותיהם ס' רבוא, הה"ד למכה מצרים בבכוריהם (תהלים קלו). ע"כ. וצ"ע שכיון שכעת עשו כל מה שבידם, וגם זכו ועשו מכה חדשה במצריים להרוג מהם ס' רבוא, מדוע מתו במכת בכורות. והלא בכל מכה היתה אפשרות לחזור בתשובה. ובדוחק י"ל שטוב היה להם שמתו מיד באותה לילה, ולא מתו אחר כך בים בעינויים קשים על הקרחונים. שידע השי"ת שאין זו תשובה אמיתית, ואחר כך ילכו לשפת הים לרדוף אחרי ישראל. אי נמי י"ל, דשמא היתה אפשרות הצלה, למי שילך אצל משה בארץ גושן וימול ויקבל על עצמו להיות עבד של ישראל, שאפילו קורח יכל להציל עבדים ושפחות שלו, כ"ש כאן שלא נגזרה כליה על כל העולם. ולכן כתיב "וה' הכה כל בכור בארץ מצרים", לאפוקי מי שהיה בארץ גושן, ולא מי שברח לארץ גושן, אלא הכוונה מי שהיה באהל של העבדים שמלים וטובלים ומשתתפים יחד עם ישראל, ואותם בכורות שלא השתתפו ביחד עם ישראל, הם חטאו בנפשם. ואם תאמר איך יוכלו להנצל, אחרי שהשי"ת אמר שימות כל בכור, י"ל, שכבר הרגו באבותיהם ס' רבוא ונתנו כופר תחתיהם, ודבר ה' לא יצא לבטלה, בדוקא נאמר בארץ מצרים, ולא במצרים סתם, להוציא מקום מיוחד שנבדל משם. [וראה בסמוך].

מי צווה לבכורות המצרים להרוג את אבותיהם

איתא בדברי הימים למשה, הלך משה אצל הבכורים ואמר להם כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים ומת כל בכור בארץ מצרים, מיד הלכו כאו"א אצל אבותיהם וכו', א"ל לנו אצל

פרעה כי בכור הוא וכו', א"ל פרעה מי אמר לנו שתבואו אלי ותדברו עמי, א"ל אבותינו אמרו לנו הדבר הזה, א"ל לנו והרגו איש את אביו, אני אומר או נפשי או נפש שונאי ישראל תצא, ואתם אומרים לי לשלחם. מה עשו בכורי מצרים נטלו איש חרבו כמצות המלך פרעה והרגו את אבותם, שנאמר למכה מצרים בבכוריהם, ואח"כ בחצי הלילה הכה בהם כל בכור באדם ובבהמה, ואף צורתם שהיתה חקוקה מחה אותה הקב"ה.

פרעה הרג את כל שרי ושלטוני מצרים והלך לצעוק על עם ישראל שהם הרגו אותם

בשפתי כהן (יב. ל) הביא מזהו"ק (ח"ב מוה): בא וראה שלש מיתות היו. א. שעשו הבכורות במצרים, שהרגו כל מי שמצאו. ב. שהרג הקב"ה בחצות הלילה. ג. כאשר ראה פרעה המות בביתו בבניו ועבדיו, קם וזירז את עצמו לעשות נקמה והרג את אפרכין וסרכין וכל אלו שיעצו לו לסרב בעם, עד שהתורה העידה עליו שקם בחצות הלילה ממש, כמו שהשי"ת בחצות הלילה עשה נקמות, כך עשה פרעה, שהרג ועשה נקמות בסרכין ובפרכין ואמרכליו ובכל אינון רברבין. כמו כלב שמכים אותו באבן בא ונושך אותה. ואחר שעשה כן הלך פרעה בשוק והיה מכריז, קומו צאו מתוך עמי, אתם הרגתם לכל העיר, אתם הרגתם לכל סרכי ואפרכי וכל בני מתא ובני ביתי.

הבכורות של הערב רב שהיו מצריים לא מתו במכת בכורות

ושו"ר שמפורש כן בדברי רבינו יהודה החסיד בס' גימטריאות (פרשת בא אות ט), שהבכורות שנתחברו לישראל לא מתו במכת בכורות. וז"ל שם, "וגם ערב רב". ערב"ב, גי' בכרים. ומצרים רואין קצת בכוריהם גרורין גרים עם ישראל, ואותן שלא נתחברו לישראל, "מצרים מקברים" (במדבר לג, ד). ע"כ. ומבואר שכל אותם מצרים שנתחברו עם ישראל הגם שהיו בכורות לא מתו. והיינו אלו שהיו דרים אצל ישראל, לא בארץ מצרים, [כעין שכתוב "ארץ גושן אשר עמי עומד עליה"].

כמה בכורות שלא מתו במכת בכורות אף שאינם יהודים

האם נקבות בכורות מתו במצרים, ומדוע מנהג תענית הנקבות רפוי

כתיב "ויך כל בכור במצרים ראשית אונים באהלי חם", ופרשו רבותינו במדרש (שמו"ר פ"ח) "ראשית אונים" אפי' נקבה שהיא טפה ראשונה מתה. אך כתב בפני דוד (בא אות ו), דאף על פי שמתו גם הנקבות הבכורות, זהו דוקא המצריות, שזה רמז לשר מצרים שהיה נקבה (כמ"ש לסוסתי ברכי פרעה, ולכן אמרו כל הבת תחיון, שכל הע' שרים דכורין חוץ משר מצרים. וכנגדן כל ע' נפש לבית יעקב דכורין, וזלת יוכבד. יערות דבש דף טז. הובא שם), אכן שאר כל הנקבות שהיו במצרים משאר האומות, לא מתו כי אם הזכרים. וזהו שאמר הכתוב, "ויך כל בכור במצרים", פי' כל בכור זכר שהיה שם אפי' משאר אומות, "ראשית אונים באהלי חם", הם המצריות לבד. וישראל שהיו אורחים ולא מבני מצרים, דינם כשאר אומות, ולכן מצות פדיון אינה אלא לזכרים, וכן מנהג תענית בכורות נקבות בערב פסח, רפוי הוא. [וראה בסמוך מרבינו הרוקח].

"ארץ מצרים" זה כל המדינה, אבל "מצרים" זו צוען עיר המלוכה, ורק שם מתו גם ראשי הבית, אבל לחם והמצריים רק הבכורות ממש מתו

והרוקח על התורה (סוף פרשת ויגש) כתב, "וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גושן", ישראל ישובים בערי מצרים לכאן ולכאן ובארץ גושן, ובני יוסף היו בצוען אצל המלך. וכל מקום שנאמר "ארץ" מצרים זהו בכל המלכות, אבל מצרים זה צוען במקום עיר המלוכה, כמו שכתוב אשר היו בצוען שריו (ישעיה ל), לכן כתיב בכל מקום יד חזקה אצל מצרים, ולא גבי ארץ מצרים. ומה שכתוב (דברים ה) וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ה' משם ביד חזקה, יש לפרש, ויפדך ה' משם מצוען, ביד חזקה, אף על פי שתוקפו של מלכות שם, דמרב בויה מלכא (עי' כתובות קיב). ובמכת בכורות כתיב, ומת כל בכור בארץ מצרים, וכתיב הכה כל בכור בארץ מצרים. ושוב כתיב ותהי צעקה גדולה במצרים, לפי שבכל ארץ מצרים לא מתו אלא הבכורות, אבל בצוען במקום פרעה, כתיב, כי אין בית אשר אין שם מת, שגם גדולי הבית מתו, ולכן ותהי צעקה גדולה בכל מצרים. וזהו ויך כל בכור בארצם, (תהלים קה), שהיה

א. בתיה בת פרעה. ב. עבדי פרעה. כמ"ש האור החיים הקדוש (שמות יא. ח): "וירדו כל עבדים אלה אלי", כאן הבטיח כי עבדיו אלו יחיו ולא ימות אחד מהם, דהגם שיש בהם בכורות, הוציאם מכלל המכה. ולא לצד צדקתם, אלא לצד שפרעה הרשע ביזה את משה רבינו ע"ה בפניהם ואמר אל תוסף ראות פני וכו', לכן צריך גם הוא להתבזות בפניהם, כדין המבייש את חבריו ברבים, שצריך לפייסו בפניהם.

אלו עוד בכורות מצריים רשעים לא מתו במכת בכורות

בש"ת שבות יעקב (ח"א סי' יז) כתב, שבכור שנולד אחר חצות ליל י"ד, לא יתענה אביו עבורו למחר. דכל שנולד במצרים אחר חצות ליל הפסח, לא מת. והחיד"א בבכי יוסף (סי' תע סק"ז) העיר ע"ז, שהרי מכת בכורות היתה בליל פסח, הגם שנולד ביום י"ד, נגזרה גזרה ומות בליל הפסח. ומה שמקדימין התענית ליום י"ד, הוא רק משום שאי אפשר להתענות ביום טוב, ואם כן גם מי שנולד לו בן בכור אחר חצות ליל י"ד, ראוי שהאב יתענה עבורו. ע"כ. ולכאורה טעמו של הרב שבות יעקב, שמשה היה עומד בליל י"ד ברגע חצות ואומר, כחצות הלילה וגו' ומת כל בכור, משמע רק בכור שהיה קיים באותה שעה שאמר משה את הנבואה. אך שו"ר שבשבות יעקב שם מפורש לא כן, וכתב טעם אחר, שאנו מתעניין ב"ד, כאילו בו ביום היתה המכה אע"פ שנעשתה בט"ו בו. עש"ב. ומכל מקום מבואר בדבריו שבכורות שנולדו אחרי חצות ליל ט"ו ודאי לא מתו.

אם בכורות נפלים של המצריים מתו במכת בכורות

החיד"א בברכי יוסף שם (סי' תע) כתב, שמסתמא בכורי מצרים שנולדו בערב פסח אף אם הם ודאי נפלים ועתידיים למות אחר כך, אפילו הכי הוכו ומתו בחצות הלילה, בליל התקדש חג.

מהם את המכה על אבותיהם וכדו'.

מדוע גם בכורי חם מתו במכת בכורות

בתהילים (תהלים עח) "ויך כל בכור במצרים ראשית אונים באהלי חם". ויש לפרש, שממצרים מתו כל סוגי בכורות, כגון נקבות, וגדול הבית. אך בחם מתו רק ראשית און ממש. אכן צ"ע מדוע מתו גם מחם, והרי המכה היתה על מצרים ולא על מדינות ועמים אחרים. ושמוא הכוונה על כל בכורי מדינות אחרות שהיו במצרים, וכמו שמת בכור השבי, כדי שיוכר הנס, דאל"כ יאמרו שבכורות ישראל לא מתו לפי שהם מעם אחר וגרים בארץ. אך לשון הכתוס "באהלי חם", משמע גם אלו שהיו במדינת חם ולא במדינת מצרים. ובתנחומא (בא ס"ז ז): איתא: אפילו היה אדם במקום אחר ובכורו במצרים מת, כוש ופוט ולוד מנין שמתו בכוריהם שנא' ויך כל בכור במצרים ראשית אונים באהלי חם. ובמכילתא (פרשה ז) מפורש יותר, "אפילו ממקומות אחרים והם במצרים. ובכורי מצרים אפילו הם במקומות אחרים. אמנם המלב"ם (יב, יב) כתב דמשמע שהוכו גם בכורי חם וכוש, שהם ממשפחת מצרים. [גם במנהיג (פסח עמ' תסה) איתא, שהקב"ה הרג בכורי חם, וריחם בן בכורו. ע"כ. ומדלא נקט בכורי מצרים, משמע שכל משפחת חם מתו]. ואפשר שיש ב' סיבות להכות את כוש. א. מחמת שכוש (שהיא בגבול מצרים כדאיתא במדרש שבי' המכות הוכר הגבול) בגדו במשה שהיה מלך שלהם מ' שנה. ב. מחמת שחם טען שהבכורה שייכת לו ולזרעו עד נמרוד, ולכן גנב מנח את בגדי אדה"ר שהיו בגדי כהונה, ונמרוד לבש אותם. וכנען כבש את אר"י, לאמר שהם הזרע המובחר להיות בכורו של עולם, ובזה מרדו באברהם וזרעו שהם הנשיאים. וביום זה שבו השי"ת מברר לעיני כל את בנו בכורו, כמ"ש בני ישראל, ראוי להלקות בפרט את כל בכורי זרע חם. ועיי'.

חידושים בענין מכת בכורות

"ומת כל בכור בארץ מצרים וכו' והיתה צעקה גדלה בכל ארץ מצרים אשר כמהו לא נהיתה וכמהו לא תוסיף ולכל בני" לא יחרץ כלב לשונו למאיש ועד בהותה למען תדעון אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל, וירדו כל עבדיך אלה אלי וגו'".

פרעה ראשית לכל אונם, לחם ולזרעו, רק הבכורות, ולא גדולי הבית, כי אם במקום פרעה. ע"כ. וידוע שארמונו של פרעה היה ענק מאד כמו עיר גדולה, שהרי היו לארמון ארבע מאות פתחים.

באיזו לילה קמה בתיה בת פרעה

איתא במדרש אשת חיל (בתי מדרשות ח"ג): "ותקם בעוד לילה זו בתיה בת פרעה". וצ"ב באיזה לילה מיוחד קמה. ושמוא הכוונה ללילה של מכת בכורות, שפרעה הלך לישן על משכבו. אבל היא שהיתה מאמינה לא הלכה לישון, אלא נמה מעט לאגור כחות, ותיכף השכימה כמה שעות קודם חצות ועשתה תוספת תשובה, ועמדה בתפלה להשי"ת. (ואולי גם תפלתיה הועילו לפרעה). וז"ל פסיקתא דרב כהנא (פיקא ז): ר' אבון בשם ר' יהודה בן פזי אמר, בתיה בת פרעה בכורה היתה, ובזכות מה היתה נצולת, בתפלתו של משה, דכתיב טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בלילה נרה. לילה הכתוב, כד"א ליל שמורים הוא לה'.

בכורי מצרים הלכו והרגו כל אחד את אביו. אך מי גילה להם

איתא במדרש ויושע: קודם שבאה מכת בכורות הלך משה אצל בכורי מצרים ואמר להם, כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים ומת כל בכור בארץ מצרים. מיד הלכו כל בכורי מצרים לאביהם, ואמרו להם תדעו שכל המכות שאמר משה כולם באו, ועכשיו אמר ומת כל בכור בארץ מצרים, ענו להם אביהם לכו אצל פרעה כי הוא בכור ג"כ, וכן עשו, ואמרו לו שלח את העם הזה ואם לא תשלחם ימות כל בכור בארץ מצרים. אמר פרעה לעבדיו אני אמרתי או נפשי תצא או נפשם תצא, ואמר לעבדיו הכום בכל מיני מרדות. מיד הלכו כל בכורי מצרים ונטלו איש חרבו והרגו אבותיהם. ע"כ. [וכ"ה במדרש אנגה (פ' בא), אמר למשרתיו צאו והכום וקפחו שוקים שלהם, אני אומר או נפשי תצא או נפשתיים של עבריים, ואתם אומרים הוציאו אותם, מה עשיתם הבכורות נטל כל אחד חרבו והרג את אבותיהם, מיד נגלה עליהם הקב"ה, וז"ש למכה מצרים בבכוריהם]. ולכאן צ"ל שמושה הלך לאמר להם כדי שיעשו תשובה ויועיל להם. אך לא היה להם דעת להתפלל להשי"ת, שיעביר

צ"ע מה ענין ולכל בני" לא יחרץ כלב לשונו באמצע הדיבור על מכת בכורות. ושמענו ליישב, שע"י שימותו הבכורות יהא לכלבים במה להתעסק שיאכלו את נבלותיהם ועל ידי כך לא יחרץ כלב לשונו לישראל. [וצ"ל שהיתה תעסוקה רבה, ומש"כ ומצרים מקברים היינו את העצמות, או שהיו חוטפים מפייהם של הכלבים. ובה א"ש טפי מדוע הכלבים קבלו שחרן שמשליכין להם הנבילות. ושכא הוא בכלל מה שכתוב ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים, ופי' בזה"ק שהוא ע"י הכלבים, והבכורות היו להם ג"כ קצת באלהות, ולכן הוכו הבכורות, ואף בכור בהמה. ויש להוסיף שזה היה מאמצעי הגאולה, לפי שהיו ישראל יראים לצאת שהיתה מצרים מוקפת בכלבים גדולים שהיו מלוכשים בתוכם מזיקים רוחניים לטרוף כל עבד הבורח. אך כ"ז חידוש גדול וצריך מקור לזה]. ויש לבאר שהיתה מכת בכורות לכבודם של ישראל, שיהיו אדוניהם אבלים ומבוהלים והם שמחים וחוגגים כבר חצי הלילה, וכל זה בכדי לרומם את נפשם מהנפש השפילה שהיתה להם. והוכו אף בכורות השבי, כדי שתהא צעקה בכל מקום במצרים, ולבני ישראל אין פוצה ומצפצף, לא מצד המצרים האבלים ולא מצד כלביהם, אלא הם כבני חורין ממש. ודו"ק בלשון הכתוב.

י"א שהבכורות שמתו כבר קמו לתחיה ושוב מתו

בדרשות מהר"ם בן חביב (דף קמא) כתב בשם מהר"י בנימין, שבמקום שלא היה בכור אלא מת כבר, היה חי מן הקבר כדי להכותו במכת בכורות, וזהו ויך כל בכור בארצם (תהלים קה), בארצם דוקא. ובמכילתא איתא, היו רואין אלהיהם מתבקעין ונופלים לפנייהם. כי אין בית אשר אין שם מת. ר' נתן או' וכי לא היה שם בית שלא היה בו בכור, אלא כיון שנולד בן בכור לאחד מהן ומת היה עושה לו דיוקני, ואותו היום היו נידקות ונשחקות ונזרות לפנייהם והיה קשה להן כאילו אותו היום קברום. דבר אחר, לפי שהמצריים היו קבורים בבתייהם והכלבים נכנסין דרך ביבין ומחטטין ומוציאין בכורות מקבריהן ומתעתעין בהן והיה קשה להן כאילו אותו היום קברום.

י"א שנעשה נס שלא מתו בליל פסח אף מי שהגיע זמנו

"ועבר ה' לנגף את מצרים וראה את הדם וגו', ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגף". מקשים, דכיון

שהמכת בכורות היא ע"י השי"ת, כמו שכתוב "ועבר ה' לנגף את מצרים", וכן דרשו רז"ל אני ולא מלאך וכו' אני ולא אחר, א"כ מנין סלקא דעתך שהמשחית יבא לבתי ישראל לנגוף. ולכאורה יש לתרץ, דבא לומר שגם אלו שהגיע זמנם למות באותו היום, לא ימותו (ויש לעיין לגבי הגויים), כדי להראות בבירור שיש כאן רק מעשה נסים מאת השי"ת להכות את המצרים שנשתעבדו בעם ישראל. [ולפלפולא דאוי' בעלמא יש להוסיף, שבמדבר ג"כ היה נס שלא מתו ולא נחסר מן המנין, ואולי הנס היה ממכת בכורות, שנכנסו לרשותו של השי"ת ולא שלט עליהם מלאך המשחית, רק ע"י גזירה, כגון בכל שנה שמתו ט"ו אלף בגזירת המרגלים]. אמנם דוחק ליישב בזה לשון הכתוב, כי השי"ת צוה אותם לתת דם על המשקוף, ובשביל השי"ת אין צריך בשום סממן. ומשמע שזה בשביל מלאך המשחית, וא"כ משמע שאף הוא עבר בארץ מצרים. ולכן י"ל. א. שתחלת המכה היתה ע"י השי"ת, אבל לא מתו מיד, והיו מפרפרים, ונגמרה מיתתם ע"י מלאך המשחית. ב. בפני דוד הביא מהר"ד, שהבכורות הכה השי"ת בעצמו, אבל השאר המלאך המשחית.

המצרים היו זועקים מפחד כל הלילה

עוד יש לומר לפלפולא, שהמלאך המשחית אשר הכה כל בכור במצרים, היה לו כת גדולה של מזיקין והיו בצורת כלבים, והיו מתעללים בבכורות המצרים כל הלילה. [ולר' יוחנן לא מתו הבכורות בלילה אלא היו מפרפרים עד הבוקר כדי שיראו ישראל בשונאיהם, וכמ"ש "ביום הכותי כל בכור". ולא ס"ל שלילה זה היה דינו כיום מטעם שהיה מאיר כיום, ולכן מלו בלילה ועוד כמה מדיני יום], והיו המצרים רואים את המשחיתים ויראים מהם, שהיו מייראים ומפחידים אותם, ולכן אמרו שכולם מתים אע"פ שמשא לא אמר אלא הבכורות. ועל כלבים אלו אמרה תורה: ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, שלישאל לא יהא להם רשות להבהילם. ולכן היתה צעקה בכל מצרים שהיו הכלבים נובחים כנגדם כל הלילה.

בית יהודי שהיה בו מצרי יכל המשחית להכנס לשם, אך בזכות הדם שעל הפתח לא הזיק לישראל

"ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגוף", הקשה במגיד מישרים (פרשת בא מהדו"ב) אם לא יבא לבית, ודאי שלא ינגוף, וביאר דהכי קאמר, שיתכן שיכנס המשחית לבית שלהם אם יהיה איזה מצרי שם, אלא שלא יהיה לו כח להזיק להם.

במכת בכורות נתקדשו ישראל בפרט הבמורים קודש לה'

בפרשת במדבר (ג, יג) אמר השי"ת למשה, "כי לי כל בכור, ביום הכתי כל בכור בארץ מצרים הקדשתי לי כל בכור בישראל מאדם עד בהמה לי יהיו אני

בכיותיו של פרעה כל הלילה אל משה

"". ואפשר לבאר שאותה מכה שפגעה במצרים, היא שקדשה את בכורות ישראל, וכמו שכתב באור החיים הקדוש (שמות יא, ה), דכתיב, ומת כל בכור, פירוש מעצמו, שמיתת הבכורות היתה ממילא ע"י התגלות הקדושה, והיינו שיש תוספת כח בבכור, וכשעבר השי"ת בארץ מצרים, נשאב מהם כח החיוני שבקדושה, כברזל אחר אבן השואבת (מגנט), וממילא מתו מעצמם כל הבכורות. והנה גם בנפשות בכורי ישראל יש תוספת קדושה, אך להם היה זה לרחמים, וכשנגלתה השכינה במצרים, קבלו תוספת קדושה לחיים.

פרעה הלך באמצע הלילה לכל מצרים לחפש את משה, והאם מצא אותם

במכילתא (בא פ' יב פס' לב), ויקרא פרעה למשה ולאהרן, מגיד שהיה פרעה מחזר ושואל בכל ארץ מצרים היכן משה שרוי היכן אהרן שרוי. ובתנחומא (בא ס"ו ז) איתא עוד, והוא עצמו היה מחזיר על פתחיהן של עבדיו ומעמידן כל אחד ואחד ממקומו והולך עמהם, ואומר היכן משה ואהרן שרוין. ובשוחר טוב (תהלים ס"ו ק"ג) איתא, עמד לו פרעה והלך אצל משה ואהרן בלילה שנאמר ויקרא פרעה למשה ולאהרן לילה והיה דופק על פתחם, אמר להם קומו צאו וכו'. ומבואר שמצא אותם. וראה להלן בשם הדר זקנים.

פרעה לא ראה את פניו של משה, וישראל היו צוחקים עליו ושולחים אותו ממקום למקום

איתא במדרש ויושע: בשעה שהביא הקב"ה מכת בכורות על המצריים במצרים, קודם באה המכה על אליהם ועל צלמיהם, אותן שהיו של כסף ושל זהב ונחשת ובדיל ועופרת נתוכין ונמסין וכל צלמים של עץ נרקבים ונשברין, כשראה פרעה כך עמד בחצי הלילה וקרא למשה ולאהרן וצועק והולך בכל חוצות ישראל ואמר היכן משה ואהרן עומדים? ונערים קטנים של ישראל משחקין ואומרין לו היכן אתה הולך ומי אתה מבקש? ואומר להם משה אוהבי אני מבקש, והם אומרים

בכאן הוא עומד, ואחרים אומרים בכאן הוא דר, ואחרים אומרים במקום אחר עד שמצא את הבית, ואמר לו משה! קומו צאו מתוך עמי. ע"כ. ובהדר זקנים כתב שמשה רבינו הסתיר את עצמו, ופרעה לא הצליח לראות אותו. [ו"ו לשם: יש במדרש דפרעה שאל היכן משה והיו ישראל משלחים אותו זה לזה. החל לקרוא משה משה ואמר קומו צאו. א"ל משה לא גנבים אנחנו לצאת בלילה, א"ל פרעה הראני פניך ודבר עמי". א"ל משה הזהרתי כבר שלא אראה פניך. א"ל פרעה אתה אמרת ומת כל בכור, ועתה אין בית אשר אין שם מת. רחם עלי שלא אמות, א"ל משה אם תרצה להנצל אמור בקול רם כולכם משוחררים. כולכם בני חורין. באותה שעה הרים הקב"ה קולו של פרעה והיה נשמע בכל ארץ מצרים].

פרעה בכה מאחרי הדלת למשה רבינו ע"ה, אני פרעה המושפל, ולא יכל לצאת אליו ודיבר עימו בחלון

איתא במדרש ויושע: כיון שראה פרעה שמתו רוב בניו ובני עבדיו ובני שפחותיו, אמר, משה מעולם לא אמר לי שקר. אמר לעבדיו כל הימים שהיה משה אצלי הייתי מפייס אותו והתפלל עלינו והיינו מתרפאים, עכשיו כעסתי עליו ואמרת לי לו אל תוסף ראות פני, דין הוא שאלך אני בעצמי, מיד עמד ממטתו בבכי גדולה והלך עם שריו לפני פתחו של משה, צעק פרעה בקול גדול ובכה במר נפש וקרא למשה: משה אוהבי! בבקשה ממך התפלל עלי לפני הקב"ה, ומשה ואהרן וכל ישראל אוכלין פסחיהם ושותין יין בהסבה ואומרין שירות ותשבחות להקב"ה ויושבין בבתיים, ואין אחד

דברים ניתנו למשה שלא ניתנו לשום בריה. לא כהתה עינו. ולא נס לחה. קולו היה נשמע בכל המחנה. ראה את כל הארץ, מה שלא אפשר לכל בריה. דיבר עמו הקב"ה פנים בפנים. ולא קם נביא עוד בישראל כמשה].

תמיהה גדולה כיצד צעד פרעה בחצי לילה מהלך 800 ק"מ

אפשר שנעשתה לו קפיצת הדרך, אך אפשר שקולו היה הלך עשרות פרסאות, כמו שמפורש במדרש, שהגביה קולו בפני כל מצרים: הרי אתם בני חורין וכו'. ובמיוחד ליונתן איתא: וגבול ארץ מצרים מהלך ת' פרסה היה, וארץ גושן ששם משה ובני ישראל היתה באמצע ארץ מצרים. וארמון בית המלכות של פרעה היה בתחילת ארץ מצרים, וכאשר קרא למשה ולאהרן לבילל הפסח, נשמע קולו עד ארץ של גושן, מתחנן היה פרעה בקול עצוב, וכך אמר: קומו צאו מתוך עמי גם אתם גם בני ישראל ולכו עבדו לפני ה' כמו שאמרתם. גם צאנכם גם בקרכם קחו מן שלי כמו שדיברתם ולכו ואין אני מבקש מכם אלא שתתפללו עלי שלא אמות.

פרעה וכל מצרים הלכו מבית לבית של עם ישראל למהר לשלחם מן הארץ

עוד איתא במיוחד ליונתן: וכאשר שמעו משה ואהרן ובני ישראל קול בכיתו של פרעה, לא השגיחו בו, עד שהלך הוא וכל מצרים ודחקו לכל עם בית ישראל לשלחם מן הארץ, כי אמרו אם שוהים הם כאן שעה אחת הנה כולנו מתים.

מדוע בתיה בת פרעה לא מתה במכת בכורות

במדרש (שמו"ר יח, א): ויך כל בכור במצרים ראשית אונים באהלי חם, שאפילו נקבות בכורות מתו, חוץ מבתיה בת פרעה, שנמצא לה פרקליט טוב, וזה הוא משה שנאמר בו ותרא אותו כי טוב הוא. ע"כ. וצ"ע שהרי משה אמר ומת כל בכור, ובשלמא פרעה, הוציאו משה רבינו בפירוש, שנא', מבכור פרעה היושב על כסאו, משמע שפרעה לא, אבל בתיה בת פרעה למה, וצ"ל שאף עליה נגזרה גזירה, אלא שמשה התפלל עליה אחרי כן. וכן מפורש

מהם יוצא לחוץ, שנא' ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר. א"ל משה מי אתה ומה שמך? א"ל, פרעה המושפל. א"ל משה וכי דרכו של מלך לקום בלילה ולחזור על פתחי בנ"א (פי', נראה לי שזה לא פרעה מאחורי הדלת), אמר פרעה למשה בבקשה ממך אדוני בא והתפלל עלינו עכשיו [ואם לא] לא ישאר איש במצרים. א"ל לא אוכל לצאת כי הקב"ה צוה אותנו. א"ל בבקשה ממך בא אל החלון ודבר עמי, וכן עשה, א"ל אתמול אמרת לי ומת כל בכור בארץ מצרים, ועכשיו תשעה ידות מתים. א"ל משה אם תרצה אלמוד לך דבר ותנצל אתה ולא תמות, הרם קולך ואמור: בני ישראל! הרי אתם ברשותכם, קומו צאו מתוך עמי, עד עכשיו הייתם עבדי פרעה מכאן ואילך הרי אתם ברשות ה', לכו עבדו את ה' אלהיכם. וכן עשה איזה פעמים, והקב"ה השמיע קולו של פרעה בכל ארץ מצרים, שנא' ותהי צעקה גדולה במצרים כי אין בית וגו' ויאמר קומו צאו מתוך עמי. א"ל משה לפרעה למה אתה מטריח עצמך, א"ל אני מתירא שמא אמות לפי שאני בכור, וא"ל משה אל תירא לגדולה מזו אתה מוכן.

בדרך נס בכל מצרים שמעו את תחנוניו של פרעה אל משה שיצאו, ושהוא עושה אותם בני חורין, ואז אמרו ישראל הלל

איתא בשוחר טוב (מזמור קיג) אמר להם הרי כבר מתים כל מצרים, אמרו לו מבקש אתה לכלות המכה הזאת, אמור: הרי אתם בני חורין, הרי אתם ברשותכם, ואין אתם עבדי, אלא עבדי ה'. התחיל פרעה צווח: לשעבר הייתם עבדי, אבל עכשיו הרי אתם בני חורין, הרי אתם ברשותכם, הרי אתם עבדי ה' וצריכים אתם להללו שאתם עבדי וכו'. וכ"ה בירושלמי (פסחים ה, ה): ניתן כח בקולו של משה והיה קולו מהלך בכל ארץ מצרים מהלך ארבעים יום (1600 ק"מ), ומה היה אומר, ממקום פלוני עד מקום פלוני כת אחת, וממקום פלוני ועד מקום פלוני כת אחת. וכשם שניתן כח בקולו של משה כן, ניתן כח בקולו של פרעה, והיה קולו מהלך בכל ארץ מצרים והיה אומר, קומו צאו מתוך עמי. לשעבר הייתם עבדי פרעה מיכן ואילך אתם עבדי ה', באותה שעה היו אומרים הללו הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה. [ו"ל פסיקתא זוטרותא (פ' וזאת הברכה): ו'

במדרש תהלים (קל): ר' אבין בשם ר' יודא בן פזי אמר, בתיה בת פרעה בכורה היתה, ובתפלתו של משה נצולה, דכתיב טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בלילה נרה. ע"כ. וברוקח עה"ת (שמות יב, לח) כתב, וגם ערב רב עלה אתם, וגם, לרבות בתיה בת פרעה ובני ביתה, שעלו איתם, כי נשארה אע"פ שהיתה בכורה, כדאיתא במדרש משלי על הפסוק לא יכבה בלילה נרה, בליל כתיב, זו בתיה בת פרעה שנשארה בליל שימורים. עכ"ל.

אם בתיה בת פרעה נענשה בשאר המכות

והנה צ"ע אם נענשה בתיה בת פרעה בכל שאר המכות. ומסתבר שלא, כיון שהצילה את משה. ומנ"ל שהיה לה שייכות בשעבוד של ישראל. ועוד, שהרי לא היתה מצרית כלל, אלא היתה ביתו של אדם הראשון תאומתו של הבל. ומה שהוצרכה לזכות במכת בכורות, צ"ל משום שבמכת בכורות נענשו גם בכור השבי, אע"פ שאינו מצרי, אלא מאומה אחרת, ואע"פ שלא חטא כלל. ולכן מתו גם בכור בהמה. וכמו שכתוב: "ומת כל בכור בארץ מצרים", ולכן לא חשבה על כך מתחלה, לבקש ממשה, כיון שראתה שלא לקתה בכל המכות הקודמות, ולא ידעה שמכה זו שאני. וכיון שראתה מלאכי משחית מולה, פחדה ורעדה, והלכה לבקש על נפשה ממשה.

מדוע משה הודיע עתה לפרעה שלא ימות

בענין קידוש חדשים וסוד העיבור

ונקרא כהן, שם מסר לאברהם וכו'. גם ביערות דבש (ח"ב דף פח) כתב שאדה"ר קידש את החודש. וכבר כתבו כן התוס' (ר"ה ח) שהמונה מבריאת העולם לא מונה ר"ה עד יום ששי שנברא אדם הראשון, ובשעה תשיעית נצטווה (סנהדרין לח), ומסתמא אז קידש החודש. אמנם היעב"ץ פירש ע"ד הפייט ביוצר לפרשת החדש "ולא הומסר לאדה"ר", דקאי על סוד העיבור שנעלם גם מאדה"ר. [וע"ע במכילתא דרשב"י (יב, א): החדש הזה לכם. לא מנו בו אבות הראשונים. ואפי' משניתנה תורה, אין באי בראשית מניין בו, שנא' לכם, אתם מניין בו ואין באי בראשית מניין בו.

כיצד היו מועדים ושנים מבלי שישראל יקדשו את החדשים ויעברו שנים

צריך לומר שהקב"ה קידש, ואחר כך מסר לצדיקי עולם דור אחר דור. וכדאיתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק ז): הקב"ה היה מעבר את השנה, ואחר כך מסרם לאדה"ר בגן עדן, שנא' זה ספר תולדות אדם, מנין עולין בו תולדות בני אדם, ומסר לחנוך ונכנס תוך העיבור ועבר את השנה. שנא' עוד כל ימי הארץ זרע וקציר, זרע זו תקופת תשרי וכו'. ונח מסר לשם, ונכנס בסוד העיבור, ועבר את השנה

אלא שסיים הרמב"ן, שנראה שאין קידוש החודש מעכב בחדשים, ולא הצריכו חכמים לומר מקודש מקודש אלא מצוה לפרסומי מילתא בעלמא, ודי שהסכימה דעת ב"ד שיהיה החדש הזה מלא או חסר, שקורא אני בו אשר תקראו אותם. שכן מוכח בר"ה (כד.) שאין קידוש מעכב, וכן אמרו שם (ג.) שמצוה לקדש ע"פ הראייה, ואינו מעכב. וכ"ש לעיבור. ומה שאמרו (ב"ב כסא.) מועדי ה' צריכין מומחין וצריכין קידוש ב"ד, הוא למצוה. או בשביל חישוב והסכמה יחד אם מלאים אם חסרים, ואם שנה פשוטה או מעוברת. ולפ"ז שמשעה שהסכים ר' הלל הנשיא ובית דינו על החשבון הזה ותקן אותו לדורות בחדשים ובשנים, קורא אני בהם אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם במועדם. וזה הענין הוא קיום החדשים והמועדות היום עד יבוא ויורה צדק לנו. ע"כ. וזו שיטה שניה שאין קידוש החודש מעכב, והלל לא הוצרך לקדש את המועדות, רק להסכים על החשבון.

לרמב"ם ורבינו חננאל החדשים מתקדשין ע"פ חשבון

ושיטה שלישית יש בזה, היא שיטת הרמב"ם. דהנה הרמב"ן שם חולק בזה על הרמב"ם בסה"מ שם, ובהל' קדוש החדש (ריש פ"ה) דס"ל שאם אין סנהדרין בא"י, קובעין חדשים ומעברין על פי החשבון או מחשבין היום, ורק בזמן שיש סנהדרין קובעין ע"פ הראייה. שכן קבלו הלכה למשה מסיני. אלא שגם אז צריך שיהיה בארץ ב"ד או שיהיה בחוצה לארץ ב"ד שנסמך בארץ, והק' הרמב"ן דלפ"ז בטלו המועדות היום מכמה שנים, שהרי אין בארץ ב"ד נסמך ולא בחו"ל. והרמב"ן השיג ע"ז, ע"ש. וראה בזה להחיד"א בעין זוכר (מערכת ח אות ט), ובשו"ת יוסף אומץ (סי' יג) כתב שלרמב"ם החשבון שבידינו הוא ע"פ הלכה למשה מסיני.

ולכאז' שיטת הרמב"ם כשיטת רבינו חננאל שהובאה ברבינו בחיי (שמות יב: ב), שענין "החדש הזה לכם ראש חדשים", אין כונת הכתוב להזהירנו לעבר שנים ולקבוע חדשים ע"פ ראית הלבנה, כי

ובשו"ת אפרקטא דעניא (ח"ד עניינים שונים סי' שפה) הביא מס' מרכבת המשנה על המכילתא שכתב, לאפוקי מפרדר"א שאדה"ר נכנס בסוד העיבור ומסר לשנת בנו. והעיר דלפ"ז העיבור לא שייך רק בישראל מיצ"מ ואילך שמונים לחדשי הלבנה. וע"ע בס' התורה והמצוה על המכילתא.

י"א שאם חכמי ישראל לא יקדשו את החודש והמועדות שבתוכו בטלו כל המועדות

איתא בירושלמי (ר"ה פ"א ה"ג), לשעבר אלה מועדי ה', מיכן ואילך אשר תקראו אותם, אם קריתם אותם הם מועדי ואם לאו אינן מועדי. [וכע"ז איתא בתו"כ (אמור פרשה ט) באו עדים והעידו לפניהם ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשיכה, יכול יהיה מקודש, ת"ל אשר תקראו אותם במועדם, אם קריתם אתם מועדי ואם לאו אינן מועדי]. ומשמע שאם ב"ד לא יקדשו את המועדים, אין חלות של מועדים כלל. וכן משמע בריטב"א (ר"ה יח.) שכתב, שהמועדות תלוין בקדוש ב"ד סמוך, והלל עיבר כל השנים ע"פ חשבון ו"קידש כל החדשים וכל המועדות", וזכור אותו האיש לטוב שאלמלא הוא "בטלו מועדות וראשי חדשים מישראל", שאין לנו מהם אלא בקדוש בית דין סמוכין. [וכ"כ הריטב"א בסוכה (גג.), שעמד הלל (הנשיא האחרון בנו של רבי יהודה הנשיא בן בנו של רבינו הקדוש), ותקן לנו חשבון שבידינו היום, כשראה שהסמיכה מתמעטת ומתבטלת מישראל, עמד הוא ובית דינו ויסד זה החשבון המסור בידינו "וקידש כל החדשים" "ועיבר כל השנים" זה"פ החשבון הזה, וברם זכור אותו האיש לטוב שאלמלא הוא בטלו המועדות וראשי החדשים מישראל, שהרי גזה"כ שאין לנו מועדות ולא חדשים אא"כ קדשו אותם ב"ד מומחין וסמוכין ואפי' אנו יודעים קביעות הירח, כדאמרין בר"ה (כה.) אשר תקראו אותם אפילו שוגגין ואפי' מזידין אין לי מועדות אלא אלו. ובשעה"ד שיתבטלו כל המועדות שורת הדין לקדש חדשים זה אחר זה. ע"כ. וכ"ה במאירי (סוכה מג.) שתיקן סדר עיבור שבידינו וקידש כל המועדות לדורות. וכ"ה באר"ח (לולב אות כו).] וכ"כ הרמב"ן בהשגות לספר המצוות (עשה קג), שרבי הלל שתיקן חשבון העבור, קידש חדשים ועיבר שנים הראויין להתעבר לפי מניינו עד שיבוא אליהו ז"ל ונחזור לקדושנו ע"פ הראייה בב"ד הגדול והקדוש. שהוא זכור לטוב ראה שיתבטלו המועדות לגמרי מפני הפסד הסמיכה כמו שנתבטלו דיני קנסות וכל דבר שצריך מומחין, ועמד וקידש חדשים ועיבר השנים כולם לפי החשבון בב"ד ההוא הסמוך ובארץ הנבחרת כראוי. והוא שעמד ותיקן החשבון וקדש ועבר בו חדשים ושנים עד שיבנה ביהמ"ק.

שיטת הרמב"ן שנראה שאין קידוש החודש מעכב

בלבד, ואנו מחשבים לידע יום שקבעו בו בני א"י, שיהיה ר"ח וי"ט, שכן נראה מד' הרמב"ם שגם חשבון זה הוא רק בא"י. אך קשה, היכן מציינו שהבטיח האל שלא יעדרו בני ישראל מא"י, וכדומה שבספרי הקורות נזכר כ"פ שלא היה שום יהודי בא"י. (ומנ"ב שנה שלא עבר רגל בא"י וקבעו חודשים בחו"ל, שזכר הרמב"ן, לא קשה, דאז היו סמוכים בחו"ל). ועוד שאפי' בזמן שקובעין ע"פ הראיה, אם לא הניח כמותו בא"י מותר לקבוע בחו"ל. ומדוע קביעות ע"פ חשבון עדיף. ועוד קשה שבהל' קדוש החודש (פ"ח ה"ג) כתב, התחילו כל ישראל לחשוב וכו' על קביעות א"י וכו'. ומשמע שרק בזמן הראייה היו סומכין על קביעות אבל בחשבון הרשות נתונה לכל ישראל. וכל המחברים נמשכו אחר מ"ש הרמב"ן, שר' הלל שהיה דור עשירי להלל הזקן, בשנת 4118 בימי תלמידי רבא, עמד הוא וב"ד וחכמי ישראל שבדורו, וקדשו חודשים ועיברו שנים הראויים להתקדש ולהתעבר לפי חשבונם עד שיבאו אליהו. ובמגילת ספר שם כתב שגם הרמב"ם סבר כן, ולא מצאתי כן בדבריו.]

אם כיום כל מי שרוצה לקדש חדשים בא"י נעשה סמוך לענין זה

והרמב"ן שם הקשה, דמה יועיל שדרים בא"י, אם אין שם ב"ד סמוכים. ובאבני נזר (א"ח סי' שי), הביא לתרץ, עפ"ד הרמב"ם (סנהדרין ד, יא) שאם הסכימו כל חכמי א"י לסמוך אחד, יכולין לסמוך. וכמו"כ יכולין לסמוך לדבר אחד בלבד, ובודאי דעת כל חכמי א"י שכל מי שירצה לקדש ע"פ החשבון, יהיה סמוך לענין זה. ושכעין זה תי' מהרלב"ח בקונ' הסמיכה, שעתה כשקובעים ואומרים יום פ' הוא ר"ח, ויום פ' הוא מועד, הו"ל כאלו מסכימים כולם שחכמיהם יהיו סמוכים לענין קידוש החודש וקביעות המועדים, שיכולין הם לסמוך סמוך אחד לקצת דברים ולשאר דברים לא יהי' סמוך. ובודאי שבענין כזה אין חילוק בכל א"י בין בחכמים בין בהמון עם, שלא יסכימו שיהיו חכמיהם סמוכים לזה הענין. ולכן נקט הרמב"ם (עשין קג) שה' הבטיח שלא ימחה אותה אומה מהכל, ולמה לו להזכיר בני א"י, די להזכיר הב"ד והחכמים, א"ו שאע"פ שלא יהיה שם ב"ד בפירוש, אנו סהדי מן הסתם שכל החכמים וכל ישראל מסכימים שיהיו הראשים מהם סמוכים, לענין קביעות החדשים. עכ"ל הרלב"ח.

קבלת עול מלכות שמים בניסן ראש חדשים

"ויקרא משה לכל זקני ישראל". (x) מדוע רק לזקנים, ומהו לכל, ומהו משכו וקחו, דדי לומר קחו

לא נצטוינו בתורה לקבוע החדשים על פי ראית הלבנה כי אם על פי החשבון. וכתב רבינו חננאל ז"ל: קביעות החדשים אינו אלא ע"פ החשבון לא ע"פ ראית הלבנה, והראיה, שכל מ' שנה שהיו ישראל במדבר היה הענין מכסה אותם ביום ועמוד האש לילה ולא ראו בכלום שמש ביום ולא ירח בלילה, והוא שאמרו הכתוב (נחמיה ט, יט) "ואתה ברחמיך הרבים לא עזבתם במדבר את עמוד הענין לא סר מעליהם ביומם להנחותם בהדרך ואת עמוד האש בלילה להאיר להם", ומהיכן היו קובעים חדשים ע"פ ראית הלבנה, אלא בודאי עקר המצוה בכתוב ע"פ החשבון. וראה אריכות בזה בקובץ ישורון (חלק י"א שנת תשס"ב עמ' טו והלאה), בביאור שיטת הר"ח ועוד בזה.

לרמב"ם אם אין יהודים בא"י בטלו כל המועדות, אך הבטיחנו השי"ת שלא יבטלו

וז"ל הרמב"ם שם (עשין קג): אילו הנחנו דרך משל שבני ארץ ישראל יעדרו מארץ ישראל, חלילה לאל מעשות זאת, כי הוא הבטיח שלא ימחה אותה האומה מכל וכל, ולא יהיה שם בית דין ולא יהיה בחוץ לארץ בית דין שנסמך בארץ ישראל, הנה חשבונינו זה לא יועילנו כלום בשום פנים, לפי שאין לנו לחשוב חודשים ולעבר שנים בחוץ לארץ אלא בתנאים הנזכרים. עכ"ל. וכתב בשו"ת אבני נזר (א"ח סי' שיא) דלפי דברי הרמב"ם, אם ח"ו אין יהודים בארץ ישראל ולא בית דין, ואין באפשרי לקדש החדשים בזמנו, בודאי לא מועיל קידוש הלל, כיון שבשעה שבה הראש חודש בעולם כבר הלל נמצא בישיבה של מעלה, ואין ב"ד בעולם שיכולים לקדש. והוי כנכסים שנפלו כשהוא גוסס. ועש"ע באורך. [ובס' הזכרונות (קידוש החודש פ"ב) לר' צדוק הכהן, כתב, שעד ימי אבני ורבא היו סומכים ע"פ הראיה, שעדיין היו סמוכים בא"י, ובסוף חכמי הגמרא שחרבה א"י ולא נשאר שם ב"ד קבוע התחילו לחשב. ומה שמחשבין כל אחד ואחד בעירו, ואמרוין שר"ח יום פ' ויו"ט יום פ', לא על חשבון שלנו אנו סומכין, אלא על חשבון של בני א"י, והחשבון שלנו הוא רק לגלות הדבר

כמה שאלות בפסוקי בשורת הגאולה בר"ח ניסן

לכם. (א) "וטבלתם בדם אשר בסף", מדוע צריך שיהא הדם בכלי דווקא [שאל"כ פשיטא ומאי קמ"ל]. (ב) מהו 'ואתם' לא תצאו איש מפתח ביתו, אתם יתור הוא. (ג) אם ה' עובר לנגוף א"כ מה ענין המשחית לכאן. (ד) עוד צ"ע דמאת השי"ת יוצא רק טוב והעונש אינו מתייחס להשי"ת אלא לבי"ד של מעלה. (ה) "ושמרתם את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם". צ"ע מה ענין פסח דורות לכאן. (ו) ועוד שהרי כל זה לא עשו לדורות רק שחיטת הפסח. (ז) מדוע ישאלו הבנים מה העבודה הזאת לכם, יותר משאר כל שלמי חגיגה ועולות ראייה שבכל ג' רגלים. (ח) מהו ואת בתינו הציל, ולא 'ואותנו הציל', שהרי מצרי שהיה בבית היהודי מת. (ט) "ויקוד העם וישתחוו". מנין שמעו העם, והלא לא קרה משה אלא לזקנים. והול"ל ויקדו וישתחוו.

ביום ראש חודש ניסן הוצרכו לקבל עליהם ס' ריבוא עול מלכות שמים

ויש לבאר בס"ד, שקרא משה לכל זקני ישראל ע"מ שלא יחסר אחד, שהרי מוכרח שיהיו ס' רבוא בשעת היציאה וכן במתן תורה, כדי שיגלה השי"ת שכינתו עליהם באופן של מלכות, ואין מלך בלא עם, ואין עם בלא ס' רבוא. וזקני ישראל ילמדו את שאר העם, וכל אחד מן הזקנים יש לו השפעה על הציבור שהוא ממונה עליו. וצריך שעתה יקבלו עליהם את מצוות הפסח כדי שבזכות זה יזכו לגאולה, וכיוון שניסן הוא ראש חדשים ובו נקבע (ביום ר"ח) לכל החודש ולכל השנה ממש כמו יום א' לחודש תשרי [וכמו שכתבו בספה"ק והארננו בחלק המועדים], מוכרח שכבר היום הזה יזכו לגאולה בכח, ואחר כך תהיה הגאולה בפועל. ומה שנאמר "ואתם לא תצאו וגו'", אתם, לומר שמשה ואהרון כן יצאו מפתח ביתם [ועכ"פ משה], שאין להם לחשוש מפני המשחית. וזה אמר להם משה מתחלה, כדי שלא ילמדו מהם.

ומה שנאמר לגבי המשחית, י"ל בכמה אנפי. ובדרך פלפול י"ל שהשי"ת רק נגלה במצרים ונתן מקדושתו על כל הבכורות, ובזה נתן סימן למשחית את מי להכות. ובבכורי ישראל לא היה רשות. ולעולם אין ההכאה מתייחסת להשי"ת

והדברים מוכרחים לכאן שאין ההכאה מהשי"ת, אלא דצריך ביאור מי הכה את בכורות המצרים שבבתי ישראל. אחר שלא היה רשות למשחית להכנס לביתם. וי"ל. [ובאוה"ק כתב, שהיה גילוי שכינה, וממילא מתו הבכורות, כמו אבן השואבת (מגנט)]. ומה שנאמר "משכו וקחו", ר"ל שאף מי שיש לו כבר שה, אין די בזה, אלא צריך שיקדיש אותו ויחד אותו לשם קרבן. [וע' בפרש"י]. אי נמי שלא יחושו לגוררו ולמושכו בכח, בכדי שיקחו שיניהם של המצריים.

ומ"ש וטבלתם בדם אשר בסף, הוא לומר, שצריך דין קבלת הדם בכלי, כדין הקרבן. והמשקוף וב' המזוזות הם כמזבח לקבלת הדם. ולענ"ד יש להוסיף, שביתם הוא כקדושת ירושלים לענין אכילת הקרבן בין החומות, וע"ז אמר שנוהג הוא לדורות. ועוד שהרי נוהג ג"כ דין שאסור לאכלו בבית אחר. [ויש לעיין אם יש דין בית בקרבן פסח, שאסור לאכלו אלא בבית] וכמ"ש בספורנו.

והוכרח לומר כן עתה, כיוון שהיו צריכים לקבל עליהם לעשות מצווה זו לדורות, שהרי נגאלו טרם זמנם ולא היתה הגאולה שלימה, אלא שמכח גאולת מצרים זכו שתתעורר הגאולה בכל שנה ושנה, וכמ"ש הרמח"ל שבכל שנה ושנה נגאלים מעט עוד ועוד עד שתגמר המכסה ותהא הגאולה שלימה. ודו"ק.

ובענין שאלת הבנים מבואר: א. שמעיקרי מצוות הקרבן פסח כדי שישאלו הבנים. ב. שמכת בכורות היא עיקר הניסים והמופתים של המכות שהיו במצרים. ויתכן שכוונת הכתוב לבאר מדוע לדורות צריכים לאכול את הפסח דווקא בבית אחד, והלא אין חשש מפני המשחית, ומיישב הכתוב שהוא לזכרון לדורות, שיראו הבנים ויתמהו מ"ש קרבן פסח שמצוותו בבית אחד, וישיבו להם, שהוא זכר לנס שהיו סגורים בבתיהם מפני המשחית והציל השי"ת את ביתם. ואמר משה רבינו ע"ה כ"ז להזקנים, והם אמרו לכל העם, וכולם קבלו הכל, כל ס' רבוא נפש, ואז זכו להיות עם ה' כבר ביום ראש חודש ניסן.

ומה שנאמר "ויקוד העם וישתחוו", לכאן צ"ל

שמאליהם באו, כאשר שמעו שמשה אסף את כל הזקנים. ואט אט באו רבים מאד, והספיקו לשמוע את סיוע דבריו של משה, שבחודש זה ייגאלו, ואז כולם יחד קבלו עליהם עולם מלכות במים באהבה, והשתחוו להשי"ת בהודאה על הגאולה.

בראש חודש ניסן מתמנים כל השרים והשלטונים שבעולם

"החודש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה". בספר דגל מחנה אפרים (פרשת בא) כתב שזקנו אור שבעת הימים הבעש"ט הקדוש אמר לתלמידו המגיד ממעזריטש בחודש ניסן, שעתה העת שצריכים להתפלל, כי באחד בניסן ראש השנה למלכים (ר"ה ב), ואז מתמנים בו כל השרים והשלטונים שבעולם, ולעת עתה נתמנו שרים לא טובים, ועתה הוא עת להתפלל, עד כאן שמעתי מפיו הקדוש. ע"כ. ומשמע שגם מלכים ושרים גויים מתמנים בו. [ולכן ראוי להשתדל בער"ח ניסן ובו ביום, להתפלל על תלמידי חכמים ותופסי תורה שיזכו להיות ראשי ישיבות וכוללים וכו'].

מה כוונת המדרש שהותר להם לקחת קרבן לפסח מכל מקום שרוצים

איתא במדרש (שמו"ר טו, יב), דברו אל כל עדת בני ישראל ותהא שמחתכם שלימה אפילו מי שהוא עני. שה תמים זכר בן שנה. זכר, שהוא הורג כל בכורי מצרים וחס על בכורי ישראל, מן הכבשים ומן העזים תקחו, כשם שאני הורג האדם והבהמה השבי והשפחה, כך רשות בידכם ליטול מכל מקום שאתם רוצים, ויהיו משמרין אותו שהוא לכם שמחה (נ"א שמירה) גדולה, שנא' והיה לכם למשמרת. ושחטו אותו, אתם שוחטים פסח ואני שוחט בכורים. ע"כ. וצריך ביאור מהו יש בידכם רשות ליטול מכל מקום. א. ואולי בא לומר שיכולים לקחת גם מן הגזל. דוחק, שהרי אני ה' שונא גזל בעולה. ועוד דכתיב "לכם". ב. אלא נראה לפמ"ש בתוספתא (פסחים פ"ח ה"א), שפסח מצרים לא נהגו בו דקין ותבלולים אתגן ומחיר, ואין חייבין עליו כרת, משא"כ בפסח דורות. ג. במשך חכמה (שמות יב, ה) הוסיף, דכמו שמום לא פוסל בו, כך נעבד היה כשר

בהם. והם עבדו הצאן, ובטלו אותן במה שעקדו אותם וזבחו. ובבעלי מום אמרו עשה קרב כמקריב. לכן גם בהם, שהרי כהנים ששימשו לדבר אחר פסולים כבעל מום, ואין קרבנו ריח נחות, וכאן שישראל היו עובדי ע"ז, כדאיתא במכילתא משכו מע"ז וכו', והיו כשרים להקריב, כך גם הבהמות היו נעבדים וכשרים להקריבם, כיון שזה היה לביטול הע"ז, וכמו בגדעון שהותר מוקצה. ע"כ.

מדוע שה נעבד לע"ז היה כשר בפסח מצרים

שהרי כתוב משכו וקחו, ומצרים היו עובדים לצאן. תשובה. א. השל"ה (מסכת פסחים אות שטז) תי', שמוותר להקריב נעבד, על ענין זה בעצמו, דהיינו להראות שע"ז זו היא בטלה ואין בה ממש. ולכן צוה השי"ת לקשור את הצאן בכרעי המטה, כדי לבזות את אלהיהן, שלולי זה היה אסור לקרבן. וכ"כ במשך חכמה (שמות יב, ה) שבטלו אותן במה שעקדו אותם וזבחו. ב. בפנים יפות (יב, כא) תי', שבמה שקנו מהגוי, הואיל והגוי מוכרו, בטלו. ג. שמא כיון שהע"ז של מצרים בטלה אז, שהרי הכה השי"ת כל בכור בהמה, ממילא גם דין נעבד בטל. שהרי מאז בטלה לגמרי העבודה זרה שעובדים לצאן. ד. בס' ייטב לב (פ"ב) תי' עפ"ד הבאר מים חיים, דמ"ש "וגם מקנינו ילך עמנו", היינו שהיה שם נס ופלא, שהמקנה הלכו מעצמם, כמו פרו של אליהו שהיה נמשך אחריו והולך מעצמו כדי להקריבו. ויש להוסיף ע"ז, שהיה נס נוסף, שבעל חיים שלא נעבד, היה בא מעצמו אל בית הישראל. ומי שהלך לשוק לקנות, הכבש או העז של המצרי שלא נעבד, היה רץ מעצמו אחר הישראל.

יש שי"ז מצוות דרבנן בתלמוד

"החדש הזה לכם ראש חדשים". הנה כאן מסר השי"ת את קידוש החודש בידיהם של חכמי הדורות, והם קובעים את זמן המועדות, וזה סימן לכח שליטה על העליונים. והנה עוד נתן השי"ת ביד חכמי ישראל כח לחדש מצוות דרבנן, איסורים ומצוות, וי"א שזה מצוה ממש ודין חפצא, לא רק משום לא תסור ומשום ועשית כלל אשר יורוך. ויש קצת רמז לזה כאן, החדש הזה לכם וגו',

החד"ש פ"י, יש לכם כח לחדש מצוות, ומנין מצות דרבנן שתחדשו הוא כמנין החד"ש ג' 317, לפי מה שכתב ר' צדוק הכהן מלובלין (בליקוטים) בשם הגר"א, שהיה מונה מצוות דרבנן הנמצאות בתלמוד, בסך שלוש מאות ושבע עשרה. וכתב, שבצירוף התרי"ג יש תשע מאות שלושים. וידוע שמכל מצוה נוצר מלאך, ואיתא (ב"ר סח, יב) דמלאך שלישי עולם, וא"כ מתתק"ל מלאכים, יש ש"י עולמות. ע"כ.

האם גדולי ישראל יכולים בנקל להזיז את העננים ולקדש את הלבנה וכל כיוצא בזה

איתא בתנחומא (שמות בא ח): החדש הזה לכם, לכם הוא מסוּר, ואין אתם מסורין בידו. מעשה בר' חייא הגדול שעלה הירח ערב ראש השנה, והלכו

הבהמין לאורו מהלך ג' מילין, ראה אותו ר' חייא נטל צרורות ועפר והיה זורק בו, אמר למחר אנו מבקשין לחדשך ועלית לך עכשיו, מיד נבלע במקומו, למה, לפי שהוא ברשותו. ע"כ. ומבואר שגדולי ישראל שולטים ממש על הכוכבים והמזלות, כאילו הם עבדים שלהם. ואולי כח זה נמסר להם מכחו של קידוש החודש שנמסר להם איש מפי איש. ובב"ר (פד, יא) איתא, שיוסף קנה את השמש לעבד. ובפרד"א (פ"י) מבואר שיעקב מסר את סוד העיבור ל"יוסף" ואחיו. [וז"ל ב"ר שם: אמר יהושע לשמש, עבדא בישא, לאו זבינת יתך בכספיה דאבא את, לא כך ראה אבא אותך בחלום והנה השמש והירח, אף את דום מלפני, מיד וידום השמש והירח עמד. ושם (פרשה ו) איתא, אמר רשב"י ספר משנה תורה היה סיגנון ליהושע, בשעה שנגלה עליו הקב"ה מצאו יושב וספר משנה תורה בידו, אמר לו, חזק יהושע, אמין יהושע, לא ימוש ספר התורה הזה וגו', נטלו והראה אותו לגלגל חמה, א"ל כשם שלא דוממתי מזה אף אתה דום מלפני, מיד וידם השמש וירח עמד. ע"כ].

מילת עם ישראל במצרים וקרנן פסח מצרים

עצמם, בוודאי לא הרגישו שום כאב ויסורין, ויצאו בחפזון בלי עכוב. לכן אמר להם (שמות יב יא) מתניכם חגורים, לא כדרך החולים אחר המילה. ופרעה שלח עמהם אנשי חיל להחזירם, וכאשר לא רצו, הכו באנשי פרעה מכות חרב והרג. ע"כ.

יהושע היה המוהל של עם ישראל כבר ממצרים

איתא במדרש (במדב"ר יא, א) בשם רשב"י, משה מוהל, ואהרן פורע ויהושע משקה. וי"א יהושע מוהל ואהרן פורע ומשה משקה. וכן הוא בשה"ש רבה (א, א): נתן ריחו מלמד שהיה ריחו של אותו הדם קשה, והופיע להם הקב"ה ריח טוב מבשומי גן עדן, והיתה נפשם קוהא לאכול, אמרו לו משה רבינו תן לנו מה נאכל, אמר להם משה כך אמר לי הקב"ה כל בן נכר לא יאכל בו, עמדו והפרישו הנכרים שביניהם, והיתה נפשם קוהא לאכול, אמר להם כך אמר לי הקב"ה וכל עבד איש מקנת כסף ומלתה אותו אז יאכל בו, עמדו ומלו את עבדיהם, והיתה נפשם קוהא לאכול, אמר להם א"ל כך אמר לי הקב"ה סינטומוס כל ערל לא יאכל בו, מיד כל אחד ואחד נתן חרבו על ירכו ומל עצמו. מי מלך, ר' ברכיה אמר משה מוהל ואהרן פורע ויהושע משקה, וי"א יהושע מוהל

האם עם ישראל ביטלו ברית מילה במצרים

בפסיקתא זוטרא (שמות ו): ד' לשונות של גאולה והוצאתי והצלתי וכו', כנגד ד' זכויות שבידם, שלא שינו לשונם, ולא חילפו שמלותם, ולא גילו סודם, ולא בטלו ברית מילה. וצ"ע שהרי משה הוצרך למול אותם. ובבית הלוי כתב, שבטלו פריעה אבל עשו מילה. ע"כ. ואף שאברהם לא נצטווה רק על המילה ולא על הפריעה (יבמות עא,); י"ל שביטלו מנהג אבותיהם בידיהם. אכן יש לבאר עוד, שבטלו ברית מילה רק מהבנים שהמלאכים היו מטפלים בהם, והיו באים לבתיהם לבד, שחשבו שאם השי"ת טיפל בהם, למה לא מל אותם. אלא שאין צורך, או דכיון שכבר עבר היום השמיני, עבר. וכך הוזנח הדבר. שלא הורגלו למול רק את התינוקות.

מדוע היו שלא רצו למול. ונס היה שלא הרגישו כבר

כתב באמרי נועם (פ' בא), דהנה מבואר בנדרים (לא): שיש סכנה למול ולצאת לדרך, ולכן כאן שידעו שצריכים לצאת לדרך, איך אפשר למול את עצמם. אמנם הקב"ה עושה נפלאות, ואף שמלו

ואהרן פורע ומשה משקה. הה"ד (יהושע ה) ושוב מול
את בני ישראל שנית, שמלן ראשונה. ע"כ. וכתב
בדרשות אבן שועיב (פ' בא) שאין ספק שהיה אז
יהושע עם משה, והיה בן נ"ה שנה.

מי שלא עשה פסח היה מת במכת בכורות, ואולי לכן מתו רבים במכת חושך

איתא במדרש (במדב"ר יא, ג): איש חרבו על ירכו,
שמלו במצרים. מהו מפחד בלילות, שלא היו
יכולין לעשות פסח, שכל ערל לא יאכל בו, ואם לא
יעשו ישראל פסח, היו מתים בלילי הפסח כאשר
מתו בכורי מצרים, שנא' וראיתי את הדם כו'. ע"כ.
ואפשר שכל אלו שמתו במכת חושך, היה גלוי
וידוע לפני השי"ת שלא היו מסכימים למול את
עצמם, והיו מתים לעיני המצרים, והיה בכך חילול
שם שמים, והיו נענשים על כך, לכך הקדים להורגן
במכת חושך. [ובמדרש אגדה (פ' בא) איתא, למה הביא עליהם
חשך, לפי שהיו בישראל, רשעים גמורים, שהיו ממונים פטרונין מן
המצריים, והיה להם שם גדול ועושר גדול, ולא היו רוצים לצאת
ממצרים, אמר הקב"ה אם אביא עליהם מכה בפרהסיא וימותו,
יאמרו המצרים כשם שהוא מכה אותנו כן מכה את ישראל, לכך
הביא החשך, כדי שלא יראו המצריים מפלתם של אותם הרשעים].

מדוע דתן ואבירם לא מתו במכת חושך

יש לומר שלא הרשעים מתו, אלא אפילו צדיקים
רק שלא רצו לצאת ממצרים, ומי שאינו מאמין
בגאולה, אינו זוכה לה, וכן בתחיית המתים. וכ"כ
החיד"א (חומת אנך בא ז) בשם מהר"א גרמיזא: באותן
ג' ימים מתו אותן שלא היו מאמינים שיצאו משם
לעולם.

מצה ומרור דמצרים על שום מה

צריך עיון גדול, דכיון שמצה ומרור הם זכר לגאולה,
מה שייך לצוותם לעשות כן קודם הגאולה בחצי
הלילה הראשון בדור ההוא קודם הגאולה. וי"ל א.
שרצה השי"ת לחנכם שהמצוות הם חוקה ללא
טעם אלא עבדות להשי"ת, ומ"מ באר להם השי"ת
שדורות ענין המצווה הוא זכר לנס ועתה
מקיימים המצוה כחק. וכהכנה והסכמה לקבל את
כל מצוות התורה שיתחייבו בהם אח"כ שעתה

יתחילו באחת מהם. ב. אחד מרבותינו שליט"א
ביאר, שהוא בכדי לעורר את כח הגאולה, וכמ"ש
הרמח"ל בס' המאמרים, שמצות פסח מצוה ומרור
המה מעוררים את הגאולה, ולכן מצוותם קודם
חצות. שבכל שנה יש גאולה רוחנית בחצות
הלילה. ג. עוד יש לברר בס"ד, שעיקר המצווה הוא
פסח דורות, אלא שמאחר ופסח דורות עניינו הוא
שירגיש כל אדם כאילו עתה נמצא הוא במצרים
ונגאל משם ע"י קבלת עמ"ש להחליף את עבודת
מצרים בעבודת השי"ת, לכן צוה השי"ת שיעשו
לדורות כפי סדר המעשים שעשו באותה לילה של
הגאולה, שיאכלו את הפסח על מצות ומרורים
קודם חצות הלילה, ויאכלוהו בבית אחד. ועי"כ
לדורות יוכל כל אדם לראות את עצמו כאילו הוא
עתה יוצא ממצרים, שהרי נוהג כמנהג שנהגו אז.
ולכן הוכרח שיעשו ישראל כסדר הזה באותה שנה
של היציאה ממצרים, כדי שיוכלו לדורות להמחיש
לעצמם את אותם הרגשות של אבותינו באותו
הזמן. ולכן צוה השי"ת על פסח מצה ומרור שהם
זכר לגאולה על אף שעדין לא נגאלו. ולפ"ז יש
לבאר מדוע נקרא ליל זה בשם ליל הסדר (פי', שאנו
עורכים את הכל כפי הסדר שעשו אבותינו במצרים). וכן מדוע
לקחם השי"ת בענני כבוד אל ירושלים לאכול שם
פסחיהם בחצי הלילה, ואח"כ חזרו למצרים [כמש"כ
בת' יונתן]. שהוא בכדי לחזק את ההרגשה לדורות,
של כאילו עתה יוצא ממצרים, שהרי נמצאים
בירושלים ואוכלים את הפסח ולא במצרים,
ולפיכך לקח השי"ת את הדור ההוא לירושלים,
בשביל שבכל שנה יוכלו לחשוב שמקומם הוא
באמת במצרים בתוך השעבוד, ומה שנמצאים
עתה בירושלים, הוא רק באופן ניסי, כשם שבאותה
השנה של היציאה באו לירושלים בדרך נס. והבן.

טעם מצות אכילת מצה שמורה בלילה הראשון, ובגדר המצוה כמה צריך לשמור

"ושמרתם את המצות, כי בעצם היום הזה הוצאתי
את צבאותיכם מארץ מצרים, ושמרתם את היום
הזה לדרתיכם חקת עולם". יש לעמוד על לשון
הכתוב. והנה הראשונים הקשו מדוע מבאר הכתוב
שלא הספיק בציקם להחמיץ משום שגורשו וכו',
והלא בלא"ה נצטוו על איסור חמיץ ואם כן היה

בדעתם שלא להחמיץ. ואולי אף שיש דברים שמן הדין אינם חמץ, כגון כשלא עברו ח"י דקות, מ"מ יש מצוה לשמור עוד מחימוץ, שכל שמוסיף שמירה יש בו מצוה [יל"ע אם רשות או חובה. ובנין עולם א"ח כח] כתב שאף דלא מחזקינן חשש חימוץ, מ"מ למצה שמורה צריך שישמור היטב מחשש חימוץ ולא יסמוך על סתמא במה שאין רואה סימן חימוץ, שנא' ושמרתם את המצות. ובמשך חכמה (יג, י) כתב, שאף שאין לחוש למיעוט זהו מצד איסור חמץ, אבל משום מצות ושמרתם את המצות, הרי גם אם אחד מני רבבה חמץ, ודאי לא אכל מצה, ולכן צריך שימור. ומשא"כ בשאר הימים, שאין חוששין למיעוט, גם לפ"ד הרמב"ם (ח"מ, ט) שבכל דגן שאוכל בפסח צריך ליזהר שלא יהיה בו שום חימוץ]. וזה כנגד מה שהיה במצרים, שבמצות שהוציאו עימם היתה שמירה מיוחדת שלא יוכל להתחמץ כלל, לפי שלא נפסק ממנו העסק כלל כל י"ח הדקות. ושנא כנגד אלו ב' עניינים יש לנו ב' חלקים בחג המצות, בלילה הראשון חובה לאכול מצה שמורה, ומשא"כ בשאר הימים רק שלא יאכל חמץ.

מצות עשה לעשות בכל שנה את הסדר שעשו ישראל בשנה של הגאולה בהיותם ממצרים

"משכו וקחו לכם צאן וגו' ושחטו הפסח. ולקחתם אגדת אזוב וגו', ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר. ועבר ה' לנגוף וגו' ופסח ה' על הפתח ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגף. ושמרתם את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם. והיה כי תבאו אל הארץ אשר יתן ה' לכם כאשר דבר ושמרתם את העבדה הזאת. והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבדה הזאת לכם. ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקד העם וישתחוו". מה שכתוב "ושמרתם את העבודה הזו", יש לבאר שזהו ענין המצוה, לשמר בכל שנה ושנה את מה שעשו הם באותה שנה בהיותם במצרים, ועל ידי כך יחקק בלבינו הגאולה ממצרים, כאילו אנו אתה נמצאים במצרים ועושים את קרבן הפסח בדיוק כפי שעשו הם. שהרי חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים. וזהו "ליל הסדר" שעושים את אותו סדר שעשו הם. ולכן גם בזה"ז שאין קרבן פסח וקרבן חגיגה, מביאים ב' תבשילים על הקערה בשלחן, לזכר הזמן של בית המקדש. [ומבאר עוד בכתוב שנצטוו לעשות מצוה זו לדורות כדי שיראו הבנים ויתמהו וישאלו (ואז יקבע הדבר בליבם יותר ע"י

ששאלו על כך מעצמם). וצ"ב מה רואה הבן שונה בקרבן זה יותר משאר קרבנות אחרים. וי"ל שרואה שבכל חג מקריבים קרבן חגיגה וכאן קרבן נוסף. ב. ועוד שקרבן זה שאני שאינו נאכל אלא צלי. ג. וגם צולין אותו ראשו על כרעיו ועל קרבו. ד. וגם אינו נאכל אלא עד חצות. ה. וגם אינו נאכל אלא למנויין. ו. ודוקא באותה חבורה. ומשיב לו אביו, שכל זה זכר לאותו קרבן שעשו בהיותם במצרים שנצטוו לצלותו שלם, כדי להוציא עיניהם של המצרים שהיו עובדים אותו, ונצטוו שלא לצאת מן פתח הבית עד בוקר אלא לאכול באותה חבורה שנמנית עליו, ולגמור אותו עד חצות, כדי שבזכות אמונה זו יגאלו בלילה הזה בעת חצות הלילה שאז ירדה שכניה והתחילה הגאולה. שו"ר באבן עזרא כאן: "וטעם שאלת הבנים, בראותם כל המשפחה חבורה אחת אוכלים שה תמים ראשו על כרעיו ועל קרבו, ועצם לא תשברו בו, ובן נכר ותושב וערל ושכיר לא יאכל בו. ואין זה המנהג במועדים אחרים".]

י"א שמצוה שהאדם יטפל בעצמו בהבאת הקרבן

"משכו וקחו לכם". פי' בהעמק דבר, שהיה הדעת נותן שיטפלו בזה האנשים הפשוטים בבית אב, מי שרגיל למשוך טלה לשחיטה ולהפשיט, ולא מי שהוא גדול בבית אב ואין עסקו בכך, לכן קרא משה לזקני הדור והזהירם ביחוד משכו אתם וקחו וגו'. ומכאן למדנו הא דתניא בפסחים כל אחד ואחד נותן פסחו בעורו ומפשיל לאחוריו. ע"ש. וה"נ יש לפרש בהך דההלל (פסחים טו: נדרים ט:): שהיה מביאה לעזרה בעצמו. (דברי יציב חו"מ סי' טז).

אם מילת בניו הגויים של הגר מעכבים אותו מלאכול בקרבן פסח

"וכי יגור אתך גר ועשה פסח לה' המול לו כל זכר ואז יקרב לעשתו והיה כאזרח הארץ, וכל ערל לא יאכל בו". (שמות יב, מח). "וכי יגור אתכם גר ועשה פסח לה' כחקת הפסח וכמשפטו כן יעשה חקה אחת יהיה לכם ולגר ולאזרח הארץ" (במדבר ט. יד). הנה פשט לשון וכי יגור משמע שכבר נתגייר, וכמו דכתיב בשאר דוכתי' [ויקרא יט. לג] וכי יגור אתך גר בארצכם לא תנונו אותו. (במדבר טו. יד) וכי יגור אתכם גר או אשר בתוכם לדורתיכם ועשה אשה ריח ניחח לה' כאשר תעשו כן יעשה. וכי יגור איתך הוא ענין הגירות, ולכן נקרא בשם 'גר' על עצם הצטרפו לקהל ה', ומשום שקהל גרים לא איקרי קהל לכן נקרא בשם 'גר']. ולפי זה, ביאור הכתוב הוא, שאף שנתגייר כבר מ"מ מילת בניו ועבדיו מעכבתו. וזה חידוש גדול, דאין מילת בניו הגויים מעכבתו מלאכול בפסח. וצ"ע. ובשו"ת הר צבי (אה"ע א, ט) כתב לתרץ בשם הגאון מפוניב'ז, שבן נח יש לו קנין עבדות בבניו, ולכן

מדוע בן נכר לא יאכל בפסח, אף שמומר לדבר אחד לא הוא מומר לכל התורה

עמד בזה בפנים יפות (שמות פרק יג) וכתב, דהנה באמת קי"ל (החולין ד): דמומר לדבר אחד לא הוא מומר לכל התורה, אלא הענין מה שאמרה תורה כל בן נכר לא יאכל בו, מפני שמצות הפסח היא מצוה כוללת לכל התורה, שהכניעו בו ע"ז של מצרים שהיו אדוקים בו כידוע, ורמז לדבר כי פסח במילואו פ"ה סמ"ך ח"ת עולה במספר תרי"ג, והוא רמז שכולל כל תרי"ג מצות, והיינו שאמר כיון שכפר בפסח והוציא עצמו מן הכלל שכולל כל התורה הרי כפר בעיקר.

איך קראו לעבודה זרה של מצרים

"משכו וקחו לכם צאן", דרשו רז"ל משכו ידכם מע"ז. וכתב בחומת אנך (בא, ט) בשם ספר קדמוני כ"י, שהיו עובדים לע"ז ששמה "כמוש", אותיות משכו. ולכן נאמר בלשון זה משכו ידיכם מע"ז, כמוש.

המצרים אמרו שאם ישראל יאכלו את אלוהיהם יהרגו אותם ולכן צוה השי"ת על צליית הפסח

כתב בספר קושיות לתלמיד מהר"ם מרוטנבורג (אות רסט), כששמעו המצריים שהקב"ה צוה לאכול הפסח, אמרו: אם יאכלו ישראל את אלהינו - אנו הורגים אותם. לפיכך אמר הקב"ה, אל תאכלו ממנו נא, ואף לא מבושל, כי אם צלי אש, כדי שיריחו אותו כל העולם. שאם היה בקדירה, אין מצריים רואין אותו כל העולם, לפיכך צוה הקב"ה לאכול אותו צלי. ע"כ.

מדוע המצרים עבדו לטלה

בזה"ק (טו): איתא: אמר הקב"ה עשו אתם מלמטה ואני אשבור את תקפו מלמעלה, וכעין זה נאמר כי מחה אמוחה, ולא יצאו, עד שנשברה ממשלת שרי מצרים ויצאו ישראל מרשותם [משמע שהיו נפשותם מלמעלה נתונים תחת שרו של מצרים] ונכנסו לרשות הקדושה העליונה בהשי"ת ונקשרו בו. וזהו כי

מעכבים אותו מעשיית הפסח מדין עבדים שאינם נימולים. ושם הק' ע"ז, דכיון שהוא גר, הרי נפסק הקשר ביניהם והם אינם חשובים בניו ופקע קנינו מהם, וכמו שנפסק זכות ירושה בין הגר לבניו. ובת' חת"ס (חאה"ע סי' מא) כתב, דאע"ג דכקטן שנוולד לענין ירושה ויחוס משפחה, מ"מ התורה אמרה וכי יגור אתכם גר ועשה פסח לה' המול לו כל זכר, ומזה ילפינן מילת זכרוי מעכבים האב מלעשות פסח, ואי ס"ד גר שנתגייר אין בנו נקרא על שמו כלל, א"כ כי יגור גר זכרים מנא ליה שיעכבוהו לעשות, ומכ"ש ל"ר א דאין מילת עבדיו מעכבתו רק זכרוי עיין ר"פ הערל וצ"ע. ע"כ. [והובא בשו"ת חדות יעקב (אה"ע סי' כד). ובמנחת יצחק (ח"א סי' קלו) תמה על החת"ס, שדבר"ק נפלאו מאד, דקרא כתיב המול לו כל זכר, בנתעברה אשתו וילדה לאחר שנתגייר, אבל בבנים קודם שנתגייר אין מעכבים מלעשות הפסח, וכ"כ תוס' (בימות מוח. ד"ה אלא). וכבר העיר בזה בשו"ת בית יצחק (אה"ע ח"א סי' כט), וכתב שם דאף דבהיו לו בנים קודם שנתגייר ונתגייר קיים פ"ר, דמ"מ נתישבה העולם מחמתו, אבל לענין פסח דוקא מילת בנו או עבדו, וזה אינו לא בנו ולא עבדו ע"ש. ומאידך בציץ אליעזר (ח"ב סי' יא) כתב, שיתכן לומר, שבפסח הא מילת הזכרים מעכבת, אין הדבר תלוי בעיקר בהחיות אם יש על עושה הפסח חיוב למולם, אלא העיקר תלוי ברשות, שכיון שנמצאים ברשותו זכרים ערלים, גזה"כ הוא שמעכבים אותו מלעשות הפסח, ומחויב למולם כדי שיהא ראוי לעשות פסח, כיון שנמצאים ברשותו, ולכן אין הבדל בזה בין איש ואשה, ואף לאשה מעכבים מלעשות הפסח כיון שהם שלה וברשותה. (וע' בשא"ג סי' נג, שהוכיח הדורמ"ס ס"ל דבאשה מעכבת מילת הזכרים). וגם לאידך י"ל, דאף אי נימא שאדם חייב במילת בנו גדול, מ"מ כיון שאינו ברשותו אין מילתו מעכבתו. וראיה לזה מדכתיב וכי יגור אתך גר וגו', והא הרי גר שנתגייר כקטן שנוולד דמי ואין הבנים מתייחסים אחריו כלל ואין עליו חיוב למוהלם מטעם אב דהוי כאילו אינו אביהם, ואמאי מעכבים אותו מעשיית הפסח, גם בפסוק לא כתיב בלשון המול לו, והיינו מפני שעל האב הגר אין חיוב מיוחד למולו, אלא עצם חיוב מילה הוא על הב"ד, וא"כ אמאי מעכבים אותו, אך לפמשנת"א ש' דלהי מעכבין אותו משום דבפסח תלוי בעיקר במה שהם תחת חסותו ורשותו הטבעי, ולא בהיחוס אחריו, ולכן גם בניו הקטנים של הגר מעכבים אותו, מכיון שהם עכ"פ ברשותו הטבעי ובחסותו. ושם (ח"ו סי' מא אות ד) הבי"ד השואל שתמה על החת"ס מד' התוס' הנו', והשיב ע"ז, שרש"י בימות שם חולק על תוס' ומפרש שמדובר בזכרים שנוולדו לו בגיותו. וכ"כ הנצי"ב בספר העמק דבר שם, דלפי הפשט מיייר שנוולדו כבר, וכמו שפרש"י ודלא כתוס'. ובשו"ת יחוד דעת (ח"ו סי' ס בהערה) הביא דברי החת"ס שאף הבנים שנוולדו לו בהיותו גוי מתייחסים אליו בכמה ענינים. ע"ש. והוסיף שכ"כ המשך חכמה (פרשת בא בד"ה וכל עבד איש) בשם חתנו הגאון ר' אברהם לופטבי, שכיון שכתב הרמב"ם (הלי עבדים פ"ט ה"ב) שגוי יכול למכור בניו ובנותיו, ויש לו קנין בהם, ואם נתגייר האב, יש לו קנין בבניו שלא נתגיירו, והרי הם כעבדיו, ומעכבים אותו מעשיית פסח כל זמן שלא מלו. עש"ב. וכן הוא בספר זרע אברהם (סי' לא). והובא בפרדס יוסף (שמות יב מה) עש"ב, אלא שהתוס' (בימות מוח.) כתבו בפשיטות שמילת בניו שנוולדו בהיותו גוי אינה מעכבתו מפסח. ע"ש. וכבר תמה מזה הבית יצחק (אה"ע ח"א סי' כט אות ב) ע"ד החת"ס הנ"ל. ע"ש. וע"ע בחי' מהר"ם שיק על תרי"ג מצות

צאנם מתו ורצו לעבוד את צאנם של ישראל, ומשה הבין כוונתם ואמר "וגם מקננו וגו' לא תשאר פרסה", כדי שלא ימצא לע"ז שלהם שום זכר וזכרון.

כיון שהבטיחו לפרעה שיקחו ממנו קרבנות ויקריבו אותם, א"כ למה לא הועילו לו

הנה משה רבינו אמר לפרעה (שמות י, כה) "גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות ועשינו לה' אלקינו", הרי שאמר שגם יעשה כן להקריבם. וצע"ג שאם היה זוכה פרעה שמשה רבינו יקריב קרבן עבורו, היתה זו זכות גדולה והיה לה רושם, ולא שמענו מה זכה פרעה עבור זה. [דווחק שלומר שהועיל להצלת פרעה בים]. ונראה, שכיון דכתיב "ופרעה הקריב", ואיתא בפסיקתא זוטרתא (שמות יד, ט), כיון שראה פרעה את ישראל חונים לפני בעל צפון אמר, הרי הסכים בעל צפון על גזירתי כשם שאמרתי אני כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, כך הוא הביאן להטביען בתוך הים, מיד התחילו לזבוח ולהקטיר לפני בעל צפון, שנאמר ופרעה הקריב הקריב קרבנות. ע"כ. א"כ נפסל להקריב קרבנות עבורו לשמים, שהרי הוא מזבח לעבודה זרה. וצע"ג מה א"כ עשו בקרבנות שלו. ושור"ר שהרמב"ן (שמות י, כה) כתב, שלא אמר כן על מנת לעשות ולא עשה כן כלל. והם רק דברי חיזוק, שהרי זבח רשעים תועבה, כי ה' הפץ דכאו, לא לכפר עליו, רק להענישו ולנער אותו ואת כל חילו בים. ע"כ. ובאוהח"ק כתב, שנתכוין לומר שהוא יתן בידם מקנה הראוי לזבחים, והם יקריבום לה' לצורך עצמם, ורק שהוא ימציא להם מתנה שיסתפקו ממנה לזבחהיה לה'.

למה הוצרך שפרעה עצמו יתן בידם זבחים לזבוח להשי"ת

בזוה"ק איתא: "ומרורים", להראות גלות השכינה שהיתה השכינה במרירות שהיו בה ישראל וכו', והיו העצמות מושלכות בשוק והכלבים באו וגררום, וזה היה קשה למצרים מכל, שהעצמות הם תקון הגוף ודומות לסט"א, וישראל השליכו אותן בשוק דרך בזיון. ולכן נאמר ועצם לא תשברו בו. אבל הכלבים ישברו. והיו המצרים מטמינים אותם

עבדי הם אשר הוצאתי אותם, וזהו סוד השבתת חמוץ ע"כ. משמע שטלה רומז על מצרים למעלה, ובשחיטתו וצלייתו ואכילתו, עשו סימן לשבירתו מלמעלה. וא"כ בזה מבוי מדוע המצרים עבדו לטלה. ואף היה כל זה בחודש ניסן שמזלו טלה, ובט"ו בו שהוא תקפו של חודש.

כיצד יכלו לקחת את כל מקניהם מבלי שתשאר פרסה, והרי אפילו צדה לדרך לא הספיקו

משה רבינו ע"ה אמר לפרעה הרשע "וגם מקנינו ילך עמנו לא תשאר פרסה". וקשה, איך יוכלו להבטיח כזאת, אחרי שיצאו בחפזון כל כך, שלא הספיקו לקחת אפילו צידה לדרך. ואולי היה זו מצוה מפי משה, ועליה כן שקדו, יותר מאשר חשבו על צידה לדרך. אך יש לתרץ עוד עפ"ד הבאר מים חיים שהיה שם נס ופלא, שהמקנה הלכו מעצמם,

המקנה של עם ישראל הלך מעצמו בלי שיצטרפו לקחת אותם

בספר ייטב לב (פ' בא) הביא מספר באר מים חיים, על מה שאמר משה לפרעה "וגם מקנינו ילך עמנו". שאמר לו, תראה נס ופלא שגם מקננו ילך עמנו מעצמם, שלא נצטרך לקחתם בחזקה, לא תשאר פרסה כי ממנו נקח לעבוד את ה', ועל כן ילכו מעצמן כדי להקריבן. גם ירמוז באומרו כי ממנו נקח, כלומר ממנו נקח ראייה לעצמינו לעבוד את ה', בראותנו כי מקננו ילכו מעצמן, וידע שור קונהו, ואיך נתבונן אנחנו. וכמו שנודע בפרו של אליהו שהיה נמשך אחריו והולך מעצמו כדי להקריבו, והפר שעלה לשם הבעל לא יכלו להזיזו, ועל זה נאמר (איוב לה, יא) מולפנו מבהמות ארץ, עיין בילקוט מלכים רמז ר"ד. עכ"ד. וכיון שהלך מאליו, א"כ לא היו צריכים לטרוח לקחתם, וידע משה שבאמת לא תישאר אפילו פרסה אחת, אע"פ שהם יצאו בחפזון.

מדוע עם ישראל דקדקו מאד לקחת את כל הצאן שלהם שלא יישאר אפילו אחד במצרים

כתב בשפתי כהן (שמות י, כד), וכוונתו של משה וישראל בלקיחת הצאן כדי למעט עבודת ע"ז, כי

לזבוח לה' בשבילו, ויבקש שיעתירו בעדו שלא ימות, כיוון שהיה פרעה עבודה זרה והיה לו תוקף גדול של טומאה, והיה צורך שישבור את כוחו על ידי שהוא עצמו יבטל את העבודה זרה הקשה הלזו.

בעפר שלא ימצאום הכלבים. ובזה היה ביטול ע"ז ביותר, כיוון שבא מצידם. ובזה נתעלה כבודו של השי"ת ונכנעו כל הכוחות האחרים. ע"כ. ובזה יש לבאר מדוע הוצרך שפרעה ישתחוה למשה ויאמר לו צא אתה וכל העם וכו'. ואף יתן בידם זבחים

קרבן פסח של משה - שכל ישראל אכלו ממנו

עייפם מן הרית, אמר הקב"ה אם אין אתם נימולין אין אתם אוכלין, שנא' ויאמר ה' אל משה ואל אהרן זאת חקת הפסח וגו', מיד נתנו עצמנו ומלו, ונתערב דם הפסח בדם המילה, והקב"ה עובר ונוטל כל אחד ואחד ונושקו ומברכו, שנא' ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך וגו' חיי בדם פסח, חיי בדם מילה. ע"כ. וכיון שקרבן פסח אחד לכל ישראל, צ"ל שהיה קרבן ענק מאד. והנה באור החיים הקדוש (שמות יב, מג) גם כן עמד בזה מדוע נאמרה פרשה זו כאן, ויישב כנ"ל. וכתב להקשות, כיצד יכל משה לתת להם מפסחו, והלא אין הפסח נאכל אלא למנויו. ואולי שאמר להם כן כדי שימולו וכשימולו יהיה כמו כן פסחיהם כפסחו של משה מבושם. ע"כ. אך לכאן' פשט דברי המדרש, שכולם אכלו מפסחו של משה. [וסיים באוה"ק, וראיתי ראייה לדברי המדרש שלא רצו למול ממה שאמר ביהזקאל (פרק ט), וימרו בי ולא אבו לשמוע אלי וגו' ואומר לשפוך חמתי עליהם בתוך ארץ מצרים, הרי שלא קבלו עשות מצותיו ית'. ע"כ]. וביפה תואר (בפרשת בא) תי' שאע"פ שלא נמנו על פסחו של משה, הוראת שעה היתה. ע"כ. וניחא טפי לפי מה שבארנו שפרשה זו נאמרה בליל פסח. וא"כ היה דין מיוחד. ובש"ת ויען יוסף (או"ח סי' שח) תירץ, שהקב"ה גילה ד"ז למשה קודם שחיטת פסחו, שלבסוף יתצו כולם למול, ומתחלה שחט משה את פסחו על כל אותן שימולו עצמן אחר כך, ואתיא כמ"ד (פסחים ז:) שוחטין וזורקין על טמא שרץ, אע"ג דלא חזי בשעת שחיטה. ואף שיתכן שעדין תלוי בדין ברירה, כדפריך בפסחים (טז.), י"ל דכיון דהקב"ה גילה הדבר למשה רבינו, הו"ל כמבורר שסופן למול עצמן. ושם כתב לבאר עוד, כיצד שחטו את הפסח על הערלים [אם בקרבן אחד היו כולם ערלים], ותי' שאיסור כל בן נכר לא יאכל בו לא נתחדש רק באותה שעה, ובשעת שחיטת הפסח לא היה אצלם איסור זה. ולפי מה שנתבאר,

פרשה מיוחדת על הקרבן פסח המיוחד והגדול של משה רבינו ע"ה שהיה בו ריח גן עדן

ו"יאמר ה' אל משה ואהרן זאת חקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו. וכל עבד איש מקנת כסף ומלתה אתו אז יאכל בו. תושב ושכיר לא יאכל בו. בבית אחד יאכל לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה ועצם לא תשברו בו. כל עדת ישראל יעשו אתו. וכי יגור אתך גר ועשה פסח לה' המול לו כל זכר ואז יקרב לעשתו והיה כאזרח הארץ וכל ערל לא יאכל בו. תורה אחת יהיה לאזרח ולגר הגר בתוכם. ויעשו כל בני ישראל כאשר צוה ה' את משה ואת אהרן כן עשו". ע"כ. יש לשאול מדוע נכתבה פרשה זו אחרי שכבר נאמר הציווי למעלה כל דיני קרבן פסח, ונאמר שם שכן עשו בני ישראל. ואחר כך נאמר כל סדר הציאה, ושאפו עוגות מצות, ונסעו סכותה וכו'. ומה ענין פרשה זו לכאן אחרי כל הדברים. ונראה בס"ד שזה נאמר למשה רבינו ע"ה אחרי הקרבת הפסח של כל בני ישראל ב"ד ניסן, שרוב ישראל עשו את הפסח כדין, אולם היו קבוצה שלא רצו למול, וממילא לא הקריבו קרבן פסח. ומשה רבינו ע"ה לקח קרבן אחד גדול מאד מאד, והקריב אותו במיוחד, והפיח בו השי"ת ריח מגן עדן, ויצאה נפשם מרוב ריח, ובאו לטעום ממנו חתיכה, ואמר לו השי"ת שלא יתן להם עד שימולו, ומיד נתרצו למול. וראה בסמוך.

כל ישראל אכלו מקרבן הפסח של משה, אלא שיה קרבן ענק

ואכן מפורש כל זה במדרש כאן (שמו"ר יט, ה) על פסוק זה ממש, נתכנסו כל ישראל אצל משה אמרו לו בבקשה ממך האכילנו מפסחך, מפני שהיו

האיסור של כל בן נכר לא יאכל בו, באותה שנה הוא כפשוטו ממש, לא יאכל "בו", בקרבן הפסח הגדול והמיוחד של משה רבינו ע"ה.

משה ואהרן לא נצטוו על קרבן פסח

"ויעשו בני ישראל כאשר צוה ה' את משה ואת אהרן", ופירש רש"י להגיד שבחן של ישראל שלא הפילו דבר מכל מצוות משה ואהרן". וכתב בפירושו הריב"א (יב, כת. בשם הר"ר אליקים), ומהו כן עשו, לומר שגם משה ואהרן עשו כן. שאע"פ שלא נצטוו,

וכמו שכתוב: דברו אל כל עדת בני ישראל ויעשו את הפסח. והיה להם לומר עליהם מוטל לעשות פסח שהם עתידים להגאל ובזכותם נצטוו לעשות פסח, ולא עלינו, כי לא היינו בשעבוד מצרים. אלא גם הם עשו הפסח כשאר העם. [ויש לפלפל בזה, דהנה יתרו התנה עם משה, שלא ימול את הבן הראשון שיוולד לו, וצ"ע א"כ כיצד יכל משה להשתתף קרבן פסח, שהרי מילת בניו ועבדיו מעכבתו מלאכול את הפסח. וצ"ל שהתינוק שמלה אותו צפורה בדרך, היה גרשום, ולא אליעזר. שאת אליעזר מל כבר קודם לכן. ורק גרשום לא נימול, הואיל ולא היה רשאי מפני התנאי, ומן השמים רמזו להם, שעתה הוא ברשות השי"ת לגמרי ולא ברשות יתרו כלל, ועכ"פ צפורה לא התחייבה בתנאי ההוא, ויכולה לעשות בעצמה].

ליל שימורים

ד' לילות כתובים בספר הזכרונות של השי"ת

במיוחס ליונתן: ד' לילות כתובים בספר הזכרונות לפני ריבון עולם, לילה א', כאשר נגלה לברוא עולם. שני, כאשר נגלה על אברהם. שלישי, כאשר נגלה במצרים והיתה ידו הורגת כל בכורי מצרים וימינו מצילה בכורי ישראל. רביעי, כאשר יתגלה לפדות עם בית ישראל מבין הגויים. וכולם קרא ליל שימורים. לכן פירש משה ואמר, ליל שימורים לגאולה הוא מלפני ה' וכו', הוא לילה הזה שמור ממלאך המחבל לכל בני ישראל שבמצרים, וכן לגאלם מגלויותיהם לדורותיהם.

האם ליל שימורים היינו שאין צריכים שמירה, או שצריכים שמירה

במכילתא (פרשת בא) איתא, ליל שמורים הוא לה', שמורים לכל בני ישראל, מגיד שכל ישראל צריכים להשתמר בו. וכבר כתב הרב שבות יהודה, לפי שבאותו לילה היתה שעת סכנה, ולכן ציוה הקב"ה שלא יצאו איש מפתח ביתו עד בוקר, ולא יתן המשחית לבוא אל בתיהם לנגוף, אף לדורות צריכים לשמירה זו, שעכ"פ שעת דין היא. וכתב הרב נחלת יעקב דהמכילתא חולקת על מ"ש בפסחים (קט), לילה המשומר ובא מן המזיקים. וביפה ללב ח"ב (ס"ו תפז סק"ד), כתב שמוכח מהמכילתא שצריכים שמירה בליל פסח, שלא יצאו יחידים לחוץ. [ולמד מזה לגבי אמירת מעין שבע בליל

פסח שחל בשבת]. ובמאור ישראל (פסחים קט) תמה ע"ז, שמבואר בתלמוד (פסחים קט: ור"ה יא:) שהוא לילה המשומר ובא מן המזיקים. וכן כתבו כל הפוסקים. וכלל גדול בידינו שכל תוספתא וברייתא, שלא הזכרה בגמרא, והש"ס שלנו נקיט היפך התוספתא, אמרין דההיא תוספתא לאו דסמכא היא, וכמו שהסביר הרא"ש (פ"ב דחולין סי' ה). וכ"כ ביד מלאכי (בכללי הרמב"ם אות ט) ועוד. ומה גם שי"ל דט"ס הוא במכילתא, וכמ"ש הרב שבות יהודה שם, בשם הרב הגדול רבי סלימאן, להגיה "שכל ישראל עתידים להשתמר בו" ומלת צריכים ט"ס הוא.

עם ישראל נגאלו בדיוק ברגע שעברו ת"ל שנה בברית בין הביתרים שהיתה בליל פסח, ות' שנה מלידת יצחק

"ויהי מקץ שלשים שנה וגו' ויהי בעצם היום הזה", צ"ב מהו בעצם היום הזה. וכבר פרש"י כאן על זאת: מגיד שכיון שהגיע הקץ, לא עכבן המקום כהרף עין, בט"ו בניסן באו מלאכי השרת אצל אברהם לבשרו, בט"ו בניסן נולד יצחק, ובט"ו בניסן נגזרה גזירת בין הבתרים. ע"כ. וכ"ה בתרגום המיוחס ליונתן כאן: שעברו ת"ל שנה מהשעה שדיבר השי"ת עם אברהם בברית בין הביתרים שהיתה בט"ו בניסן. [וע"ש שישבו במצרים ל' שמיטות].

ליל פסח הוא ליל שימורים בכל שנה ושנה לגאולה

מבואר בקרא שהוא ליל שימורים לה' להוציאם. ושהוא ליל שימורים לכל בני". ולכאן הבאור בזה שהיה השי"ת ממתין לגאול אותם (את זרע אברהם, דהיינו יצחק ויעקב ובני יעקב וכו') בכל שנה ושנה בלילה זה, רק שלא זכו. ואף שלא עברו ד' מאות שנה, מ"מ כאשר זוכים ע"י תשובה א"צ שיושלם הקץ וכעין גאולה האחרונה שיש בעיתה ויש אחישנה. [ולקץ של בעיתה יש כמה חשבונות. שו"ר להדיא בתנחומא כאן, כתיב 400 שנה וכתוב דור רביעי ישובו הנה. אלא אם עשו תשובה יגאלו לדור רביעי]. ומה שנאמר "שימורים לכל בני ישראל לדורותם", הוא על שאר הגלויות, שבכל שנה ושנה מצפה השי"ת לגאלם בלילה זה וכן בגלות פרס התחילה הגאולה בלילה זה ע"י שנדדה שנת המלך.

ונפקא מינה מזה, שכל יחיד ויחיד יכול להגאל גאולה פרטית בלילה זה. זה ונרמז זה במ"ש "לכל בני ישראל" [דמילת כל יתור לכאן], שהגלות והגאולה יש בהם ב' חלקים גאולה פרטית וגאולה כללית כנודע. ולדברי הרמח"ל שבכל שנה יש גאולה רוחנית ממש, א"ש טפי, וכן לפי מה שכתב בס' חסד לאברהם, שהשי"ת מוציא את נפשות בני ישראל מהיכלות הטומאה מליל פורים חלק א' מל' בכל לילה עד שבליל פסח אף נפש הרשע הגדול נמצאת חוץ להיכלות הטומאה שהיא גאולה בחסד [רק צריך שלא יחזור בתוך רצון ליבו לכל טומאותיו], אתי שפיר מהו לכל בני ישראל.

למה האבות והשבטים ואח"כ שבט לוי לא נשתעבדו במצרים

יש לומר לפי שקבלו עליהם ברצון את עול הגלות (ראה באור החיים הקדוש ריש פרשת שמות), ממילא נחשב להם כאילו כבר גלו. ולכן הכל עולה לחשבון ארבע מאות שנה. ובספר אהבת חיים (שמות) ביאר, מהו הבאים מצרימה, ('הבאים' לשון הוזה), שקבלו על עצמם ברצון את עול הגלות, כי הזכרת שמות השבטים הקדושים כאן אינה כעין ספור והיסטוריה גרידא, שהרי שמות היורדים כולם נזכרו בתחלת ירידת יעקב למצרים, אלא הפסוק בא להעיד כאן על

האם ת"ת וד"ו שנים של גלות מצרים היו מיום ליום

כתב באמרי נועם (מועדים סי' א), שכולם היו מיום ליום. וכן ירידת יעקב אע"ה למצרים היתה ב"ד בניסן לעת ערב, והתחיל זמן הגלות בליל ט"ו ניסן. וגם מה שחי במצרים י"ז שנה, היו מיום ליום, לפמ"ש ביערות דבש (ח"ב ד"ה אבל גם דברי מפרשים) שיעקב נפטר בפסח.

חישוב מנין השנים שישבו במצרים

נודע שלא נשלמה גלות מצרים לפי שיצאו קודם זמנם, שחישב השי"ת את הקץ של חשבון ד' מאות שנה שייחשב מלידת יצחק, ולכן לא נזדככו לגמרי ונכשלו בחטא העגל ולא נתקן העולם בשלימות [והוכרח כן כדי שלא יטמעו בטומאת מצרים]. והטעם, לפי שהובטחה הארץ לאברהם אבינו ולזרעו וא"כ מן הראוי שיוולד יצחק בארץ שלו ולא בארץ נכריה. ומ"מ צ"ע מדוע מנה הכתוב ת"ל שנה אחר שהגזירה היתה ד' מאות שנים. ובפרש"י מבואר שהמנין הוא מעת ברית בין הבתרים, אך צ"ע שהלא בצאת אברהם אע"ה מחוץ היה בן ע"ה, ולא יתכן שברית בין הבתרים היתה בגיל ע'. וצ"ל ע"פ סדר עולם, שאאע"ה יצא פעמים מחוץ. וא"כ צ"ל שכרת עימו השי"ת ברית בין הבתרים בפעם הא'. ובזה יתיישב נמי מדוע נחשבת הגלות מאותה שעה, כיון שאז היה תחלת ביאתו לארץ ישראל והובטחה לו הארץ. אך לכאן הרי רש"י שם (ברי"ש פ' ק) לא פרש כדברי הסדר עולם וצ"ע. ועכ"פ יש לומר שכיוון שעיקר הגלות הוא הגלות הרוחני יתכן שהיה ראוי אאע"ה לזכות לגילוי שכונה יותר ממה שזכה לו, [ויש לעיין באופן שזכה יעקב אע"ה בסוף ימיו]. ומה שלא זכה לזה מיד באותה שנה, היה מחמת גזירת גלות רוחנית, וכאילו היה במצרים הוא וזרעו, וכן מחמת כל הנסיונות שעברו האבות הקדושים. ועוד נראה, דממה שמנה הכתוב ת"ל שנים, י"ל דמבואר בזה שהקץ הראשון היה ל' שנה קודם לכן, אלא שלא זכו להגאל באותו הזמן ונתעכבה גאולתן עד הקץ השני, ובזה א"ש למפרשים שהקץ היה ל' שנה קודם אלא שבחטאם נוספו עוד ל' שנה.

חשיבותם ואצילות רוחם של האבות השבטים הקדושים, אשר ירדו חזרה ברצונם הטוב למצרים אחר היותם בארץ כנען, כי אז בעלותם לארץ כנען לקבור את יעקב היו ברמה גבוהה והיו יכולים בכבוד גדול להשאר שם בארץ מורשת אביהם, אבל הם השבטים הקדושים את כל הכבוד השליכו אחרי גוים וברצון הטו שכמם להיות למס עובד כדי לפרוע את שטר חוב אברהם אבינו ע"ה בברית בין הבתרים. "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה", כלומר כל ביאתם חזרה למצרים היה עבור השכינה שמות בני ישראל ר"ת שבי כל מטרת ראשי השבטים בירידתם למצרים היה להעלות את נצוצות הקרושה שהיו שבויים בקליפת זוהמת מצרים.

אימתי פסק השעבוד. נכדת מתושלח הפילה בתוך העבודות, ונחתם גז"ד של המצרים

בפרקי דר"א (פמ"ז): ר' עקיבא אומר, נוגשי פרעה היו מכין לישראל לעשות תוכן לבנים בכפל, והמצרים לא היו נותנים להם תבן, והיו מקוששין

ה' נתן יד לכל יהודי ויהודי והוציאו ממצרים

את הקש במדבר ועומסין אותו בחמוריהם ונשיהם ובניהם ובני בניהם ובנותיהם, והקש של מדבר היה נוקב את עקיביהם והדם היה יוצא ומתבוסס בחמור. רחל בת בנו של מתושלח היתה הרה ללדת ורמסה בחומר עם בעלה ויצא הולד מתוך מעיה ונתערב בתוך החומר, ועלתה צעקתה לפני כסא הכבוד, ובאותה הלילה ירד מיכאל המלאך והעלהו לפני כסא הכבוד, ואותו הלילה ירד הקב"ה והכה בכורי מצרים, שנא' ויהי בחצי הלילה. ע"כ. ובשו"ת אפרקסתא דעניא (ח"ד שונים ס"ו שצו) הקשה דהלא אמרו רז"ל שמשעה שהתחילו המכות פסק השעבוד. והנה היה אפשר לומר דקאי על השנה הקודמת. אמנם רבינו בחיי (שמות ג, ט) כתב, שמראה הסנה היה בט"ו ניסן, והכבדת העבודה היתה כמה וכמה ימים אחרי כן. ולכאורה צ"ל דמ"מ היו קצת שעדיין נשתעבדו בהם, שלא כל המצרים נכנעו שלא לשעבד בישראל. אלא אם כן נימא שהמעשה ברחל נכדת מתושלח לא קאי על הכבדת העבודה, אלא סתם, והיה לפני כן, ולעולם היה שנה לפני כן.

כביכול כאדם המהלך לדרכו [שמא למתן תורה, או למדבר לפני ישראל לגאלם]. ורק דריסה אחת היתה בארץ מצרים כאילו בדרך אגב.

כל ישראל שהיו במצרים חיו עד שנה הבאה מכח ברכתו של השי"ת בדמייך חיי

איתא במדרש ויושע: כשהיה חצי הלילה, עבר הקב"ה בתוך מצרים, וראה ישראל מלוכלכים בדם מילה, ובתיהם מלוכלכים בדם פסח, ברך אותם ואמר להם בני תהיו בחיים לשנה הבאה, שנאמר ואעבור עליך ואראך וגו' ואומר לך בדמייך חיי (יחזקאל טו). ע"כ. וברכתו של השי"ת בודאי מתקיימת. וכבר עמד על כך באור החיים הקדוש ועוד שמצינו שלא מת מהם אחד. וכאן מפורש תירוץ לזה. ומבואר שכולם זכו להיות במתן תורה, ובהקמת המשכן.

ועברתי בתוך מצרים, בדרך למתן תורה

השי"ת נתן ממש יד לכל יהודי ויהודי אישית והוציאו ממצרים, וכן בים סוף וכן בהר סיני, ועד בית המקדש

לשון המדרש (שמו"ר יט, ה): "מיד נתנו עצמן ומלו, ונתערב דם הפסח בדם המילה, והקב"ה עובר ונוטל כל אחד ואחד ונושקו ומברכו, שנא' ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמייך וגו'". ע"כ. והנה להלן בפרשת יתרו כתיב "אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואבא אתכם אליו". וצ"ע מהיכן להיכן הביאם השי"ת אליו. ונראה לבאר בס"ד שהשי"ת אומר לעם ישראל שהם ראו עין בעין איך שהשי"ת מוציא אותם ממצרים, וזה שהיו מפוזרין בכל מצרים שהיא אלף ושש מאות מיל, וברגע שאמר

במדרש (ויק"ר ג, א): "א"ר ברכיה, טובה דריסה אחת שדרס הקב"ה במצרים, ממלא חפניו פיח כבשן של משה ואהרון. שבזה היתה גאולה וזבה לא". מבואר בזה, שגדר גילוי שכינה במצרים היה

משה רבינו [שהיה לו רמקול בתוך הפה, וכל מה שדיבר היה נשמע בכל מצרים], ברגע זה בדיוק כולם יוצאים אחרי השכינה, תיכף ומיד רצו וברחו כל ישראל מהבית, הגם שלא ידעו לאן ללכת, אעפ"כ רצו מיד בחפזה מבלי שום התעכבות, ואז כל מי שעשה כן, תיכף אחז השי"ת בידו ולשעה קלה הקפיץ אותו מאות קילומטרים עד רעמסס, וכך עשה השי"ת לכל יהודי, שהשכינה הקדושה המתינה להם ברעמסס, מקום של השעבוד והעבודה, וברגע אחד הקפיץ השי"ת אליו, מליוני יהודים איש איש ממקומו, אל רעמסס, שזה המקום הראשון מ"ב מסעות, ששם באמת היה כבר מחנה של השכינה הקדושה. וזהו שנאמר כאן, אתם ראיתם, עין בעין, והרי אי אפשר לראות את השי"ת, אלא שראו בחוש שאין זה סיעתא דשמיא שיצאו ממצרים, אלא ממש השי"ת נתן להם יד והוציא אותם, וזה ראו בקפיצת הדרך שהיתה לכל אחד ואחד. ובזה ניחא כל הפסוק על יציאת מצרים, גם מה שכתוב "ואביא אתכם אלי", שהכוונה אל מקום השכינה הקדושה שהמתינה להם ברעמסס. ושוב ראינו בס"ד שכל זה מפורש בנביא ירמיה (פרק לא פס' לא): אשר כרתי את אבותם ביום "החזיקי בידם", להוציאם מארץ מצרים. ע"כ.

כיון שהתמסרו ללכת אחרי השי"ת מבלי לדעת כלום, זכו לצאת ממ"ט שערי טומאה למ"ט שערי קדושה

והנה עם ישראל עשו מסירות גדולה כל איש ואיש מישראל, שהרי משה אמר סתם לצאת מיד, ולא ידעו לאן לצאת, ומה שיין להזדרז לצאת, מבלי שיודעים לאן לעשות פסיעה הבאה, אך כל מי שהלך בתמימות אחרי השי"ת ויצא מיד מבלי לדעת לאן, באמת השי"ת נתן לו יד והוציא אותו ממצרים. ולענ"ד נראה כפתור ופרח, שכיון שהתמסרו ללכת אחרי השי"ת מבלי לדעת, זכו לצאת ממ"ט שערי טומאה למ"ט שערי קדושה. שבאותה שעה שהשי"ת נתן להם יד, עברו 98 שערים, ממ"ט שערי טומאה למ"ט שערי קדושה. [אפשר שדתן ואבירם שנשארו עם פרעה במצרים, לא זכו לגאולת הנפש, ונשארו במ"ט שערי טומאה, וראה להלן פ' בשלח מה שכתבנו בזה בס"ד]. אך מה שכתוב ואביא אתכם אלי

אינו יכול להתפרש על כל הדרך, רק על הרגע הראשון, שהשי"ת לא נתן להם יד כביכול, בכל רגע ורגע, רק בשעה הראשונה, ומאותה שעה היו צריכים ללכת בכחות עצמם אחרי השכינה הקדושה עד הר סיני, ורק ענני כבוד ליוו אותם, לכן ואביא אתכם אלי צריך להתפרש גם על מתן תורה, וגם על בית המקדש והגאולה העתידה שתהיה הגאולה השלימה. והבן. [ז"ל מכילתא דרבי ישמעאל (יתרו מסכתא דבחדש פרשה ב): ואשא אתכם על כנפי נשרים, ר' אליעזר אומר זה יום רעמסס, לפי שנתקבצו כולם ובאו רעמסס לשעה קלה. ואביא אתכם אלי לפני הר סיני. ר' עקיבא אומר, זה יום מתן תורה, לפי שהיו ישראל נרתעין לאחוריהם י"ב מיל וחוזרין לפניהם י"ב מיל, הרי כ"ד מילין על כל דיבור ודיבור. ואביא אתכם אלי, לבית הבחירה. ובכילתא דרשב"י (שמות יט. ד.) איתא, ואשא אתכם על כנפי נשרים, ר' אליעזר א' זה יום הר סיני, ואביא אתכם אלי זה בית העולמים]. וביתר ביאור, הנה ברגע שהשי"ת כיבכול החזיק בידם, בודאי הגיעו לנו' שערי קדושה, אלא שלא נשארו באותה דרגה, ופרחה מהם עבור כמה רגעים או כמה שעות או בהגיע הבוקר וכדו', לפי שכל זה היה מתנת שמים, וצריך שיעבדו על עצמם להגיע לדרגות אלו. ועוד, שאז ג"כ כל חטא דק אפי' במחשבה היה חמור מאד, כאשר הם נמצאים ממש לפניו ית, וא"כ בלאו הכי לא יכלו לעמוד בזה. וכל המטרה של יציאת מצרים היתה קרבת ה' השלימה, שזכו לה במתן תורה, לכן ואביא אתכם אלי חוזר ג"כ על מתן תורה.

השי"ת השלים למנין ס' רבוא, שהיה עמם ג"כ בגלות מצרים, והוא ממש ג"כ מוציאם עתה ממצרים

והנה אחר שהגיעו עם ישראל לרעמסס עמדו שם למנין, ואחר שמנו את כולם, היו במתח גדול שחסר בדיוק אחד כדי להשלים למנין ס' רבוא, ובלי ס' רבוא בדיוק אי אפשר שתשרה השכינה בשלימות, וכמ"ש בזוה"ק ובאוחה"ק ועוד, שאילו היו חסרים אחד מס' רבוא לא יכלו לקבל את התורה. [ורבינו בחיי (פ' ויגש מו, כז) כתב: השכינה אינה שורה בישראל כי אם במנין ששים רבוא, ומיום ששרתה שכינה בהר סיני במתן תורה, לא זזה מישראל עד שחרב בית ראשון, ואח"כ לא שרתה שכינה, כי בבית שני לא שרתה שכינה. ואין הכוונה לומר שלא שרתה שכינה בבית שני כלל, שהרי מצינו שכינה שורה בשתי רבוא, שנת' שובה ה' רבבות אלפי ישראל. וכתב רבב אלהים רבבותם אלפי שנתא' ה' בס. ועוד שהתכונן מעיד וארצה בו ואכבד, כלומר אשרה הכבוד שהוא השכינה, אלא שלא שרתה בו תדיר כמו

בבית ראשון לפי שלא היו שם ס' רבוא וכו'. ע"ש]. עד שגילה להם השי"ת שכביכול השי"ת הרי ג"כ נמצא עמהם ממש, וירד עמם למצרים ג"כ, כמ"ש "אנכי" ארד עמך מצרימה ו"אנכי" אעלך גם עלה. והוא כאחד מהם מצרף השלים המנין. ואז ידעו בבירור את גודל אהבת השי"ת. [וז"ל פרד"א (פרק לח): כשבאו לגבול מצרים נתייחסו כל הזכרים ס"ו איש, ויוסף ושני בניו במצרים הרי תשעה וששים, וכתב' בשבעים נפש, מה עשה הקב"ה נכנס במניין עמהם ועלו במספר שבעים נפש, לקיים מה ש'נא אנכי ארד עמך מצרימה. וכשעלו ישראל ממצרים נתייחסו כל הזכרים ששים רבוא חסר אחד, מה עשה הקב"ה נכנס במניין עמהם ועלה במספר עמהם, לקיים מה שנא' ואנכי אעלך גם עלה].

נאסר לצאת מהבית כיון השכינה עברה בחוצות ולא יביטו בה כמו משה בנקרת הצור

"ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר" (שמות יב, כב), כתב הרמב"ן, הזהיר הכתוב את ישראל שלא יצאו מפתח ביתם בלילה ההוא, לפי שהקב"ה עובר במצרים כמלך שעובר ממקום למקום, ואיספקלטורין שלו לפניו שלא יפגע בו אדם ולא יסתכל בו, שנאמר ובה ה' אלהי כל קדושים עמך, וכן כתיב ושמתוך בנקרת הצור, להגן עליו מפמליא של מעלה.

בכל שנה בחצות ליל פסח, הקב"ה נכנס לבתי ישראל לשמוע שירות ותשבחות שלהם

כתב בתפארת שלמה (רמזי פסח) ע"פ הזוה"ק, שאף שבכל לילה בחצות הלילה הוא עת רצון, שהקב"ה נכנס לגן עדן לשמוח עם הצדיקים, מכל מקום בחצות הלילה של ליל פסח לא הלך לגן עדן, אלא הלך לתוך מצרים לפדות את ישראל ממצרים, וכך בכל שנה בליל הפסח הקב"ה מתענג עם כל הפמליא של מעלה מהשירות ותשבחות והסדר וסיפור יצי"מ של עם ישראל בלילה הזה, ובחצות הלילה נכנס לשמוע שירות ותשבחות של ישראל. ואולי מטעם זה חייב לעסוק בהלכות הפסח וסיפור יצי"מ כל הלילה עד שתחטפנו שינה. ההלל נתחבר בליל הסדר הראשון בעת מכת בכורות

יש ליתן טעם חדש מדוע הלילה היחיד שאומרים בו הלל, הוא ליל הסדר, לפי שבלילה זה נתקן ההלל, וכדאיתא בשוחר טוב (מזמור קיג): כ"ו דורות

משברא השי"ת את עולמו לא אמרו הלל, עד שעת מכות בכורות, עמד פרעה והלך אצל משה ואהרן בלילה, והיה דופק פרעה על פתחיהן של משה ואהרן בלילה, ואמר להם קומו צאו מתוך עמי, א"ל שוטה וכי גנבים אנו שנלך בלילה, בבוקר אנו יוצאים, א"ל הרי כבר מתים כל מצרים, אמרו לו מבקש אתה לכלות המכה הזאת, אמור הרי אתם בני חורין, התחיל פרעה צווח, לשעבר הייתם עבדי, אבל עכשיו הרי אתם בני חורין, הרי אתם ברשותכם, הרי אתם עבדי ה' וצריכים אתם להללו שאתם עבדי, שנאמר הללויה הללו עבדי ה'. וכה"א, השיר יהיה לכם כליל התקדש חג (ישעיה ל, כט). ע"כ.

הלל של ליל הסדר וסיפור יצי"מ כנגד מה שעמ"י אמרו שירה במצרים

בזוה"ק (פרשת בהעלותך): "בההוא ליליא דקטיל קב"ה כל בוכרי, בעו מלאכי השרת לומר שירה, א"ל הקב"ה אין זו שעה, שהרי שירה אחרת מזמרים בני בארץ, בשעה שנחלק הלילה ועשה השי"ת נקמות, וישראל עשו שירה בקול רם, ועשה ה' אותם בני חורין מכולם. וכל המחנות היו מקשיבים לקולם של ישראל". ומבואר שעמ"י אמרו שירה, וע"י שירה זו נעשו בני חורין ונגאלו. ומזה מבואר מקור לדין הלל של ליל הסדר. ובפרט לפי מה שבארנו לעיל, ש"ליל הסדר" ביאורו, הסדר שערכו ישראל במצרים, שעתה צריכים אנו לראות כאילו אנו באותו הדור ועושים את אותו הסדר שעשו הם. ועי"כ זוכים אנו לעורר את הגאולה ברוחניות אשר קיימת בכל שנה ושנה בלילה זה כמ"ש הרמח"ל. ולכן צריכים לאמרו קודם חצות, כיון שהגאולה היא בחצות.

ומבואר עוד בזוהר הקדוש הנ"ל, שהמלאכים באו לשמוע את שירתם של עם ישראל, והנה כיצא בזה איתא בזוהר הקדוש לגבי סיפור יציאת מצרים בכל שנה בבתי ישראל, ושמא בכל דור יש ענין של שירת ישראל להשי"ת בלילה זה במקום שירת המלאכים. וצ"ע בזה.

ענני כבוד נשאו את ישראל בליל הפסח עם כל המשפחה לארץ ישראל לעיר סוכות שעשה יעקב

איתא במדרש פתרון תורה (פ' האזינו), שיר השלישית הוא שאמרו ישראל "במצרים" בשעה שאכלו את הפסח, שנא' השיר יהיה לכם כליל התקדש וגו', כשאכלו ישראל את פסחיהן נגלה הקב"ה מן השמים במצרים ומתו כל בכוריהם מהר באו עבים וישבו על פתחיהם של ישראל והיה אדם הוא ואשתו ובניו ובנותיו וכל אשר לו יושב עליו והוליכן לארץ ישראל בלילה, שנא' הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה. ומנין שהלכו לארץ ישראל, שנא' יסעו בני ישראל מרעמסס סכותה וגו', וכן הוא אומר ויעקב נסע סכותה וגו'. וכשבאו לסכותה חישב בית דין של מעלה ואמר עכשו יאמרו מצרים הבריה אותן, אלא אחזירים למצרים כדי שיצאו ביום לעיני הכל, שנא' לעיני כל מצרים. ע"כ.

כבר קודם לכן ענני כבוד נשאו אותם לירושלים לאכול את הפסח

ובמיוחס ליונתן (פ' יתרו יט, ד) עה"פ ואשר אתכם על כנפי נשרים, כתב: "אתם ראיתם מה אשר עשיתי למצרים ונשאתי אתכם על עננים כמו על כנפי נשרים מן רעמסס והובלתי אתכם למקום בית המקדש לעשות שם פסח ובהוא לילה השבתי אתכם לרעמסס ומשם קרבתי אתכם ללמוד תורת". ע"כ. ואולי זה היה קודם לכן, שאכלו את הפסח קודם חצות ואמרו שירה שם. ואחרי שחזרו למצרים, שוב באו ענני כבוד ונשאו לסוכותה, וזהו ביאור מ"ש בפתרון תורה הנ"ל. רק צ"ע שאם לא לאכול שם את הפסח, לשם מה נשאו אותם לשם, ואם לאכול שם את הפסח, מה ענין יש בזה מאחר שאינו ירושלים. ובהקדמה לשו"ת בית אפרים אבן העזר, הביא דברי הת"י הנ"ל, וביאר שהמטרה בזה היתה ענין נישואין, כמ"ש שם "ואביא אתכם אלי", שהיא הבאה לביתו דמיקרי חופה, ומ"ש אחר כך והיה אם שמוע כו' והייתם לי סגולה כו', היינו קידושין שנעשו ע"י קבלת התורה, וכיון דקידושין בעו אמירה, לכן הקדים לפרש והייתם לי. ועוד ביאר שם שהיו הקידושין בביזת מצרים. ע"כ. ואולי לשי' הפתרון תורה, עצם

הכניסה לא"י אפי' לעיר סוכות של יעקב אע"ה, נחשב הבאה לביתו.

מדוע נגלה השי"ת בכבודו ובעצמו כדי לגאלם

יש לצדד כמה טעמים: א. לכבוד השכינה הקדושה שהיתה נתונה בגלות. ב. כיוון שהיתה שכינה עימם לכן יצאו עימם. ג. כיון שאין לישראל שר [צ"ע גבי מייכאל]. ד. משום שבשעבודם אמרו הבה נתחכמה לו. ה. לרוב אהבתם של בניו. ו. להבחין בין טיפה של בכור. ז. כדי לגאלם מטומאתם. ח. בזוה"ק איתא, שלרוב טומאת פרעה וחזקו לא היה אפשר שאחר ילחם בו ואף משה רבינו ע"ה נתיירא מאד ולא קרב לפי שראה אותו שנשתרש בשרשים עליונים ולכן כתיב הנני עליך וגו'. ט. יש מפרשים שלרוב טומאת מצרים לא היה שייך שיכנס שם מלאך שמא יקבל מטומאתם.

האם היו צריכים לסגור את הדלת במצרים, או שדי שלא לצאת החוצה

הנה נצטוו "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו" (שמות יב כב), ולכאו' יכלו להשאיר את הדלת פתוחה, וכן מסתבר, דאטו המשחית עומדת הדלת בפניו. וכ"כ באמרי נועם (פסח אות פא), שאין זה מחמת עיפוש האויר בשעת מכת בכורות, וכמ"ש לך עמי בא בחדריך וסגור דלתך, שהרי מכת בכורות היתה רק מאת הבורא ב"ה בלב ולא ע"פ דרך טבע, ומה שנצטוו שלא יצאו מן הפתח, שלא יפגע בם המשחית, הוא רק למצות השי"ת, וזה בנתינת הדם על המשקוף וכו', והמצוה היא השמירה מהמשחית, ולכן נצטוו שלא לצאת חוץ לפתח, פי' חוץ למזוזות הבית, אבל הדלת יכולה להיות פתוחה.

אימתי נתרפאו ישראל מן המילה

איתא בזוה"ק (ח"ב לו), ונגף ה' את מצרים נגוף ורפוא (ישעיה יט) נגוף למצרים ורפוא לישראל, ממה שנימולו היו צריכים רפואה. והיינו שהשי"ת ריפא אותם בחצות הלילה.

עם ישראל עמדו על רגליהם בשירים ומלו מיד, הקב"ה מיהר ורפאם

ובמדרש ויושע איתא: אמר להם משה, כך אמר לי הקב"ה, זאת חקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו, כששמעו ישראל דבריו של הקב"ה עמדו על רגליהם בשמחה ובשירים ומלו כל הערלים שהיו בהם במהירות, והקב"ה מיהר ורפאם.

דם המילה נשפך והתערב עם דם קרבן פסח, ונתקיים מתבוססת בדמיין

כתב הרמב"ם במורה הנבוכים (ח"ג פמ"ו) בטעם איסור אכילת פסח לערלים, שכבר בארוהו חז"ל שבטלו מצות מילה כאשר ארך עמדם במצרים, כדי להדמות למצריים, וכאשר צוה אותנו במצות הפסח והתנה בו שלא ישחט אלא אחר מילת עצמו ובניו ובני ביתו ואז יקרב לעשותו, מלו כולם, והיה דם המילה מתערב בדם הפסח לרב הנימולים כמו שזכרו. ואל זה רמז באמרו, מתבוססת בדמיין, דם פסח ודם מילה. ע"כ. והיינו שהיה נשפך כמו נחל ומתערב זה בזה. וכן איתא ברות רבה (ו' א'): א"ר לוי, באותו הלילה נתערב דם הפסח עם דם המילה, שנא' ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיין וגו'. ע"כ. ואפשר שנתנו על המשקוף גם מדם המילה, ובמיוחס ליונתן (פ' בא) איתא: ויהי דם זבח הפסח והמילה מעורב לכם, לעשות ממנו אות על הבתים שאתם שוכנים שם. [וכ"ה בפרד"א (פכ"ט) שלקחו דם מילה ודם פסח ונתנו על המשקוף, וזהו בדמיין חיי, בדמיין חיי, ב"פ. וכ"ה בזוה"ק (ח"ג קמט) בטר דאתגזרו רשימו לבתיהון מהווא דמא ומדמא דפסחא].

עם ישראל לקחו הבצק על ראשם, ושאריות המצה והמרור על כתפיהם

איתא במיוחס ליונתן: וישא העם את בצקם על ראשיהם עד שלא יחמץ, ומן הנשאר להם מהמצות והמרורים נשאו צרור בלבושיהם על כתפיהם.

איך אפו את המצות בדרך והרי לא היו להם תנורים

במיוחס ליונתן: והיו חותכים מהבצק שהוציאו

ממצרים, ומסדרים על ראשיהם, ונאפה להם מחום השמש, עוגות מצות כי לא חמץ, כי גורשו ממצרים ולא יכלו לשהות. והספיק להם לאכול עד חמישה עשר ימים לחודש של אייר, משום שצידה לא עשו להם. ע"כ.

כיצד אפו את המצות בחמה, ובפרט שהיו ענני כבוד מעליהם

וצ"ע שגם את תקפת החמה, א"א לאפות בחום כזה. ועוד, שהרי היו כבר תחת ענני הכבוד, וכדאיתא במיוחס ליונתן: ויסעו בני ישראל מרעמסס לסוכות 130 מיל, שם כוסו עליהם שבעת ענני כבוד, ארבעה מד' צדדיהם, ואחד מעליהם שלא ירד עליהם מטר וברד "ולא ישרפו בחום השמש", ואחד מתחת להם שלא יזיקו להם קוצים ונחשים ועקרבים, ואחד נוסע לפנייהם להשוות עמקים ולהנמיך הרים להתקין להם מחנה. והם כשם מאות אלפים גברים והולכים על רגליהם ולא רוכבים על סוסיהם לבד מטף חמשה, חמשה לכל גבר. ע"כ. וצ"ל שלצורך שעה הספיק מעט חום של החמה [בדרך ס], לאפות את המצות. ואפשר שנתקפלו ענני הכבוד לזמן מה, כדי לאפות את המצות.

מדוע יצאו בחפזון

מבואר בנביא שלעתיד לא יצאו מן הגלות בחפזון ולא במנוסה אלא בנחת ובשלום, וצ"ע א"כ מדוע במצרים נגאלו בגאולה חסירה. י"ל א. משום חפזון שכינה שהיו צריכים לרוץ אחר השכינה הק' שהיא מדלגת על ההרים וכדאיתא במדרש רבה. ולעתיד לבא שאני שיבוטל הרע מן העולם ואין צריך בכפיית היצר כדי להשיג קרבת השי"ת ב. משום שלא יכנסו לשער הנ', והשאינם השי"ת עד הרגע האחרון ממש, כדי שינצלו ויתקנו את ניצוצות הקדושה עד תומם. אך לעתיד לבא שירדו לשער הנ', כבר נצלו את הכל, ואין מה להטמיע יותר. ועוד שיבוטל הרע לגמרי מן העולם. ג. בנביא משמע שהוא מטעם שבגלות האחרון ילך לפנייהם ה', וצ"ל שבגלות מצרים לא היה גילוי שכינה גמור. ויצאו ע"י משה רבינו שהוא שליח.

איך תקנו לומר שיצאנו ממצרים מהו לחרות עולם

"ויוציא את עמו ישראל מתוכם לחירות עולם" (תפלת ערבית). צ"ע שהרי בכל הגלויות חזרו לשעבוד, אף יותר משעבוד מצרים. וי"ל דקאי על הגאולה מן טומאות מצרים, אי נמי על שבכל שנה ושנה יש גאולת מצרים וכמו שכתב הרמח"ל שכל שנה נוסף שלב בגאולה הכללית. וביותר לפי מה שכתב בחסד לאברהם, שבלייל כניסת האדם לגיל עשרים שנה מקבל נפש מתוך אחד ממאה שערים, 50 של קדושה. ו-50 של טומאה, כפי מידת שאיפותיו ורצונותיו [שבמקום שרצונו נמצא שם נמצאת נפשו ושם נקשרת], וזה סיוע לו למשך כל חייו, ומשם יוכל להוסיף ולהתעלות בקדושה. ובערבי נחל הוסיף,

מצות קידוש בכורות

שזהו ענין נ' יום של ספירת העומר שבכל 8 ימים הקדושה לשער החמישים. אם ישמור א"ע בקדושה ובשאיפה טהורה כל 400 יום הללו. ובימי ספירת העומר מוציא השי"ת גם את הרשע שבישראל מן השקיעה בשערי הטומאה, ושוב אם חוזר ונכשל, לעולם לא ישקע בשער הנ', כיוון שימי ספה"ע הם כל שנה ובשנה יש פחות מ-400 יום. א"כ הוא ממש חירות עולם. ומאחד מרבותינו שמענו שהכוונה לנפש השפילה שהיתה להם, שהיו ממש בטלים וטפלים למצריים כמו עובר, ולכן מצרים קרויה בית עבדים, והשי"ת רומם את ישראל. ומעתה ועד עולם לא יוכלו אומות העולם לדכא את גאוותו של היהודי.

ב. קצת צ"ע מדוע אין בבכורות קדושה ממש, עד שיאסרו בעבודת חולין על כל פנים לאחרים, וכמו בכור בהמה דמאי שנא, ואכן בספורנו כתב כן להדיא, שהבכורות אסורים בעבודת חול קודם הפדיון. וצ"ע.

ג. סכום ה' סלעים, נראה שהוא מחמת שכך קצוב בתורה"ק ערך פדיון תינוק מבן חודש, וש"ר בספורנו. ע"ש. ובזה יתבאר מדוע אי אפשר לפדות קודם חודש אף שכלו חדשיו ואינו בחשש נפל (למ"ד). אך צ"ע מדוע אם לא פדאו אביו ופודה עצמו משהגדיל א"צ להוסיף, וצ"ל מטעם שנהפך דין זה להיות כחוב ממון לכהן.

ד. מה שהקדים משה רבינו ע"ה דין בכור בהמה לבכור אדם, כדי להורות שאף בכור אדם יש להקדישו ולייחדו לעבודת השי"ת מבלי שהוריו ומשפחתו יהנו ממנו כלל, וכשם שעשתה חנה לשמואל. ואף שלא חייבה התורה רק פדיון, מ"מ יתנו דעתם וליבם לזה.

ה. מה שזכר כאן מצוות תפילין פסח ומצה, כיון שכל אלו יחד עם מצוות קידוש בכורות, הם לזכרון חסדי השי"ת של הגאולה, וזכירת הניסים וחסדי השי"ת תלויה ברגע הראשון של הנס, שאם האדם מיד מתרגש ומחלץ חושים להתבונן באהבת

יש לשאול. א. מדוע צוה השי"ת עתה על קידוש בכורות קודם מתן תורה. ב. מהו קדש לי כל בכור דלא מצינו קדושה ממש בבכור אדם, שאם כן יאסר בעבודת חול (לאחרים). ג. השי"ת אמר באדם ובבהמה, ואילו משה הקדים בהמה לאדם. ד. ומדוע משה הקדים כל ההקדמה של זכור את היום הזה, ומצוות פסח ומצה לדורות, ומצוות תפילין, ורק אח"כ צווה על הבכורות. ה. "והעברת כל פטר רחם לה". צ"ע מה שייך לומר כן על בכור אדם. ו. מדוע ישאל הבן על מצוות בכורה יותר משאר מצוות. ז. ומדוע צווה שוב על מצוות תפילין בסוף הפרשה.

ויש להעיר בס"ד רק כמה פתחי דברים בזה: א. יש לומר שקדושת בכורות הוא קדושה ממש מחמת גילוי שכינה שהיה מצרים על כל בכור, וכמו שבאר באוה"ק, שמכח זה מתו הבכורות המצרים, שנשאבו נפשותם עי"כ. ע"ש. וא"כ י"ל שאף בכורות ישראל זכו לזה, אלא שלהם היה זה לאורה ולחיים. ועוד, שכיון שהיו ממש בסכנה, יש להם חוב גדול יותר בעבודת השי"ת, להם ולמשפחותם שהציל להם השי"ת את בכוריהם, ולכן הוצרכו להקדיש את בכוריהם ולייחדם לעבודת השי"ת [וכן היה נהוג בימיהם להבדיל אצל הגויים לע"ז שלהם]. וכן אמר הנביא "האתן בכורי פשעי וגו'".

שינצלו, ולכן צוה לפדות הבכורות לזכר לזה. וצ"ע מיה היה הפדיון. ועיין. [ובמדרש תהלים (קלו) איתא, מה עשו הבכורות, מיד יצאו ונטלו כל אחד חרבו והרג את אביו, שנאמר למכה מצרים בבכוריהם, למכה בכורי מצרים אין כתיב כאן, אלא למכה מצרים בבכוריהם, ששים רבוא הרגו הבכורות באבותיהם.

ע"כ. ואולי ס' רבוא מאבותיהם, היו פדיון על ס' רבוא מישראל]. ט. "קדש לי כל בכור". משמע שעדין אין קדושה, אלא צריך לייחדם ולקרות עליהם שם ועל ידי כך יתקדשו, והאמת דתרווייהו איתנהו. וכן ההלכה שבכור בהמה קדוש מרחם, אלא שמצוה להקדישו בפיו. וזה כדי שייחשב שבא מצד האדם ויודה בזה להשי"ת. וז"ל הראב"ע, יפת אמר, כי המצוה על משה לקדשם בפה, הפך וטמאנו הכהן (ויקרא יג, ח), כי הכהן קדוש הוא ולא יטמאנו רק בדבור, שיאמר בפה שהוא טמא. ע"כ.

מצוות תפילין מליל הסדר

שמניחים תפילין בחוה"מ. [ור"ח פלטיאל כתב, מדרש, למה נרמז בתפילין שם של שדי יותר משאר שמות, ש"ן ד"י, פי', די לשום תפילין בשי"ן בשנה, וס"ה לא תשים].

מדוע הקרבת הבכור נחשבת ע"ש הבעלים ולא ע"ש הכהן

"על כן אני זובח לה" כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה". מקשים, שהרי הבכור הוא אחד מכ"ד מתנות כהונה, והוא מקריבו קרבן, ואין זה ענין לישראל. ודוחק לומר שהכהן עושה זאת בשליחותו של שהישראל. ושמא בין יציאת מצרים, לבין הזמן שנצטוו על מתנות כהונה, אשר שהבעלים היה זובח. ומובא מהקהילות יעקב (בכורות ס"י כו) שביאר שם, שהבכור נחשב קרבן של הבעלים ממש, אף אחרי שנותנו לכהן, והקרבתו נקרב על שמו של הבעלים. ועל פי זה ביאר בברכת פריץ (פ' בא) לשון הכתוב כאן "אני זובח לה", דקאי על הבעלים, משום דנחשב ההקרבה על שם הבעלים, וא"כ הו"ל מתכפר ממש. [אכן בשו"ת דברי מלכיאל (ב, פח) כתב, שאין לומר שהכהן זובחו מכח נתינת הבעלים ושליחותם, דהא משולחן גבוה זוכו (ב"ק יב:) ותיכף בצאתו מרחם הוא ממונו של כהן (ב"מ ו:). אלא שפרשה זו נאמרה קודם מ"ת, שאז עדיין לא קדשו הכהנים, ואף שקידשו הבכורות מ"מ לא היו נותנים להם מתנות כהונה. וא"כ אז היו הבעלים מקריבים את הבכור לעצמם. אבל פדיון בכור אדם עדיין לא נהג אז רק אחר חטא העגל שנתקדשו הכהנים והלויים ונצטוו לפדות הבכורים. ולזה אומר בלשון עתיד ובכור בני אפדה].

השי"ת אותו, ומקבל ע"ע קבלות טובות להודאה להשי"ת, נשאר רושם הנס בליבו, אך אם ברגעים הראשונים ליבו קר ויבש ילך כל רושם הנס מליבו ולא יועיל לקרבו לאהבת השי"ת.

ו. מה שחזר וצווה על מצוות תפילין, יש לומר שיש כאן רמז לתפילין של רש"י ותפילין של ר"ת.

ז. בענין פדיון פטר חמור, צ"ע, שלא מצינו קדושה בבהמה טמאה. וע' בספורנו שלכן יתמה הבן וישאל. ותשובתו, משום שסייעו החמורים ביציאתם ממצרים ובזה נתקדשו מעט

ח. בדרך פלפול יש לומר, שכיון שהיו ישראל בצרה אחת עם המצרים, כיון שאף בהם היו עובדי ע"ז, לרוב קושי הגלות, לכן נתן השי"ת פדיון, כדי

י"א שעם ישראל הלכו בליל הסדר ועשו להם תפילין מעורות הפסחים וגידיהן

מובא מסידור אוצר התפילות (בפירוש הרושענות) בשם המהר"ל דיסקין, שאחרי שעם ישראל גמרו לאכול את הקרבן פסח במצרים, נשאר להם עוד זמן מה עד היציאה, ואז אמר להם משה פרשת קדש והזהירם על התפילין, והיו לאות על ידך ולטוטפות בין עיניך, ועם ישראל הלכו תיכף ועשו להם תפילין מעורות הפסחים וגידיהם, ומאז והלאה היו הולכים מוכתרים בתפילין. וגם בים עברו עם תפילין, וכמו שאמרו במדרש שבזכות התפילין שהיו נושאים על יד שמאל, ניצולו. עכת"ד. וכתבנו בזה בפרשת ויקהל.

למה עושין ש' בתפילין מכל צד, כיון ש- 300 יום בשנה מניחין תפילין

כתב בפענח רזא (ס"פ בא), שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני. וג' מאות ימים בשנה מניחין אותן, דשס"ה ימים בשנה, הוצא משם נ"ב שבתות, וי"ג ימים טובים, ד' של פסח, ב' דשבועות, ב' דר"ה, א' דיהכ"פ, ד' דסוכות, הרי י"ג, הרי בין הכל ס"ה נשארו ש' שמניחין בהן תפילין. ע"כ. וזה למ"ד

סמיכות פדיון לתפילין, ותינוק ב' ראשים אם נחשב שני בני אדם

ברגל, כאשר היה בזמן השואה ומסר נפש על מצות תפילין, וכשרצה לשמור את התפילין שלא יטלום ממנו, קשר אותם במשך כל היום על רגליו, ובבוקר השכם לפני העבודה היה מוריד אותם מרגליו, וממהר להניחם בידיו וראשו כדי שלא יתפסוהו, וכך הניח תפילין מידי יום ביום. ותפילין אלו היו שמורות אצלו עד יומו האחרון. ובני המשפחה רצו לקבור את התפילין יחד איתו, כי בלאו הכי תפילין צריכים גניזה, וזה יהיה גניזתו, ויעמוד לו למליץ יושר בעולם הבא. ושאלו את הגר"ח קנייבסקי והוריד דמעות לשמע הסיפור, ולענין הלכה בדבר השאלה אמר להם, שזה בזיון לקבור את התפילין בקבר. וגם אם יניחו את התפילין בקבר ממש, אלא בעפר שמעל הקבר, ג"כ הוי בזיון. ע"כ התשובה. ולכא' אם קים להו שגופו ישאר שלם ולא ירקיב, אין בזה כל חשש בזיון.

מה נחשב דבר מצוה שאין הידור שלא לדבר עם התפילין

נסתפקו בזה, במי שנוהג להקפיד שלא לדבר דברי חול עם התפילין, אמנם יש דברים נחוצים, שיש בזה גם כעין חסד, ולכא' אין בזה קפיידא, בפרט שמוקצר. [וכן כתבו בשם הגר"ח, לגבי ראש ישיבה שאחרי התפלה ביום שישי באים בחורים לשאול רשות לנסוע הביתה לשבת וכדו', שזה דבר מצוה ובודאי שידבר].

אם עדיף להתפלל ביחידות בתפילין או בציבור בלא תפילין

מובא חידוש בשם החזו"א (רשימות הגר"ח, דברי שי"ח גליון 186) שנוכח להתפלל ביחידות בתפילין מציבור בלא תפילין ואף במנחה. ע"כ. וזה חידוש, בפרט לגבי תפלת מנחה אפי' באדם שמקפיד להתפלל תפלת מנחה עם תפילין. ולהלכה ולמעשה מסתבר שתפלה בציבור עדיף, בפרט שתפלה בציבור היא חובה (שהרי צריך לחזור אחריה לפניו ד' מילין ולצדדין מיל אחד), וגם י"ל דשמא החזון איש לגרמיה הוא דעבד, שהתפילין היו מועילות לו בכוונה, והיה מכוין היטב בתפלתו גם ביחיד, ויותר מבציבור.

"ויהי כי הקשה וכו' כל פטר רחם הזכרים וכו' והיה לאות על ידכה ולטוטפות בין עיניך". צריך ביאור מה ענין מצות תפילין אצל מצות פדיון הבן. וכן פרשיות אלו הם חלק ממצות תפילין. ומדוע. והרב טירת כסף (ס"פ משפטים) ביאר סמיכות פטר רחם לתפילין, ע"פ מעשה שהובא בס' הקנה באחד שבא לפני רבי ואמר לו שנוולד לו בן ב' ראשים, אם חייב ליתן עשרה סלעים לכהן ואם יניח שני תפילין וכו'. ומהר"ט דאנון בס' כבוד יום טוב (שחיטה פי"א) תמה שהרי מעשה זה מפורש במנחות לז. ות' דבש"ס לא נפשט רק לגבי פדיון אבל לא לענין תפילין. ובס' הקנה פשיט"ל שנחשב כשני אנשים. ע"כ. אכן יש ליישב, דבגמ' שם לא נסתפקו אם יניח ב' תפילין, כיון שהוא מהות של אדם אחד, ודי להניח בראש אחד, ורק נסתפקו אם יש עדיפות לאחד מן הראשים להניח בו תפילין. אולם בס' הקנה מחדש שצריך להניח ב' תפילין. אכן מצד הסברא לכא' הרי סוף סוף זה אדם אחד. [ודוחק לומר שדין הנחת תפילין הוא דין בראש, ולכן צריך להניח על כל ראש שיש לו, דמסתמא הראש הוא רק מקום להנחת תפילין, ולכן ג"כ ביד אין מניח על ב' ידין]. וצ"ל דס"ל לס' הקנה שזהו אדם אחד עם ב' רוחות ובי' נשמות, שהראש הוא סימן לכח נוסף של בריה, והוא באמת ב' רוחות, ורק מצד הגוף הוא אדם אחד. אבל מהות האדם הוא הרוח ולא הגוף. ובשו"ת אבנ"ז (יו"ד סי' שצט) צידד שהם ב' אנשים שונים עם גוף אחד. והנה צ"ע על זאת ממה שהביא בשטמ"ק (מנחות שם אות ח) מעשה במשפט שהובא בפני שלמה המלך, באדם בעל שני ראשים שתבע שני חלקים בירושית אביו. ושלמה המלך ע"ה בחכמתו, הרתיח מים, וכיסה אחד מהראשים, ושפך את המים על ראשו השני, ומחמת צער המים צעק בשני הראשים, ומזה הסיק שלמה שאדם אחד הוא. וא"כ הרי שנחשב אחד לגבי ירושה. אולם לא קשיא מידי, דשאני התם שנוולד כך בטבעו, ובפרט אם גם אבותיו כך הם. ונודע דברי רז"ל שבמעבה האדם יש ארץ שיש בה אנשים עם כמה ראשים, ושם בודאי זה אדם אחד.

היהודי שהניח תפילין ברגל, אם מותר לקבור איתו את התפילין של מסירות הנפש

לפני זמן מה נפטר יהודי צדיק קשיש בשם רבי בנימין גרודקא, אמרו עליו שהוא הניח תפילין

שב קודם ר"ה בחודש אלול. ע"כ.

מדוע בא הארבה ברוח חמה, ויצא ברוח קרה. כתב בפענח רזא "ורוח הקדים נשא וגו'", פ' כי הוא חם מאד, והארבה משריץ מהחום, וכשהקב"ה רצה להסירו כתיב "ויהפך ה' רוח ים" שהוא הקור וההפך.

מדוע הארבה נתקע בים סוף ולא במקום אחר. וזיתקעוהו ימה סוף", כתב בפענח רזא, דוקא שם, מפני שכאשר בא פרעה לתוך הים, חזר גם הארבה עליו שם. וכן כל המכות שלקו במצרים חזרו עליהם בים.

האם היה כח בידם של משה ואהרן לעשות ניסים

וי' המכות. כתב המבי"ט בספר בית אלקים (שער היסודות פרק כב) אפילו הניסים הנעשים ע"י הצדיקים במאמר וציווי האל ית', הוא ית' העושה הנס, כמו המכות שהביא האל ית' על המצריים במצרים שאמר לו למשה ואתה הרם את מטך והך, או נטה ירך או אתה או אהרן, אין הרמת המטה והכאתו או נטיה ביד עושה הנס אלא מאמר האל יתברך ורצונו, כי לא היה סיפוק בהכאת המטה להוציא כנים ולא לקריעת הים כי אם ברצונו ית', כי אם היה מכה בלי רשותו לא היה נעשה הנס ההוא אם לא היה רצונו ית' מסכים לזה. ע"כ. ולכאורה הם דברים פשוטים, אך אולי פרעה ודתן ואבירם טעו בזה.

מה ענין שושן פורים לפרשת בא. בספר עמר נקא (פרשת וארא) לרבינו עובדיה מברטנורא, כתב, שלכאז' מכת חושך היתה בחודש אדר, ומכת ארבה בחודש שבט, ומכת ברד בחודש טבת. ובקדושת לוי (פרשת בא) מבואר שהיתה באמצע החודש.

באיזה שעה החלה מכת החושך. כתב רבינו בחיי, שמכת החושך התחילה באור הבוקר אחר שעבר הלילה, שאילו התחילה מן הלילה היו אומרים שהיה הלילה ארוך שיעור ו' ימים. ולכן לא חלה המכה עד שהוסר חושך של לילה, ונתברר לכל שהוא יום ואז בא החושך. [כמ"ש וימש חושך ותיגם, בתר ידעדי קבל ללילא. וכ' בשפתי כהן (י. כא) שגם האור החל לבני" בלילה, כדי שיוכר האות. ולכן ולכל בני ישראל היה, ס"ת לילה].

מיהו אשר הוא עצמו לא היה רואה אך כיסה את העין וניקר את העין. הארבה. דכתיב וכסה את עין הארץ. וכתב החיד"א (חומת אנך בא ד) "ולא יוכל לראות את הארץ", פירש הרב צידה לדרך, שהארבה לרוב רבויים לא יוכל לראות, ואוכלים יותר, שהסומין אוכלים ואינם שבעים, כל כך. וכ"ה בפנים יפות. ובשפתי כהן כתב, שמעתי מדוע אמר פרעה על הארבה "רק את המות הזה", כשראה שלא נותר כל ירק בעץ ובעשב השדה, אמר עתה יכנסו לבתינו ויאכלו "עינינו", וימיתוהו מיתה משונה כזו. ע"כ. ואכן איתא בפסיקתא זוטרתא (פ' בא) שכן היה. וז"ל: "היה הארבה אוכל ואינו נאכל, היה נופל על פני המצרי ואוכלו ומנקר את עיניו". וכן כתב באברבנאל (פרשת בא), ב' היזקים יעשה הארבה ההוא. א. שיאכל את יתר הפלטה וכו'. ב. עוד יכנסו בבתים וישחיתו כל אשר בהם וגם עיני האנשים ינקרו, ועם זה אמר ומלאו בתוך וגו'. [ובש"כ כתב, וכסה את עין הארץ, המלאך הממונה על הארבה, וכסה, ג', מלאך].

כמה פעמים היתה מכת נחשים במצרים. עם

הצפרדע ועם הארבה. כתב בעל הטורים (שמות י, יז): עם הצפרדעים ועם הארבה היו נחשים ממיתים בהם. על כן אמר ויסר מעלי רק את המות הזה. [ע"ש, ויסר, ג' במסורה: ויסר מעלי רק את המות הזה. ויסר הצפרדעים. ויסר מעלינו את הנחש (במדבר כא ז)]. ואולי באו גם במכת ערוב.

ט"ו בשבט בפרשת בא. י"א שמכת ארבה היתה בט"ו בשבט. שבקדושת לוי כאן כתב, שמכת ארבה היתה בט"ו בשבט, וכן כל מכה היתה באמצע החודש. [ולפ"ז מכת חושך בשושן פורים. ומכת צפרדע בט"ו באב. ומכת ערוב בט"ו בתשרי]. וכתב מהרר"ו בס' עין הדעת טוב (פ' בא) את לבו ואת לב, ר"ת אלול. ירמוז, שבחודש צריך לשוב בתשובה כי עליו כתיב דרשו את ה' בהמצאו, שאז עלה משה להתפלל על עון העגל ונתכפר להם. ולא ימתין עד יום הדין שהוא ר"ה, שמי שלא ישים לבו בחודש אלול, מכבידין את לבו מלשוב, כיוון שעבר יום הדין ולא שב בתשובה מקודם. וכן היה בפרעה, שמכת הארבה היתה אחר ראש השנה באמצע החורף, ולכן הכבידו את לבו ולב עבדיו, מפני שלא

מה היה ב"ג אדר שנת 2448 לבריאת העולם. שב
כתב החיד"א בחומת אנך (פרשת בא אות ז) בשם
מהר"א מגרמיזא, שג' ימי אפילה היו ב"ג אדר,
וב"ג אדר מתו פושעי ישראל.

ג' פעמים מכת חושך. בארבה היה חושך, כמו
שכתוב וכסה את עין הארץ ולא יוכל לראות וגו'.
מכת חושך. וגם על הים היה מכת חושך
למצריים.

כשמתו הרשעים במכת חושך, מתו גם נשים או
רק אנשים. כתב המב"ט בספר בית אלקים (שער
היסודות פרק כא), כשמתו בשלשת ימי אפלה חמשים
פעמים או ת"ק יותר מששים רבוא, מסתמא לא
מתו כי אם אנשים שהיו רשעים לא הנשים שהיו
צדקניות, כמו שאמרו בזכות נשים צדקניות יצאו
ישראל ממצרים. וביאר שם שהריבוי של ששה
בכרס אחד היה לזכרים ולא לנקבות.

מדוע רק כאן אמר פרעה למשה שביום שיראה
פניו ימות. וגם צ"ע שאם לא פחד מלהורגו, מדוע
לא עשה כן עד עתה. ויש ליישב לפי מה שכתב
בשפתי כהן (י, כו), שעד עתה פרעה לא ראה את
פניו של משה מרוב בהירות המטה, שהיה בא
אליו עם המטה. אבל במכת חושך מבואר במדרש
ובזוה"ק שאמר לו השי"ת נטה ירך ולא נזכר
מטה. ואז אמר לו פרעה, עד עתה חשבתי שאתה
מלאך, ועתה נתאמת לי שאתה אדם כמוני, אלא
שאתה עושה אחיזת עינים. לכן ביום שתשוב
לעשות כן שתראה אתה אותי ואני לא אראה
אותך, אעשה שתמות ע"י כישופין.

אימתי היה מצוות עשה להשאל בגדים
מישראל חבירו. כתב החיד"א (חומת אנך בא) בשם
מהר"ם בן חביב בשם מהר"י חאגיז, "ושאלה
אשה משכנתה וגו', וישאלו איש מאת רעהו",
שאם היו ישראל הולכים כעניים בבלויי הסחבות
שישאלום כלי כסף וכלי זהב, לא היו משאלים,
להם אמר השי"ת, "ושאלה אשה משכנתה"
העשירה ישראלית, וכן מגרת ביתה ישראלית
העשירה, תשאלו זה מזה ושמתם על בניכם ועל
בנותיכם, ואז תהיו נראים כעשירים, ואז
המצריים ישאלו לכם, שסוברים שאתם עשירים
ונצלתם את מצרים.

איזה משא נשאו ישראל על הראש ולא על

הכתף. ז"ל תרגום המיוחס ליונתן: היו חותכים
מהבצק שהוציאו ממצרים ומסדרים על
ראשיהם.

היכן אפו מצות על הראש. איתא במיוחס ליונתן:
והיו חותכים מהבצק שהוציאו ממצרים,
ומסדרים על ראשיהם, ונאפה להם מחום
השמש, עוגות מצות כי לא חמץ, והספיק להם
לאכול עד ט"ו אייר, משום שצידה לא עשו להם.

מתי אפו מצות בסוכות. כתב בשפתי כהן (יב, לט),
העם (ערב רב), היו טרודים בעיסה, וכשבאו לסוכות
אפו הבצק, והספיק להם ולכל ישראל עד ט"ז
באייר. וכן אמרו רז"ל (ע' ילקוט רנז) חררה שהוציאו
ממצרים אכלו ממנה ס"ב סעודות, כי כל עניינם
היה על דרך נס.

י"א שבכורי ערב רב לא מתו במכת בכורות. כתב
רבינו יהודה החסיד בספר גימטריאות (פרשת בא אות
ט), "וגם ערב רב". ערב, ג' בכרים. ומצרים רואין
קצת בכוריהם גרורין גרים עם ישראל, ואותן
שלא נתחברו לישראל, "מצרים מקברים".

כמה מכות נוספות היו במכת בכורות חוץ
מהבכורות. א. שגדול הבית נחשב כבכור. ב.
שהבכורות הרגו כל אחד את אביו. ג. שפרעה הרג
את כל מי שייצעץ לו לסרב לשלח את העם.
כדאיתא בזוה"ק (ח"ב מה:).

האם נקבות בכורות מתו במכת בכורות. בפני דוד
(פרשת בא) כתב בביאור הכתוב "ויך כל בכור במצרים
ראשית אונים באהלי חם", שמהמצרים דהיינו
חם, מתו גם נקבות בכורות. אבל משאר אומות
שהיו במצרים רק 'בכור' פ'י זכר נהרגו. ולכן פדיון
הבן שייך רק בזכרים, כיון שישראל היו אורחים
ולא מבני מצרים, ודינם בזה כשאר אומות
שהנקבות לא היו כלל בגזירה. ומנהג תענית
בכורות נקבות בערב פסח רפוי הוא. וזהו שכתוב,
"מה זאת", פירוש מדוע אין מצוות פדיון הבן רק
לזכרים, ומשיב האבא, ויהרוג ה' כל בכור משאר
אומות הזכרים דוקא, וישראל כשאר אומות.

פעמיים שפרעה חיפש את משה ולא מצא. א.
כשביקש להורגו. כדאיתא במדרש (שמו"ר א, לא): ירד
מלאך מן השמים ונדמה להם בדמות משה וכו',
ונעשו כל הסנקליטין שהיו יושבין שם מהם
אלמין מהן חרשין מהן סומין, והיה או' לאלמין

היכן משה ולא היו מדברים, לחרשין ולא היו שומעין, לסומין ולא היו רואין. ב. בליל יציאת מצרים, כדאיתא בילקוט (בא רמז רח. ממכילתא שם): ויקרא למשה ולאהרן לילה, היה פרעה מחזר ושואל בכל ארץ מצרים היכן משה שרוי היכן אהרן שרוי.

איזו לילה מיוחד בשנה שכל עם ישראל מצפים לו שיחזור שוב. כתב בהדר זקנים (יב, מב) "ליל שמורים", לשון המתנה, שהקב"ה מצפה מתי יבא אותה הלילה שיהיו נגאלין, "שמורים לכל בני ישראל", וגם ישראל מצפים לזה הלילה לחוג בו חוקת הפסח.

גן עדן וגיהנם בפרשה. גיהנם, במכת חושך, איתא במדרש שהיה חושך של גיהנם, והיה עבה כמו מטבע עבה. גן עדן, בקרבן פסח. כדאיתא במדרש (שמו"ד יט, ה). [וז"ל האלשיך (יב, מג) ממדרש, ישראל ביטלו המילה במצרים בעל כרחם חוץ משבטו של לוי, שנא' ובריתך ינצורו. והיה הקב"ה מבקש לגאלן ולא היה להם זכות. קרא למשה וא"ל ומהול אותם, והרבה מהן לא היו מקבלים עליהם למול, אמר הקב"ה שיעשו הפסח, וכיון שעשה משה את הפסח גזר הקב"ה לד' רוחות העולם ונושבות בגן עדן. ומן הרוחות שבגן עדן הלכו ונדבקו באותו הפסח, שנא' עורי צפון ובואי תימן, "והיה ריחו הולך מהלך שלשים יום" (לפניו במדרש מ' יום), נתכנסו כל ישראל אצל משה, אמרו לו בבקשה ממך האכילנו מפסחך מפני שהיו עייפים מן הריח. היה אומר האלהים אם אין אתם נמולים אין אתם אוכלים. מיד נתנו עצמן ומלו, ונתערב דם פסח בדם מילה, והקב"ה עובר ונוטל כל אחד ואחד ונושקו ומברכו, שנא' ואעבור עליך ואראך מתבוססת במיך כו' חיי בדם פסח חיי בדם מילה. ע"כ. ובאוה"ק (שם) הק', שאין יכול ליתן להם מפסחו והלא אין הפסח נאכל אלא למנויין, ותי' שאמר להם כן כדי שימולו וכשימולו יהיה כמו כן פסחיהם כפסחו של משה מבושם].

לשם מה השאילו מהמצרים שתי שמלות, ואין די באחת. ואם אין די באחת, א"כ יצטרכו הרבה יותר לכל ארבעים שנה. כתב בעל הטורים (ג, כב):

כל כלי הכסף והזהב לקחו, אבל שמלות לא לקחו אלא כל אחד ב' שמלות, אחד לצרור בו הבצק, דכתיב משארותם צרורות בשמלתם, ואחד למלבוש, והיא הספיקה להם כל ימי היותם במדבר דכתיב שמלתך לא בלתה מעליך. [בתנחומא (ורשא בשלח כה) איתא, מדוע פודים דוקא פטרי חמורים, גזרת מלך הוא, שלא היה בידם אלא חמורים, שאין לך כל א"ל מ' ישראל שלא עלה עמו צ' חמורים טעונים כסף זהב ושמלות].

כמה ערב רב עלו עם ישראל. תשובה, 2,400,000. במיוחס ליונתן איתא: וגם נוכרים רבים מהם מאתים וארבעים ריבו [אלף] עלו עמם וצאן ובקר ומקנה רב מאוד. ע"כ. וזה: 2,400,000. ולפי הגרסא ריבוא אלף, לכאן דהו: 2,400,000,000.

מתי נשרפו קרבנות הפסח. מובא בשם הרה"ק רבי מנחם מענדל מרימנוב, שבשנה שסנחריב עלה על ירושלים בערב הפסח, מרוב הצרה לא הבחינו שנשרפו קרבנות פסח שהיו צולים באותה לילה. ואז במר נפשם זעקו להשי"ת, שכפי שסנחריב גרם שקרבנות הפסח ישרפו, כך ישרפו הוא וחיילותיו. והשי"ת שמע תפלתם, ובא מלאך ה' ושרף את כולם. וזהו שכתוב (ישעיה י') "לכן ישלח האדון ה' צבאות במשמני רזון ותחת כבודו יקד יקוד כיקוד אש".

מדוע הוצרכו לתשעים חמורים לוביים והלא היו מהלכים בענני כבוד. זוהי תמיהה גדולה, [כדאיתא בבכורות (ה): מה נשתנו פטרי חמורים מפטרי סוסים וגמלים, א"ל גזירת הכתוב היא, ועוד שסייעו ישראל בשעת יציאתם ממצרים, שאין לך כל אחד ואחד מישראל שלא היו עמו תשעים חמורים לובים טעונים מכספה וזהבה של מצרים]. ועל כל פנים מבואר במדרש חסרות ויתרות (אות מו): ופטר חמר תפדה בשה, חמר חסר כתיב, לומר שאף הן לא היו צריכין חמר, לפי שעלו (ממצרים) מעצמן. ע"כ.

המאמר "שאלות לשלחן שבת"

יעמוד לזכות **צביה הפציצה בת שושנה** תחיל' לזיווג הגון, בקרוב ממש. ויזכו לכל הברכות ולכל הישועות, ויזכו לבית של תורה וקדושה, ולדורות ישרים ומבורכים, חיים וקיימים בריאים ושלמים, צדיקים וחסידים קדושים וטהורים, תלמידי חכמים אמיתיים. אמן נצח סלה ועד

המאמר "דגל מחנה יהודה"

יעמוד לזכות **אברהם בן שמחה, יוסף בן שמחה וכל ב"ב ה"ו**, שיזכו לתורה וקדושה, וליילך תמיד בדרך ה' מתוך שמחה וטוב לבב ואור פני השי"ת, ויזכו לזיווגים טובים ומוצלחים ומבורכים לכל ילדיהם, ולהגדיל תורה ולהאדירה, ולבריאיות איתנה ונהורא מעליא. וכן רפואה שלימה וברכה וישועה **לשמחה בת חנה** תחיל' אנס"ו.

המאמר שמירת הבריאות

יעמוד **לרפואת כל חולי עמו ישראל** [ובכללם: יצחק בנג'לי, ואיליו בן טוביה, ומאיר חיים בן דבורה, אליהו בן מרסוס, שמואל בן רענה, ציון בן אסתר, ויצחק בן מיכל ואסתר בת יפה. ומאיר בן תמו תמר, וזניה זלפה בת נקאים, ומאיר בן דליה שילת, רפאל יצחק אייזיק בן רבקה, ישראל יעקב בן בלה, חיים יעקב בן חיה פיגא ציפורה, אהרן בן לאה פערל, זימיוה אהרן בן אסתר], שיזכו לרפואות וישועות, ומזון טוב ומועיל, ולנסים ונפלאות, ולהדות ולהלה להשי"ת על רוב טובותיו וחסדיו לאין קץ, בזכות צדיקי כל הדורות. אנס"ו.

נקודות דרך ממעשה האבות

פרעה שבתוך הלב

קניית אמונה ואמונת חכמים בדרך הישר

מאמצו. ויצום אל בני ואל פרעה מלך מצרים להוציא את בני מארץ מצרים. וכן כתיב בתחלת הדיבור (שמות ג'): וצ"ל דקאי על הסוף. שמשה לא אמר הוצא לגמרי, רק שלח עמי ויעבדוני]. ג. שעדיין לא תמו ארבע מאות שנה של שעבוד. ד. שיציאה זו לא תהיה להם לרווח, שהרי הוא רואה שימותו במדבר ושרעה נגד פניהם ואפילו משה רבינו לא יכנס לארץ ישראל. וב' טעמים אלו הם ג"כ סיבה לחשוב שמשה רבינו אינו דובר אמת.

וא"כ היה חסר לפרעה אמונת חכמים, וגם הטעה את עצמו שהוא כן שומע לדבר השי"ת, שאינו מאמין שהשי"ת ביקש שיוציא אותם לגמרי. ועל הכל כאב לו, שאם השי"ת מבקש שיוציא אותם, למה לא נגלה אליו. והרי סוף סוף הוא מלך. ואם אינו ראוי, למה מבקש בכלל אפי' דרך שליח, הלא הכל בידו, וא"כ שהוא יוציא אותם בע"כ של פרעה. וכאן מידת הגאווה הטעתו, שלא יתכן שהוא כ"כ נבזה וחוטא שאינו ראוי שהשי"ת ידבר עימו, [ולא הבין שזה גופא השי"ת רוצה שיכנע הוא בעצמו ויבחר בטוב מתוך בחירה שלו].

אבל האמת, שהיה לו לחשוב שלא יתכן ששולחו של השי"ת מכזב. ובודאי שאילו היה מכזב, לא היה השי"ת שולחו מתחלה, ועכ"פ תיכף היה מחליפו באחר.

ופרעה טעה ביצרו, מתוך בחירתו הרעה. אבל דרך זה מן השמים סבבו עוד אותות ומופתים ותעלולים בפרעה ובמצרים, שהיו נצרכים

פרעה שבתוך הלב שלנו. "מי ומי ההולכים", כתב רבינו יעקב בעל הטורים: אמר פרעה למשה מה אתם מבקשים כל כך ללכת, וכי אתם סבורים ליכנס לארץ, מי ומי ההולכים, כי כולם ימותו במדבר, חוץ מיהושע וכלב. מי ומי ההלכים בגימטריא כלב ובן נון. והשיבו משה, בנערינו ובזקנינו נלך, כי לא נגזרה גזירה לא על פחות מבן כ' ולא על יתר מבן ס'. והובא בחלקו בפני דוד. וכ"כ בשפתי כהן. ובביאור עומק הדבר יש לומר, שהנה פרעה לא היה סתם רשע בטפשות, בפרט אחרי שכבר ראה והרגיש על בשרו כמה אותות ומופתים. אלא שהטעה את עצמו בד' טענות. א. שמשה רבינו אינו דובר אמת, שהרי מתחלה אמר: אלהי העברים נקרא עלינו נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה לה' אלהינו פן יפגענו בדבר או בחרב. ומסיום הדברים ג"כ מוכח שאין זה חג, ואפי' לא ציווי שצוה אותם, אלא שהם מעצמם רואים צורך בזה לזבוח לפני השי"ת כאות כבוד והודאה על שזכו לגילוי שכינה שנתגלה להם [וזהו מטה ה' שמסר להם]. ובכל ההתראות של המכות אמרו לו בשם ה': שלח את עמי ויעבדני במדבר. וכן אמר בתחלת מכה זו (אריבה). ואילו כשטען פרעה מי ומי ההולכים, השיב משה טענה אחרת, כי חג ה' לנו, ולכן גם הנקבות באים וגם התינוקות אף שאינם בני עבודה. ב. שהשי"ת ביקש רק שילכו לזבוח, והיינו על מנת לחזור. ואילו הוא מבין שמתכווננים לברוח. [בריש פרשת וארא כתיב: בא דבר וגו' וישלח את בני ישראל

בשביל חיזוק האמונה ובשביל עידוד רוחם של עם ישראל. ובכוונה תחלה שלח השי"ת את משה שיאמר דברים שנראים סותרים, כדי להכביד את לבו של פרעה.

ברא אותי בעל רצון עצמי. ב. ועוד מה שייך מצוות כאלו לעשות היפך השכל, שהרי השי"ת ברא את האדם בעל שכל, ואיך יעשה דברים שהם היפך השכל.

ומכל זה מוסר לנו, כמו שכתבו בספרים הקדושים, שכל התורה יש אצל כל אחד, וגם פרעה וכו' יש בתוך לבנו. וכאשר נסיר את מידת הגאווה ונתבטל בדעתנו להשי"ת, תיכף יאיר לנו אור השכל האמיתי להבין כמה אנחנו רחוקים מעשיית רצון השי"ת באמת, ומאמונת חכמים. ולכן כשקוראים כל זה בתורה הקדושה, צריך להתבונן בזה על עצמינו וללמוד ארחות חיים, כל אדם בתוככי ליבו. שפרעה הוא רמז ליצרו של האדם והגאווה, שבתחושת הדמיון מרגיש כאילו הוא ברא את עצמו, והכל שייך לו

(לי יאורי ואני עשיתיני).

והנה פרעה בא בטענה עמוקה. א. אם השי"ת ברא אותי בעל בחירה בעל רצון, מה שייך שידרוש ממני לעשות היפך רצוני, הרי הוא

ואלו הם שאלות ששאלו כל רשעי הדורות, עד היוונים והמשכילים ודומיהם. וגם משהו מזה מקנן עמוק במדעו ובליבו של כל אדם. ולזה הראה השי"ת לפרעה, שהגם שברא לו יצר ורצון ובחירה, הנה אין הכוונה שיהיה הוא בעל הבחירה, אלא השי"ת יכול לשנות הכל גם את רצונו ובחירתו, ואם יחפוץ ה' ליבו יתהפך, וכמו כאן שקיבל מכות קשות אשר כל בר דעת בודאי יכנע ויחליט לשמוע בקול ה' ולשלוח את ישראל, ובאמת שכך הסכים בהסכמה גמורה, וגמר בדעתו ובליבו שישלח את ישראל והכריז זאת לרבים. אך כשחפץ ה' נתהפך ליבו, ונהג כשוטה וגם באותה הלילה של מכת בכורות, פרעה נהג כשוטה גמור, והלך לישון על מיטתו, על אף שכל דברי משה רבינו עליו השלום התקיימו במלואם.

יה"ר מלפני אבינו שבשמים שמאמר זה "מתוקים מדבש" יעמוד לזכות לברכה וישועה ובריאות ושמחה ואור פני השי"ת, וכל טוב סלה - למו"א מאיר בן מרגלית, ומ"א שושנה בת חפציבה וב"ב. ולרבי מאיר בן רענה - ה' ישמרו ויצרם, אמן נצח סלה ועד.

המאמר "באר מים החיים"

יעמוד לזכות **רועי בן בת שבע ואסתר בת עליזה וב"ב**

וכן לזכות **דניאל בן נטלי מרים ורעייתו וב"ב** [שייכע וטורה הרבה הפצת השיעורים והפצת הליון יעוד]

שיזכו לכל הישועות, וליישוב הדעת, ולבריאות שלימה ואיתנה, ושיזכו לתורה וקדושה, ולדורות ישרים ומבורכים. חיים וקיימים בריאים ושלמים, צדיקים וחסידי קדושים וטהורים, תלמידי חכמים אמיתיים. אנס"ו.

המאמר "במסילות החיים"

יעמוד לזכות **שמואל בן ציונית שרה ה"ו**. ושיזכה לכל הגאולות ולכל הישועות, ויזכה לתורה וקדושה, ולהצלחה אמיתית בתורה, ולדורות ישרים ומבורכים, חיים וקיימים בריאים ושלמים, צדיקים וחסידי קדושים וטהורים, תלמידי חכמים אמיתיים. אנס"ו.

יה"ר מלפני אבינו שבשמים שהמאמר **"נקודות דרך ממעשה האבות"** יעמוד לזכות לברכה וישועה ובריאות ושמחה ואור פני השי"ת, וכל טוב סלה - ליעקב ישראל חיים יהודה אפרים בן שרה גולנר ה"ו.

במסילות החיים

אמונת חכמים מקור הברכה הקדושה והרפואה

משה רבינו פעל את הגאולה וסלל את מסילות האמונה והקדושה פניני אורה מוועד למבקשי ה' - בבית המדרש "תורת דוד" רמות א' ירושלים

של הסטרא אחרא שזה סתירה גמורה לאמונה, ויש גם משיכה עצומה מאד לטומאה, וצריך להחזיק חזק בלי שום צד של ספק, ולהיות בביטול גמור ושלם לבורא יתברך מבלי להמשך כלל אחר מראה העינים. וגם היתה כאן מלאכה קשה ביותר למשה רבינו, כי השי"ת לא רוצה כעת ברגעים אלו לבטל את הסטרא אחרא לגמרי, אלא מטיל עליו להכניע את הסטרא אחרא, ולהביא את פרעה לאיזו אמונה אמיתית והכרה בבורא ית', שהוא ברא את האור ואת החושך את הטוב ואת הרע, ושהרע הוא רק קליפה ודמיון, ושפרעה עצמו ישלח את ישראל מרצונו, ולא מצעקת שוא מכח קושי המכות, ועד שהוא יתן בידם זבחים ועולות לזבוח לה'.

השי"ת גילה שהוא כבר שם גם בתוך הסט"א

וכאשר משה מתיירא, אומר לו השי"ת "בא אל פרעה", אני הולך אתך, ובעצם אני כבר שם, אתה בדרגה גבוהה כל כך, שיכול גם שם בהיכלות הנוראיים הללו להתבונן נכון, ולמצוא משם את ה', ובזה להכניע את הסטרא אחרא. ופתאום פרעה הרשע רואה את משה רבינו מגיע לשם, ותמה על כך, מי הביאו לשם, וכיצד ידע את הדרך להגיע אל השרשים העמוקים הללו של הטומאה, והאם הוא לא מתיירא מהכח העצום הזה בכבודו ובעצמו, ומשה רבינו עומד חזק ואיתן באמונה, ומהביל לגמרי את פרעה והסט"א, ולא מחשיב אותם כלל, ודורש מפרעה בשם ה' להכניע ולשלוח את ישראל,

בג' מכות אחרונות משה נלחם בתוך הסט"א

אחרי מכת הברד שבה פרעה הרשע צעק "חטאתי הפעם", מכח קולות אלהי"ם שהרעידו אל ליבו, שוב חזר והכביד את ליבו, וכעת פרעה חושב שאולי משה מנצח אותו בגלל שהוא לא מספיק חזק ואמיץ עם הסטרא אחרא במסירות נפש, שהרי עלו בליבו הרהורים של אמונה, ולכן כעת הסתגר ביחד עם בלעם והחרטומים הגדולים וניסו לאחוז במסירות נפש בכל כחות הסטרא אחרא, אולי בזה יוכלו לגבור על משה רבינו שבא מכח הקדושה.

ומשה רבינו מתיירא להכנס במקומות כאלו חשוכים, בעומק היכלות הטומאה (ע"פ זוה"ק פ' וארא דף לד.), ובפרט שמלחמה כזו עם הסטרא אחרא בעצמו, שייכת להשי"ת (ע' זוה"ק שם), וכיצד יתכן שזה מוטל עליו. ולכן השי"ת אומר למשה, בא אל פרעה, שגם זה מוטל עליך להמשיך ללחום ולהכנס למקומות כאלו נוראיים בשביל להסיג גבול הסטרא אחרא ולהרחיב גבול הקדושה (ע"פ מגיד מישרים פר' בא).

ההליכה בתוך הסט"א היתה נסיון קשה מאד

השי"ת הטיל על משה את התפקיד לפעול את כל תהליך הגאולה, ואפילו להכנס אל היכלות הסטרא אחרא ולהתגושש איתה שם. וזה פחד נורא, כי שם יש נסיון קשה באמונה, שם רואים בעליל את הפאר והמלכות וההצלחה והגבורה

את האמונה קיבלנו בזכות משה רבינו ושבעת הרועים, עד דוד המלך

ועם ישראל לא ידעו מכל המלחמות הללו, מה שמשה רבינו מוסר נפש עבורם בכל רגע, וכל ההתגוששות שיש לו להכניע את כחות הרע, ואת הסטרא אחרא בעצמה, ויכולים לחשוב שהם בעלי אמונה מכח עצמם, והם יוצאים ממצרים בזכותם, שאחרי עשרת המכות כבר התחזקו באמונה. ובאמת שאת האמונה ייסד לנו משה רבינו אחרי עבודת הקודש של האבות הקדושים ויוסף הצדיק, והוא קיבל את הכח שלהם, והמשיך עוד לסלול את מסילות האמונה. שהם שהשפיעו את האמונה בכל העולם כולו. כי אחרי חטא אדם הראשון, הנחש בלע את העולם, ורואים כפירה ומרגישים כפירה, וכחי ועוצם ידי, והטומאה של הסטרא אחרא משתוללת בעולם, ולא שייך להגיע לאמונה מבלי מסירות נפש, והאבות הקדושים ויוסף הצדיק ומשה רבינו מסרו נפשם לסלול את האמונה, ומכח ההתבטלות אליהם, אנחנו גם כן זוכים לאמונה. ולכן האמונה בה' תלויה באמונת חכמים, כמו שכתוב "ויאמינו בה' ובמשה עבדו".

הכופר באמונת חכמים לא יכול לזכות באמונה

ואילו דתן ואבירם וחבריהם, רואים את כל הניסים והנפלאות האלו, ומייחסים הכלל השי"ת, הם מבינים שה' ברא את הכל יש מאין, ואין שום כח מבלעדיו ית', אבל במשה לא מוכנים להאמין, כי למה ה' בחר במשה ולא בהם, ועוד, למה הם צריכים אמצעי, וכי הם לא ראויים לגילוי ישיר של השי"ת, שיבא ויאמר להם "בני חביבי, הגיע העת לצאת ממצרים", ואם השי"ת לא התגלה אלינו במפורש, סימן

ופרעה מבין שבכל רגע שמשה לפניו, מתבטל הכח שלו ושל הסטרא אחרא, ואז הוא ובלעם הרשע אוזרים אומץ לגרש את משה מעל פניהם כמה שיותר מהר.

פרעה ובלעם וחבריהם (והכח שלהם נמצא עדיין בעולם, ולוחש במח ובלב של כולם, מכח הגאווה), לא מוכנים להודות ביחוד השי"ת, שאין עוד מלבדו, והוא שברא את כל הכחות כולם, וכל הכחות של סט"א הם אפס ותהו, והם יונקים רק מאחורי הקדושה, והם כלום לעומת הקדושה, ועד שלא ראו את מכת בכורות, שבו מלאכי המשחית עצמם נהפכו להם לרועץ ואיימו על חייהם, לא התבטלו לה', אז הם ראו שהסטרא אחרא זה גם עבד של ה', והוא עצמו נוקם ברשע והוא מקטרג עליו, והוא מייסר אותו בעונשים.

חוסר אמונה מן הגאווה מדוע ה' לא נגלה אלי

ומדוע פרעה ובלעם לא הודו בזה, כי הגאווה לא נתנה להם. ויש לפרעה קושיא, אם השי"ת רוצה שאני בעצמי ישלח את ישראל, מדוע הוא שולח אלי את משה, ולא מדבר איתי ישירות, ועוד שאם הוא מבקש שאני ישלח אותם, והוא לא מוציא אותם לבד, סימן שאני כן משהו, אז אני צריך להגיע לרצון עצמי לשלח אותם, ולא לעשות כן מחמת ביטול דעתי לדעת המקום, שהרי זו הבחירה שלי. גם לבלעם הרשע כאב תמיד הגאווה, מדוע ה' בחר במשה, ולא בי, מה חסר לי, גם אני טורח להשיג דרכי הנבואה זה שנים רבות (ע' לרבינו יהודה החסיד בספר גימטריאות פר' בלק אות י', שהטעם שזכה בלעם לנבואה, לפי שהיה יעקב כ' שנים עימו, ולמד ניהוג קדושתו. ובמדרש אגדה פ' בלק איתא, שיעקב נתן לבלעם הרשע את האתון שנבואה ביום השישי, בכדי שלא יתן עצה רעה לפרעה שלא יגזרו גזירה רעה על בניו, ולא הועיל לו, אלא הוא נתן עצת הלבינים לפרעה).

ודתן ואבירים וחבריהם שלא האמינו במשה, חשבו שיש להם אמונה בה, ובכל עת שהגיע נסיון, טרנו על השי"ת, והיו מנסים את ה', היש ה' בקרבנו אם אין, ועוררו את כולם לחשוב שבשנאת ה' הוציא אותם ממצרים (דברים א, כז), שזו אמונה של דמיון וטעות, ורק מי שאחז באמונה שלימה במשה רבינו זכה לאמונה נכונה בהשי"ת.

הרשע בריבוי חטאיו נענש שיפסיד אחד מעיקרי האמונה

וכך בכל הגלויות, עומד לפנינו הנסיון הגדול של האמונה, מי יזכה להיות שלם בכל אחד ואחד מי"ג עיקרי האמונה, ואז ודאי יש לו חלק לעולם הבא, שאז הוא נכלל בכלל ישראל הכשרים שכולם יש להם חלק לעולם הבא, ומי יענש ויפסיד את האמונה על ידי שיפול לו איזה ספק באחד מן העיקרים, ויאבד את חייו.

כמו שכל ישראל הרשעים, אחרי שיקבלו עונשם, יש להם חלק לעולם הבא, אבל ירבעם ואחאב ודואג האדומי ואחיתופל וגיחזי אין להם חלק לעולם הבא, וזה פלא גדול מדוע, והרי אפילו רשע שהרשיע מאד מאד, לא איבד את חלקו לעולם הבא. וביאר הרמב"ם בפירוש

שבאמת לא הגיע הזמן, ומשה רבינו משכנע את ה' להוציא את ישראל לפני הזמן, קודם שישתיימו לגמרי ארבע מאות שנה, והנה רואים בכוכבים שלבסוף ימותו במדבר ולא יכנסו לארץ, ומשה רבינו לא מגלה זאת לעם ישראל, ולכן הם וחבריהם הרשעים לא יוצאים ממצרים ביחד עם משה, ומעדיפים להשאר עם פרעה (מהרש"א סנהדרין צד.), ומאמינים שרצון ה' זה לכבד את פרעה [ולתת אמון כללי בפרעה, שהוא אוהב את ישראל ומבקש טובתם], ולקבל את השעבוד והחושך והנסיונות, שזה רצונו ית', ולהשלים עם המצב ולשמוח בו, מבלי רצון למסור נפש לצאת מכל זה. שכל זה טעות חמורה באמונה, אמונה של שקר וכפירה, בלי שימוש חכמים.²

והשי"ת יודע שאם לא ייצאו עכשיו, ייטמעו בתוך נ' שערי טומאה ולא יהיה להם שום תקנה לעולם, אחרי שעבדו עבודה זרה, והפרו ברית מילה, ומאסו בתורה, והעמיד להם השי"ת נביא להזהיר אותם ולא שבו, ומרדו בה' וכמעט שכלו לגמרי, ורק שעשה ה' למען שמו (יחזקאל פרק כ, במדבר רבה ה, ו. ושם טו, יב), מכח המסירות נפש של משה רבינו למסור חייו לגמרי מן העולם הזה ומן העולם הבא, לכבוד שמו של השי"ת, וגילוי מלכותו יתברך, ועורר עליהם מידת הרחמים.

כל יוצאי מצרים מן עשרים שנה עד בן ששים, כי לא היה ראוי שיצאו לאויר העולם עד שיהיה להם גואל ראוי להוציאם ויקבלו התורה על ידו, ולא ראה משה שום אחד מהת"ר אלף איש עד שהיה בן שמונים שנה בעמדו לפני פרעה מלך מצרים, ולא נשתעבדו פרעה ועמו בשום אחד מהם בפניו, כי עדיין לא נולד אחד מהם כשיצא הוא ממצרים וברח מלפני פרעה. ע"כ. ונראה לעני"ד ביאור הענין, שמגיל כ' עד ס' הם דור, והיו אז ס' ריבוא שיכולים לקבל את התורה, וכיון שלא מיחו בדתן ואבירם, והתקירו באמונת חכמים, הפסידו את הזכות להגאל אז, ולהיות דור דעה, ולא זכה אפילו אחד מהם, אלא רק הדור הבא, שנולדו משם ואילך, ואף שמתו במדבר, זכו יותר מאבותיהם, שרק הם נצטרפו לצבאות ה' בדגלים, ורק הם היו מחשבון ס' ריבוא שקבלו את התורה ממש, מרכבה לס' ריבוא מלאכים, ורק עליהם נאמר "דור דעה", שלא היה כמותם.

2 א.ה. בשיעורים קודמים הבאנו חידוש נפלא בס"ד, שנכתב בתורה שמשה יצא לאחיו בנערותו ומסר נפשו עליהם, ודתן ואבירים הלשינו עליו ובקשו להורגו, ואז אמר משה מתוך ליבו הטהור, "אכן נודע הדבר", מובן מדוע הם משתעבדים יותר מכל אומה ולשון. וביארנו, שזולת מלחמה זו של דתן ואבירים, היה משה רבינו משיב בתשובה את כולם, והיו נגאלים מיד. והראונו מקור לזה בספר לק"ה (א"ח ברכה"ש ה"ה), שמשה רבינו יכל אז להשיב בתשובה את כל ישראל.

ויש להוסיף בזה עוד בס"ד, הדנה צא ולמד, שמאז שיצא משה לאחיו בגיל עשרים, התחילו להולד כל עם ה' שהם ששים רבוא נפשות זכות שהיו למעלה מגיל עשרים ולא יותר מגיל עשרים, שבלו את התורה, והיו בדגלים צבאות ה', כמו שכתב המבי"ט בספר בית אלקים (שער היסודות פרק כא), וז"ל: משגדל משה יוצא אל אחיו וירא בסבלותם, שהיה כמו בן כ' שנה, היה ראוי להיות גואל, בנותנו נפשו על ישראל, ומאז התחילו לצאת לאויר העולם

המשניות (סנהדרין פרק י' משנה ב), שהטעם הוא, "לפי שיסודות האמונה נתקלקלו אצלם, והיו להם ספקות במקצתם, ולפיכך נדחו מחיי העולם הבא, ולא הועיל להם גודל מעלתם בחכמה, ורוב חכמתם וזכות התורה שהיו יודעים אותה ידיעה גדולה".

דהיינו שעל ידי החטא, נענשו שלא יהיה להם זכות להאמין אלא יפול להם ספיקות באחד מעיקר האמונה ויאבדו מחיי עולם הבא. ולפי האמור, שהאמונה שלנו היא מכח שבעת הרועים עד דוד המלך, מובן יותר מדוע אחיתופל ודואג איבדו את האמונה, והרי לא הרשיעו כל כך כמו אחאב וירבעם, אלא כיון שלחמו בדוד המלך, הפסידו את האמונה].

צריך זכות כדי להיות מאמין - הדרך הנכונה להתרפא מכל חולי

והיינו, שלהיות "מאמין" זה זכות, ולא כל מי שרוצה להאמין זוכה, החטאים יכולים לגרום הכבדת הלב, כמו שהיה לפרעה ועבדיו ובלעם, וגם אמונת חכמים זה זכות, צריך להתפלל שתהיה לנו את הזכות לזכות לאמונת חכמים ולאמונה בה' ובכל י"ג עיקרי האמונה, וממילא גם שיאמין האדם בעצמו, שבשבילו נברא העולם והכל תלוי בו, ויחפוץ באמת בטובת עצמו ובדרך החיים, וברצון חזק איתן ותקיף, להיות בריא ולהתעלות מעל הכל, ולא ליפול משום דבר. כי לפעמים החולה מאבד את הרצון לחיות, ואת הרצון לחפוץ בטובת עצמו, וכל זה קולו של פרעה ובלעם ודתן ואבירם, שלוחשים בקרבו את האמונה השיקרית הזו, שבגלל שנכשל וחסא לה', טוב ונכון שהוא חולה, ומגיע לו עונש. וזו אמונה רעה (של אפיקורסים כמו דתן ואבירם) שנמשכה מכח טומאת החטא, ופגמי המחשבה.

ועל ידי אמונת חכמים יוכל לקבל את האמונה הנכונה, שאין עוד מלבדו, וה' חפץ רק בטוב השלם והמושלם, ומה שהוא מרגיש כאלו מחשבות, זה נפילה, ועליו להתעלות מזה, ולרצות לעצמו תכלית הטוב, ולעורר רחמים על עצמו, ולהתאזר בגבורה ואומץ, שהוא יצליח וינצח, ויבריא ויתחזק, ויחיה. [ולבסוף ישאיר אצלו מחשבה אחת, שאם באמת זה לא רצונו ית' באמת, אז הוא מקבל באהבת אמת בכל לבו ונפשו, ובה באמת יתכפרו כל עוונותיו, ובודאי יתקבל באהבה וברצון לפני בוראו. רק שאסור להאריך במחשבה הזו, כי בדרך כלל איננה נכונה, והמבין יבין]. ומחשבות נכונות אלו, שמתעורר לצאת מן היאוש ולחפוץ בטובת עצמו, הם עצמם חלק מן התשובה מאהבה. ובכח האמונה הזו, יעורר רחמי השי"ת עליו, וגם יזכה שיורוהו השי"ת בדיוק אלו מאכלים ואלו משקים יקח לרפואתו, כי השי"ת מקדים רפואה לכל מכה (מגילה יג: ושזה נשמות הצדיקים כמו מרדכי ואסתר. ולא אפיקורסים), וצריך תפילה וזכות כדי למצוא את הרפואה, ואחרי כן לידע את המינון המדוייק, והעיתי המדוייק וכדומה.

עיקר המלחמה של הגלות מי זכה לשרוד באמונה וזכה לחיי עולם הבא

הקושי הגדול של הגלות זה לא השמדות והגזירות, והאינקוויזיה והשואה, ונהרות של דם ישראל שנשפך, כי יהודי חי וקיים לנצח, אלא המלחמה על האמונה, שהרשעים ביחד עם הסטרא אחרא, מראים לעיני כל את גבורתם ותפארתם והצלחתם, ומפיצים חכמות חיצוניות ועצות ומטעמים, ומפתים את הלבבות והדעות להמשך אחריהם, וליפול מן האמונה, שזה דבר שאין לו תקנה נצחית, יהודי שמת כיהודי, באמונה שלימה, הוא חי וקיים ונצחי, ויקבל מאת ה' פיצוי ותנחומים וברכות אין סוף, על כל צער וצער שהיה לו מכל סיבה

שתהיה, אבל ההפסד הוא אותם נשמות שנפלו מן האמונה.

להתרחק משמיעת קול של מי שאינו שלם בכל עיקרי האמונה

וכאשר אדם נותן אמון באפיקורסים ופוקרים, ונמשך אחרי מטעמיהם שמציעים בכל מיני תואנות וסיבות, ומייפים את דבריהם, יכול לקבל מן הטומאה שלהם, ואז שכלו מתערבב וליבו נאטם, ואינו יודע היכן הוא מהלך.

ואפילו רק לשמוע את הדיבור הטמא שלהם, זה הפסד נורא, וקלקול איום, וצריך לברוח מזה כברוח מן האש, (וכאמור, אפיקורס יכול להדמות גם לשומר תורה ומצוות).

והדרך היחידה שבה נוכל לאחוז באמונה, היא אך ורק אמונת חכמים, ולהיות צמודים לדעת תורה טהורה, מבלי להאמין לשום אפיקורס בשום דבר וענין, ולעמוד ולהלחם על נפשינו ועל בריאותינו הגשמית והרוחנית, ולהיות חזקים ואיתנים שהשי"ת איתנו, ואין עוד מלבדו, ומכח אמונת חכמים, וביטול הדעת אליהם, נפשם של ישראל קדושים נקשרת בנפש חכמי ישראל, ואז האמונה שלהם השלימה, והיראת ה' ואהבת ה' שלהם, מאירים ממילא על נפשות כולם, וכולם חזקים ואיתנים בדרך האמונה הנכונה. ולא ימוטו ישראל לעולם.

כשהאמינו במשה בשלימות זכו לדרגות נבואיות

כל הנפילות והסכנות והמחלות והסיבוכים, הגיעו כאשר סטו מאמונת חכמים, וכל הברכות והישועות החלו כאשר נצמדו לאמונת חכמים

באמונה ואהבה, ואז זוכים ומתעלים לדרגות נישאות, כמו שאמרו בירושלמי (סוטה פ"ה הלכה ד): שבקריעת ים סוף זכו כל ישראל וראו את השכינה, ואפילו עוללים קטנים יונקי שדים, הגביהו ראשם מברכי אימם, ופתחו בשירה ובשבח ואמרו זה אלי ואנוהו. ואפילו עוברין ממעי אימותיהן היו אומרים שירה, כי שרתה עליהן רוח הקודש, ואפילו קטן שבישראל היה אומר שירה כמשה, שנאמר ויזכור ימי עולם משה עמו איה המעלם מים את רועי צאנו (ישעיה סג, יא) לא כתיב את רועה הצאן, אלא את רועי צאנו, מלמד שעשה כולם רועים. ע"כ. כולם זכו לדרגות נישאות מעין הדרגות של משה רבינו. ודתן ואבירם והשוטים, חשבו שהנה גם הם השיגו דרגות של משה רבינו, ומשה רבינו סתם מתנשא עליהם, ומונע מהם להתקרב ישירות להשי"ת.

ולא דעת ולא תבונה להם, שכל זה השיגו רק מכח מסירות נפשו של משה, שחרש וזרע מיום הוולדו, והלך בתוך היכלי הטומאה, לשבר את כל כוחותיה, וסלל מסילות האמונה, והאיר להם אור התשובה, והתפלל עליהם ועורר עליהם מדת הרחמים, ורק בזכות שעל שפת הים קבלו אמונה שלימה במשה, זכו מכח האמונה הזו לגילוי שכינה, ולכן אפילו עוברים ותינוקות זכו.

ובפסוק הזה בעצמו נרמז ענין זה, דכתיב "משה עמו איה המעלם מים", שלא עלו מן הים אלא רק בזכות תפלותיו של משה (זוה"ק ח"א דף סז:), ונקראה יציאת מצרים על שמו, וגם קריעת ים סוף על שמו, כי הוא פעל וסלל את הכל, וגם את האמונה והקדושה והתשובה שזכו ישראל. וזה היה אחד מן המטרות של עשרת המכות, לגדל את שמו של משה, בעיני כולם, כמו שכתוב "גם הָאִישׁ מֹשֶׁה גָדוֹל בְּאָרְץ מִצְרַיִם בְּעֵינֵי עַבְדֵי פְרֹעֹה וּבְעֵינֵי הָעָם", שעל ידי שיזכו לאמונה במשה, יוכלו לזכות באמונה בה', ולצאת מאפילת האורה. יה"ר שיזכנו השי"ת לילך בדרך הנכון והישר אכ"ר.

עצות טובות לשמירת הבריאות

נדמה, שכיום מוטל עלינו להקפיד יותר במצוות שמירת הבריאות, בכובד ראש ובתשומת לב מלאה. ולבקש מזון זך ונקי יותר, ולהשתדל בחיזוק כללי ויסודי של מערכת החיסון. - עם שמירת הפה מלשון הרע וקטרנג'ו, יחד עם שמירת כבוד התורה וצלם אלקים.

א. חיזוק כללי של מערכת החיסון מפני כל מיני וירוסים - בעבר בהווה ובעתיד

ישנם כמה דברים שטוב לכל אדם ליקח במשך כמה חדשים דברים מינימלים שמוכרחים בשביל מערכת החיסון לכל אדם מקטן ועד גדול.

הם: 1. ויטמין די D. 2. אבץ. 3. לבונה. 4. ולהחזיק בבית אנטיביוטיקה טיבעית שמותאמת ומותרת גם ללא מרשם רפואי. כמו שמן אורגנו, או סמיפונוס. 5. ולאנשים מבוגרים או חלולים וכו', גם פרוביוטיקה. וכן אפשר לקחת כל סוגי תוספי תזונה של חיסונית לחורף, או איירפרו (תוצרת נייצ'רספרו) שמותאם במיוחד למניעת הוירוסים הללו, וכן כמה וכמה תוספים כיוצא בזה שיוצרו לאחרונה בס"ד, של כמה חברות ייצור המנסות לטובה.

ויטמין די: אין כיום כמעט מי שלא חסר לו בגוף הרבה ויטמין די D, ומחקרים ברורים הראו, שרוב האנשים שהיה להם ויטמין די כראוי, ואחרי כן נדבקו בכל מיני וירוסים, לא הגיעו לכלל סכנה! **אבץ:** נחוץ מאד למניעת התפשטות וירוסים בתוך הגוף. האבץ מונע מהוירוס להשתכפל בתוך התאים, אך כדי להחזיר את האבץ לתוך התאים חשוב מאד לקחת קוורציטין, 10 דקות לפני נטילת האבץ (בתוך הארוחה). **אנטיביוטיקה:** כאשר יש וירוס, אם לוקחים מיד אנטיביוטיקה קלה (מה שאפשר בלי מרשם רופא), זה הצלת נפשות, כל רגע יותר מוקדם, הריפוי תועלתו וקל פי כמה וכמה. ובשביל קטילת וירוסים מיידית יש 5 אופנים קלים של אנטיביוטיקה טבעית הידועים כתרופת סבתא, והם: **שום. לימון. ג'ינג'ר** (במיץ, או בתה). **לבונה** (אפשר אפילו חליטת כמה גרגירים בתה). **שמן אורגנו.**

שום: לקחת שום טרי, לחתוך בסכין פלסטיק, ולערוט עליו מים רותחים, ואחרי שעה לשתות. וכן לשתות לימון. או מיץ ג'ינג'ר סחוט. זה הורג את כל הוירוסים. ויפה שעה אחת קודם, לפני שיתפשט ח"י. **לבונה** (רק מסוג: בוסווליה): זו תרופת סבתא ידועה 500 שנה, לקטילת כל מיני וירוסים כמו שפעת וכו'. **שמן אורגנו:** אנשים שנדבקו בוירוסים חמורים למיניהם, סיפרו שלקחו שמן אורגנו, והועיל להם מאד, רק שחובה להמשיך טיפול לפחות שבוע ואפילו שבועיים, כדי למגר לגמרי את הוירוסים. פירוט יותר של תוספי תזונה אלו, ראה בעמוד הבא.

וכן חשוב לעסוק בפעילות כמו הליכה וכדומה, שיש בזה כמה וכמה תועלות לבריאות בס"ד, ובפרט למערכת העיכול ומערכת החיסון.

ב. פשפוש במעשים

חובה עלינו לתקן את ענין שמירת הלשון, וכבוד התורה וכבוד לכל יהודי ויהודי, וכל צלם אלה"ם. אין יסורים בלי עוון! ומובא בזוהר הקדוש ביאור ענין חומרת לשון הרע יותר מכל העבירות כולם, משום שאין פתחון פה למקטרג מבלי שאדם בעל בחירה מדבר לשון הרע, ונמצא שקודם שאדם דיבר לשון הרע, לא ראו בשמים שום עבירות, כי אפשר לחשוב את החוטאים שהם אנוסים גמורים, ורק החוטא שדיבר לשון הרע, הפך את כל המעשים לעבירות, ונתן פתחון פה למקטרג, והוא גרוע מרוצח, כי זה גורם לאיבוד נפשות רבים.

על כבוד התורה, אמרו רז"ל שהמבזה תלמיד חכם אין רפואה למכתו. והכבוד האמיתי לכל גדולי ישראל בלי שום חילוקים ותואנות, הוא עמוד היהדות!

ושמירת הכבוד של כל יהודי, ואפילו כל צלם אלה"ם, זה מה ששומר על הכבוד שלנו, שגם אחרי כשלונות רח"ל, בשמים יבוטל כל הגזירות, כי סוף סוף יהודי הוא בן יחיד של מלך מלכי המלכים, וכאשר ממזלזל בחבירו, גורם לאיבוד הכבוד למעלה, ורק אז מתאפשרים גזירות וצרות ומצוקות רח"ל, וכך צריך לזהר אפילו בכבודו של גוי שאינו שונא ישראל ושונא ה'. ושמירת הכבוד הזה ממשיכה את האור הגנוז על האדם שממנו נמשכים כל הרפואות וכל השמירות.

למניעה ושיקום מכל מיני וירוסים רח"ל - אני ה' רופאי

אזהרה - מידע זה אינו רפואי כלל, ואין בו שום אחריות, ומיועד למניעה, ושיקום, ולא נכתב על פי רופא מוסמך. וגם הדבר פשוט ומפורסם - שחולים, ונטולי תרופות מרשם, והריון - תמיד צריכים יעוץ פרטי מוסמך.

יהודי יקר וצדיק הי"ו - מניו יורק, שהשקיע שם 8 חדשים בעזרה לאנשים שחלו בוירוס, ללא שום ריוח, והקדיש את זמנו הפנוי ימים וليلות, ועשה שם חסד עם המונים מאחינו בית ישראל הי"ו. והוא פירסם סיכום שעלה לו מתוך הנסיון (כי אין חכם כבעל הנסיון, ואף שאינו מבין כלל בענייני רפואה, קיים בעצמו "תשועה ברוב יועץ", ששאל וחקר, וקרא כל מאמר רפואי שיכל להשיג), עצות טובות ונחוצות לכל אדם - גם למניעה, וגם לשיקום, כי יש שהתרפאו, ועדיין סבלו חולשות קשות, ואפילו במשך כמה חדשים אחרי (ומי שמרגיש כך, לא יבהל, אלא ידע שרבים מרגישים כאלו חולשות וכאבי שרירים וכדו', ויודרו לחזק את גופו כפי מצוות "ונשמרתם", ויועיל לו בעזרת השי"ת. וחשוב מאד להשקיע בהליכה חצי שעה ביום, כפי כח הגוף, כל אחד באופן שלא מכביד על הלב, כי הפעילות הזו, נחוצה לרפוי הגוף ולחזוק מערכת החיסון), ולכן כדאי לכל אדם לקחת במשך כמה חדשים חיזוקים נכונים, וכן תזונה מתאימה (ומאד חשוב להוריד סוכר, הסוכר זה האוכל של החיידקים הלא טובים, וכן שמן), בכדי לרפא את הגוף לגמרי, ושלא יגיע לחשש פגיעה באיברים פנימיים ח"ו. ואמר אותו יהודי הי"ו, שמי שלקח חיזוקים ואחרי כן נדבק, קיבל את הוירוס בקלות מאד לעומת אחרים, [כמו שהוא עצמו נדבק אחרי שהקפיד כמה שבועות לקחת ויטמין די, ואבץ, ולבונה, ורק היה לו חום 3 ימים, אך ב"ה בלי שום השלכות, והוא עדיין מקפיד על מה שמייעץ אחרים, ולא הגיע מזה לתשישות כרונית או חולשה כרונית, ופגיעה בכליות או בכבד ח"ו].

ולא ריפאה אותו, ולכן אלו שיש להם אחריות מזהירים שחובה לקחת לפחות שבוע ברצף, ועדיף שבועיים, ואפילו חודש ימים לחיזוק. [וגם צריך לדעת שיש הרבה סוגי לבונה, והסוג שהוכח שכיעיל, זה רק "בוסוליה קריטריי", ולא סוגים אחרים שמזכרים בכמה מקומות].

מסקנה: שה"לבונה" המתאימה, הועילה להרבה אנשים, אבל אין להתעסק איתה רק באזהרה ברורה שימשיכו לקחת במשך שבוע (או שבועיים) לפחות.

ג. פרוביוטיקה במינון גבוה. - הוכח כיעיל מאד בחיסון הגוף כנגד הוירוס הזה, וגם לשיקום כללי. ומועשה באחת מקהילות הקודש, שהאדמו"ר שלהם התווה להם דרך ע"פ דרכו בקודש בכל ענייני הזהירות, וגם מינה מומחה מטעמו שיתן הוראות למי שיש לו חשש, והדבר החזק ביותר שהרופא הציע להם זה פרוביוטיקה - 50 מ"ליארד (עדיף 2 ליום). ואמר להם שבמשך שנים רבות הוא משתמש בפרוביוטיקה (במינון גבוה מאד) במצבים מסויימים במקום אנטיביוטיקה (אכן למעשה ודאי שאלו דברים שצריכים יעוץ מוסמך), כי במקום גלירוג את החיידקים הלא טובים, ועל הדרך לחסל את החיידקים הטובים ואת מערכת העיכול וכו', עדיף לחזק את החיידקים הטובים, שהם לבד יתגברו על החיידקים הלא טובים.

ד. שמן דגים אמיתי וטרי - הוכח כמועיל מאד לחיזוק הגוף גם בהתמודדות בוירוסים, זה נותן הרבה כח וחוזק להתרפא, ומכיל גם ויטמין D. [אלא שרוב הקפסולות שמזכרים בחנניות על המדפים, זה כבר ישן ומחומצן ולא יעיל. ויש רק 3 סוגים שמועילים, ואחד מהם זה "אומסגו גלירוג" שמן דגים שמגיע בקירור, זה עולה הרבה כסף, אך זה שוה. וכן שמן ציה פורטה (שמגיע בקירור), או שמן מרוזה המרושתת]. ועודו גם למניעת כרישי דם שנוצרים לפעמים ע"י הוירוס הזה. [ועוד יש לדעת,

א. ג'ינג'ר [זנגוויל], הוא הדבר הכי מועיל שהוכח. ובכל צורה מועיל, אבל הכי טוב לקחת שורש טרי (מחנות תבלינים ופיצוחים) ולסחוט אותו, ולקחת 28 גרם מיץ, מדולל היטב במים] זה חריף מאד יש לקחת באמצע או אחרי ארוחה], וכך 3 פעמים ביום (בכל פעם מנה של 28 גרם). ויש שטוענים שגם קוביות ג'ינג'ר מופחת סוכר, שמזכרים בחנויות פיצוחים, עוזר מאד, למצוץ בפה במשך 10 דקות (ולא ללעוס ולבלוע מיד), ואחרי כן לבלוע, שזה לא חריף אבל החומר הפעיל קיים בזה. וגם זנגוויל יבש, כמו חצי כפית בתוך כוס שתיה מועיל. אך מה שהוכח כממוגר את הוירוס, זה באופן הנ"ל. גם אפשר לחלוט אותו, לקחת שורש זנגוויל ולחנותו חתיכה, ולקצוץ, ולהניח בכוס זכוכית, ושופכים עליה מים רותחים, ואחרי 10 דקות זה ראוי לשתייה כמו תה, להוסיף דבש. ולבדוק שלא חריף מידי, ואם חריף, אפשר לקחת אחרי אוכל, או לדלל עוד. [קעת פרסמו שיש קו לבריור אודות הג'ינג'ר ועוד, וגם לקבל בינים, או לפתוח מוקד חלוקה בינים בלבד: 0723982355. 0583268992].

ב. לבונה (בוסוליה קריטריי) - היא תוסף תזונה ידוע (מאות שנים) לכל סוגי וירוס, וגם לשפעת, והוכח גם לוירוס זה, (בכל גיל, וגם במצבים כבר קשים מאד. אפשר בדיעבד לקחת בתוך כוס תה, וכן לתינוקים ע"י חליטה, רק שצריך יעוץ עם מומחה מוסמך גם לגבי המינון המדוייק), אך צריך שתהיה בזה אחריות, כי מי שלקח יומיים שלשה, ומיד הרגיש טוב ופסגו התסמינים, בהרבה פעמים אחרי שבועיים או חודש, הוירוס חזר חזק ואלים יותר, כיון שהלבונה רק דיכאה אותו,

שלפעמים יש כאבי ראש וחולשות מחמת חוסר מגנזיום
שגורם הירוס הזה].

ה. שום טרי, בלי מגע מתכת – זו התרופה הכי
נגישה והכי קלה, שמחסלת וירוסים ומעלה את
הנוגדי חמצון ועוד דברים טובים. – לקצוץ כמה שינים
של שום בסכין פלסטיק או ביד, ולהניח בכוס, ולערות מים
רותחים, ואחרי שעה לשותות כפי היכולת. במשך 3 ימים
לפחות.

ו. וירומיזין – עשב ידוע שריפא רבים ממחלת
ה"מלריה", ולפי טענת רבים הועיל להם גם לשאר
וירוסים, (מבוססת על צמח לענת יהודה. ומי שרגיש לחץ דם,
צריך לעקוב, כי זה מוריד לחץ דם). והם כתבו שבמשך 5 ימים
לקחת 8 כדורים ליום, ואחרי 5 ימים להוריד למספר
קטן יותר של כדורים ליום. אמנם אפילו במינון קטן יותר
הועיל. [מוכרים בחנויות טבע בין 100 ל-150 ש"ח].

ז. לימון – מועיל הרבה. ואפשר לאכול לימון אחד
ליום, במשך כמה ימים. והכי טוב לסחוט לימון טרי,
לערב עם דבש, ואפשר לדלל במים, ולשתות עם קש, שלא
יגע בשיניים, כי יש בלימון חומר שהורס את הציפוי של השיניים].

ח. אבץ – אבץ חשוב לחיזוק מערכת החיסון. וצריך
שתהיה לו ספיגה טובה, ולכן לא לקנות אבץ זול, רק
מיוחד עם ספיגה מוכחת. אפשר לשלב עם ויטמין C

מותאם. והכי טוב לקחת עם קוורציטין, שזה נחוץ
לספיגת האבץ, וגם מחזק את מערכת החיסון כמו
ויטמין C ואפילו יותר ממנו. [ביום הראשון אבץ אחד
בבוקר עם 8 כדורי קוורציטין, ובערב גם אבץ אחד עם 8
קוורציטין, ואחרי יומים אפשר להוריד ל-6 קוורציטין בכל
מנה. ואחרי כן ל-4].

ט. ויטמין D – מציל נפשות ממש בס"ד, למי
שמתמיד בו (מחזק מערכת החיסון), אנשים שלקחו בקביעות
עברו את הוירוס בקלות גם זקנים וישישים. וכן
ויטמין סי, יכול להועיל הרבה, אך רק מסוג מסויים
שבאמת נספג טוב, ולא מתחמצן בתוך הגוף.

י. חומץ תפוחים [איכותי מחנות טבע. ורק למי שאין לו בעיות של
חומציות בקיבה וכו']¹, חשוב מאד, זה תרופת סבתא ישנה, מוצר
אנטי דלקתי, שמועיל נגד כל וירוס ודלקת. ואסור לקחת
יותר מ-2 כפות ליום. וחובה לדלל הרבה במים אם זה
בלבליעה. (ובשביל לחיטוי מערכת הנשימה, פשוט לנשום את הבקבוק. או
לקחת שליש כוס חומץ תפוחים ושתי שליש מים, ולשים במכשיר אידים,
ולנשום).

יא. טיפול מסודר – עוד סיפר, שקרוב משפחה שלו
רופא יהודי בקופת חולים בחו"ל, נותן טיפול מסודר (ובמצבים
קשים- בהזרקה לתוך הווריד), על ידי 3 או 4 דברים: 1. ויטמין D
בכמות מוגברת. 2. אבץ (עם קוורציטין, או עם הידרוסקי. כדי להחזיר
את האבץ לתוך התא). 3. פרוביוטיקה. 4. אנטיביוטיקה.

סיכום למעשה:

נוכל לקיים מצות "ונשמרתם" בהידור, ולהקפיד כל אחד ואחד לקחת במשך כמה חדשים, כמה
תוספי תזונה לחיזוק מערכת החיסון: א. ויטמין די במינון מוגבר. [הכל לפי הגיל (גם לתינוקים, לשאלו רופא המינון),
כעת יש מפרסמים שמותר לתקופה מסויימת אפילו מינון גדול, ולאנשים עד 10,000 יח"ב ליום. ואחרי חדשיים להוריד ל-5,000, ואחרי
כן ל-3,000. שהרי חשיפה לשמש (רוב הגוף, כמו בים), של רבע שעה שווה ל-10,000 יח"ב. כך שריבוי לזמן קצר לא אמור להזיק, וכיום
כמעט לכולם חסר הרבה ויטמין די שהוא אחראי ביותר על כל מערכת החיסון ומניעת מחלות]. ב. אבץ. ג. לבונה (ב"ד"כ אסור בהריון,
ומ"מ במקרה של הדבקה, יש דרך כיצד לקחת אותה, ויש שידועים ליעץ בזה, ואומרים מהנסיון שלהם שמחודש שביעי אין חשש) המוותאמת,
למניעה 2 מנות ליום [גרגיר אחד לפי כל 10 ק"ג משקל הגוף, ולאנשים זה 8 גרגירים]. ד. מעט גינג'ר. ה. 2 אגוזי
ברזיל ליום (ולא יותר. מכילים "סלניום" שנוחץ למערכת החיסון). ו. ולהקפיד על אכילת חלבונים טובים. ומי שרגיש
בקיבה וכדו', גם פרוביוטיקה. וכן כל סוג של חיסונית, מועיל. [כמובן שאנשים עם תרופות מרשם, והריון
וכו', צריך בכל דבר יעוץ רפואי מוסמך]. בעזההש"ת.

ועצה טובה – להחזיק בבית כמה בקבוקי שמן אורגנו (אפשר להשיג בבתי טבע טיפות ובכדורים), שזה טיפול ראשוני
לכל וירוס, וכיוון שלא שייך לקחת אנטיביוטיקה בלי הוראת רופא מדוייקת, לכן טוב לקחת שמן אורגנו
(תרופה טבעית ללא מרשם), שזו אנטיביוטיקה קלה ועדינה, שמותאמת מאד נגד וירוס זה, אנטיביוטיקה לא חזקה
כל כך, שהצילה חיים לפי הניסיון שלהם. [ונוטלי תרופות מרשם וכו', צריך יעוץ מוסמך].

ולהיות בשמחה גדולה (ואפשר בסיוע יוגווי קודש), בלב נאמן לאבינו שבשמים, אבינו רועינו, הרופא הרחמן
ההשומר הנאמן בכל עת ורגע, ישמח ישראל בעושי בני ציון יגילו במלכם. אמן נצח סלה ועד.

כעת יש שפרסמו קו יעוץ מנסיון של אנשים פשוטים ש"לא מוסמכים" – 02-5795098

הערה: אין לראות בכל עצות אלו תרופה כל שהיא, או תחליף ליעוץ רפואי מוסמך

אמר המלקט: אודה ה' בכל לבב, אשר זכנו ברוב רחמיו וחסדיו, ללקט ולקבץ פניני אמרים ששמענו מכל רבותינו הגדולים מימי נעורינו וכו', וקבצנו בכמה מהדורות **"פלאות מתורתך"**, ו**"אוצרות מתורתך"**, ו**"שמן תורק"**. ומכל אלו ליקטנו כעת בגליון שבועי. וכיון שספרים הנ"ל הם ליקוטי ביאורים וחידושים מרבותינו, קראנו שמו **"באר מים החיים"**, כי מבאר מים החיים של רבותינו, ישקו העדרים.

והנה לפני כשנתיים ימים זכינו להתקרב אל המאור הגדול, קודש הקדשים, חכם הרזים בכל חדרי פרד"ס תורתנו הקדושה, צדיק יסוד עולם, החכם השלם, כליל תפארת, בכל מעלה, ובכל קדושה וטהרה, ובכל קנייני התה"ק, גאון ישראל רבינו שלמה יהודה שליט"א.

אשר אין שיעור וערך - לענוותו, וליראתו, ולאהבתו, וליוקר מידותיו, ולעוצם אהבת ישראל לכל יחיד ויחיד. ובמשך 15 שנים מסר נפשו להעמיד תלמידים הגונים, והחיה נפשות ישראל, והאיר בהם תקוה ושמחה עידוד וכח עצום בגוף ובנפש, והרבה ת"ח שזכו להתקרב אל הקודש, קבלו כח ושמחה ואון וחיל להמשיך להגביר חיילים לתורה, כמשאת נפשו, להאיר נשמות ישראל, ולהחזיר את הכבוד לזקני הדור, גדולי התורה, ולאחד בין מחנות ישראל הקדושים.

ודברי קדשו שזכינו לשמוע בשיעורים מידי שבוע בשבוע, המה מאירי עינים, דרך ה' סולת נקיה תמצית מכל תורת רבותינו לדורותיהם, דרך עץ החיים אמת לאמיתה, הלכה למעשה, בתכלית חובת האדם בעולמו של כל אחד ואחד. והרבה מרגליות ששמענו מפ"ק ומה שהחכמנו בהם, הכנסנו בכ"י של ספר זה, ביאורים נפלאים ופניני דרך ה'. ובמהדורא זו קיצרנו יותר, כדי שירויץ בהם הקורא.

וגם זכינו שהגיעו לידינו כמה מכתבי הקודש של מו"ר גאון ישראל שליט"א, שנמסרו במשך השנים תשס"ח - תש"פ, ורבים מהם

שמענו בע"פ מהקלטות. ואנחנו שומעים וקוראים - ובוכים מהתרגשות דקדושה, לקבל כזו דעת טהורה זכה ותמה, מים חיים המביאים הרפואות, ומדשנים העצמות, ומצמיחים הטהרות, לרפא כל גוף ונפש, כלשון רבינו הרמב"ם (מקוואות יא, יב) שהמביא נפשו במי הדעת הטהור, הרי הוא נטהר, ונאמר "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם וגו', ומכל גלולכם אטהר אתכם".

וכמה יש להודות לאבינו שבשמים, שחנן אותנו במתנה כזו, שאין יקר בעולם כמו הדעת הטהור, כי דעת קנית מה חסרת (קה"ר ז, א), ומי שיש בו דעה כאילו נבנה בית המקדש בימיו (ברכות לג). זו דעת התורה הטהורה, שממנה קדושת המקדש ע"י הלוחות שבתוך ארון הברית, שעליהם שרתה השכינה, ומשם לכל העולם. וכן בכל דור דעת תורה של חכמי הדורות שכוללין כל התורה, ומהם קיום העולם כולו וקדושתו וטהרתו וברכתו.

וכתבים אלו, המה "דעת אלקים" אשר בכתם טהור לא תסולה (איוב כח), תורת חיים שיכולה להאיר חייו של כל יהודי ויהודי באשר הוא, ולהעלותו על דרך המלך בכל נושא וענין, הן בתורת ה', והן בעבודתו יתברך, וגם בענייני שלום עצמו, ושלום ביתו, וחינוך ילדיו, וקדושת ישראל. ודרך אמת בלימוד התורה הקדושה, וכיצד תהיה תורתו משתמרת בקרבו, ויתחבר לנשמת תורתנו הקדושה, ולמצוא את חובתו בעולמו, עד דרך עץ החיים.

והאמת שלא עת לחשות, וישראל קדושים יקרים וחביבים, צמאים מאד לשמוע דבר ה', שהוא יקר מאד (שמואל א, ג, א). וכיצד נוכל לראות את האור הגדול הזה, ולשמוח בו לנפשינו וב"ב, ולמנוע טוב מכלל אחינו בית ישראל. ועל כך תפלותינו לאבינו שבשמים - שנזכה שיסודרו הדברים כראוי, ויוכלו להביא אותם בפני אחינו בית ישראל, למען ייעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונו בלבב שלם, ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, אנס"ו.

דגל מחנה יהודה

כמה פניני דרך בפרשת השבוע שנערכו על פי הספר דגל מחנה יהודה, ועל פי שיעוריו של גאון ישראל הינוקא שליט"א

הקדמה

עיקר תכלית האדם בעולם היא לגלות את מלכותו יתברך, וגילוי המלכות הוא על ידי תורה ותפילה, וריחוק האדם מהתורה ובעיקר מהתפילה הוא מחמת הכפירה שמחדיר היצר הרע באדם שאין הקב"ה נמצא איתו במקומו ובמדרגתו, איך שיהיה, ושבכל מקום יכול מיד להתחבר לה' יתברך. ואף על פי שחושב שיש עליו איזה טרונות בשמים מחשבותיו ומעשיו, ידע שעיקר הטרונות שיש עליו היא על הדבר הזה שהוא קרוב לייאוש מתקוה, וצריך לידע שהמושג "בעל תפילה" זה אחד שיכול להתפלל בכל מקום ובכל מצב, כי בזה הבדילנו הקב"ה מכל העמים שתהיה השכינה עם כל יהודי באשר הוא. (ע"פ שיעור מכ"ה שבט תשע"ו).

"ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה..." (שמות י', א). כתוב במדרש (שמות רבה ג, ג) שהקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו ירד להציל את עמו מיד מצרים, כדכתיב: "וארד להצילו מיד מצרים (ג, ח). נמצא שהשכינה היתה במצרים, ולכן אמר לו "בא אל פרעה", וכוונתו, אני כבר מצוי בפלטרין שלו, ובא לשם.

ומכאן נלמד יסוד גדול בעבודת ה' יתברך, שיכולין להתקרב לה' יתברך מהמקום הכי קרוב, ויכולין להתקרב מהמקום הכי רחוק, וזה מה שאמר ה' יתברך למשה "בא אל פרעה", שהודיע לנו ה' יתברך לדורי דורות ולכל אחד, לאיזה מדרגה שיגיע, שמכל מצב שעובר עליו הוא יכול משם דייקא למצוא אותו יתברך, בחינת "ובקשתם משם את ה' א-להיך ומצאת" (דברים ד, כט), היינו מהמדרגה שאתה נמצא בה, ובבחינת "כי המצווה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאה היא ממך ולא רחוקה היא לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אותה ונעשנה. ולא מעבר לים היא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמענו אותה ונעשנה כי קרוב אליך הדבר מאד בפין ובלבבך לעשותו" (דברים ל, י-י). שידע כל אחד שגם הוא יכול להתקרב לה' יתברך, וה' יתברך אוהב אותו ורוצה בעבודתו. ואפילו שנדמה לאדם שהוא רחוק מאד, לא ייאש עצמו לעולם חלילה, רק יחתור ויבקש את ה' יתברך ממקומו.

זה ה' הודיע ה' יתברך למשה ואמר לו: "בא אל פרעה", היינו שאני כבר מצוי שם, היינו שה' יתברך נמצא עם האדם תמיד ואפילו במקומות האפלים והחשוכים שהוא בחינת מצרים, מצרי החושך שנראה לו שהכל חשוך בעדו ואין לו פתח לישועתו, יזכור מה שאמר ה' יתברך למשה "בא אל פרעה", היינו אני איתך ולעולם לא אעזוב אותך - "כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב" (תהלים צב, יד). היינו שתדע שה' יתברך תמיד איתך, ואין יהודי בודד בעולם, כמאמר מורנו הבעל שם טוב, שאמר: "אין יהודי בודד בעולם, בכל מקום שהוא נמצא ה' יתברך עימו".

זה גילה ה' יתברך למשה שאמר לו שהוא נמצא בפלטרין של פרעה, היינו ה' יתברך גילה למשה את רחמנותו יתברך שהוא יתברך נמצא אפילו במקומות הנמוכים והשפלים ביותר בחינת מצרים - מקום פרעה, כי מלא כל הארץ כבודו, וצריך כל אדם לדעת שאפילו ההסתרות וכל החשכיות שיש לו, ה' יתברך שם איתו ואצלו ולעולם לא יעזוב אותו.

וידע שהחושך הזה בחינת פרעה, וזה מרמז לכל הנ"ל איך שה' יתברך עם האדם בכל החשכים שעוברים עליו - לבל יתייאש מלבקש ממנו יתברך, ובזכות זה נזכה לאור גדול, אור האמת שיאיר לנו, ויביא לנו את משיח צדקנו בקרוב ממש, ונזכה להתגלות השכינה ולבנין בית מקדשנו ותפארתנו, אמן ואמן!!!

ביאורים וחידושים

ידיעות אלו, וכפי שידוע כמה טלטלות ומשברים עברו על חכמים גדולי הדורות, כמו המפורסם על בעל הרוקח ובעל הפני יהושע ועוד צדיקים, שכל תורתם הנמצאת בידינו הוא מכח גבורתם לידע שאין הקב"ה עזבם אף לרגע.

הנה עיקר כח הבעל דבר להרפות את האדם ולהחלישו, הוא רק מכח הכפירה שה' יתברך לא נמצא איתו תמיד, וכדי שיבוא לידי איזה קירבה לה' יתברך צריך הוא לפעול פעולות

מחמת שנראה שדבר האמונה שה' יתברך נמצא עם האדם בכל מקום ובכל שעה, הוא דבר קל בעיני האדם, ואינו מן היסודות החשובים ביותר בחיים ובדרך עבודת ה', או שנדמה שדבר זה אינו מיועד אלא רק למי שנמצא רחוק מאוד "וצריך לעודדו" וכיוצא בזה. לכן נבאר בעזה"י את הדברים על פי כמה הקדמות שקבלנו ממו"ר בכמה מהשיעורים. ופעם התבטא מו"ר שדבר זה צריך להיות חדור בכל תלמיד חכם, ושאי אפשר באמת לבוא למדרגת תלמיד חכם ללא

עצומות עד שימשיך אצלו את הקדושה, ומחמת שדבר זה כבד מאוד מיד נולד היאוש בליבו, וכך מתרפה או פוסק מעבודתו.

ולכן צריך לידע שבעולם האמיתי המושג יאוש **לא קיים**, ולכן הצדיקים שרואים האמת הרבו להזהירנו שהיאוש אינה מידה טבעית המוכרחת אצל האדם, אלא זו המצאה של הקליפה, והיא אחד מן הרמאויות הגדולות שמרמים לאדם בעולם הזה, וכשיגיע האדם לעולם האמת עיקר צעריו יהיה שרוב מה שהפסיד הוא מחמת שהאמין לטענת היצר בדבר הזה. שתמיד נותן לאדם מחשבה שכדי להתחבר לה' ולמצוא את הידיעה ממנו יתברך, צריך הוא להיות במדרגה אחרת. וכאן במקומו הנוכחי ה' יתברך לא יגלה לי את מציאותו יתברך.

והאמת הברורה שקבלנו בתורה היא, שהקב"ה קבע חוק ומציאות, שעם כל יהודי בכל מדרגה תהיה השכינה עימו. ואע"פ שאין השכינה שורה אלא במקום שמבוטל אליו יתברך, בכל יהודי יש חלק נעלם בנפשו הנקרא 'יחידה' ששם הוא בטל לקב"ה בשלמות, ואפילו אצל הרחוקים מאוד, והיא הסיבה שאפילו יהודי שרחוק מדרך התורה מוכן למסור את נפשו ולא לעבוד עבודה זרה ולכפור בא-להי ישראל, כי אז מתגלית אצלו מדרגת היחידה ששם הוא מבוטל לקב"ה ושורה עליו השכינה, וכמה שיותר מאמין שהקב"ה נמצא איתו במקומו ומדרגתו יוכל לגלות מציאותו יתברך בחלקי נפשו היותר מגולים עד שיוכל ממש לידע ולהרגיש

מציאותו יתברך, שהוא עימו ואצלו תמיד.

וגילוי השכינה שבמדרגתו תלויה בזה שיאמין בחוק הזה שקבע הקב"ה, וגם אם יטהו יצרו שבמקומו אין השכינה נמצאת והוא רחוק מאיתו יתברך. יזכור את פסוקי התורה ואזהרות הצדיקים לכל נשמות ישראל לבל נקשיב לזה השקר הגדול של היצר הרע. כי גם אם אין מציאותו יתברך נגלית אצלו ידע שאין זה אלא הסתרה בדעתו. אבל באמת לאמיתה השכינה עימו ואין דבר זה תלוי בו. אלא יאמין בתורה ובצדיקים שמציאותו יתברך יכולה להיות אצלו בגילוי ברגע קל רק אם יבקש באמת ולא יחשוב שהדבר רחוק הוא ממנו.

וזה הגילוי שכתוב "קרוב אליך הדבר מאוד" שהכל תלוי במחשבה **למי להאמין**. האם להאמין לקליפה שאומרת לאדם שצריך להחליף מדרגה כדי לגלות אצלו את מציאותו יתברך. או לצדיקים שזעקו בכל דור שמקרא מלא הוא בתורה שה' יתברך נמצא במקומך ובמדרגתך ממש, ואינך צריך לשנות מקומך כדי לגלות מציאותו יתברך, אלא יכול למצוא את החיבור לקב"ה ללא שום תוספת ושינוי.

שגילה לנו ה' יתברך שהחיבור לקדושה הוא הרבה יותר קרוב ממה שנדמה לנו והרבה יותר נגיש וסמוך אלינו כמש"כ "קרוב אליך הדבר מאוד" נמצא שטענת היאוש מחמת כובד העבודה, הוא השקר שמסתיר מאיתנו את האמת הבסיסית הזו שאין בה שורש של אמת, שמקרא מלא הוא, "ובקשת משם את

ה' א-להיך" מאותו מקום שאתה נמצא כעת בכל מדרגה שהיא. וגם אם נמצא בחושך וכו' הרי במצרים הוא חושך כפול ומכופל. ואעפ"כ כתוב "וארד להצילו מיד מצרים" והוא כתוב מפורש שהשכינה נמצאת גם למטה במקום שלך בתוך מצרים על מנת להושיע ולהציל אותך.

והוא הטעם שהפסוק בדברים מאריך "לא נפלאת היא ממך, ולא רחוקה היא, לא בשמים היא, לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמיענו אותה ונעשנה, ולא מעבר לים היא, לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמיענו אותה ונעשנה" והוא פלא איך שהתורה מאריכה בטענות היצר שיכול להטות את האדם בדבר הזה, מה שלא מצינו במקום אחר שהתורה כך תכפול טענות שלכאורה נראה שאין בהם ממש, **אלא שידוע לפני הקב"ה** שעיקר הדבר שמרחיק את עם ישראל ממנו יתברך הוא על ידי שיחשוב האדם שכדי לגלות מציאותו יתברך ולעובדו **צריך להיות במדרגה אחרת ממקומו הנוכחי**. ומאחר ויש אין סוף מדרגות בעבודת ה' תמיד יחשוב האדם שצריך להיות אחרת כדי להיות לפני ה', וכך יעבור עליו שבעים שמונים שנה שלא עמד פעם אחת לפני ה' ואף פעם לא גילה את מציאותו יתברך במדרגתו, אלא תמיד חיפש מקום ומדרגה אחרת כדי להתחבר לקדושה.

ועל כן באו הפסוקים להזהיר אזהרה חמורה לבל נטה אזננו להקשיב לשקר היאוש, שאינו באמת בנמצא והוא המצאה של

הס"א. ומחמת שראו הצדיקים שעיקר הריחוק הוא בדבר הזה על כן שבו והזהירו וצעקו מאוד שבכל מקום ובכל מדרגה יכול האדם להתחבר מיד לקדושה ואינו צריך שיחלוף יום או לגמור התהילים או לסיים מסכת או כל עובדה אחרת כדי להחליף מדרגתו על מנת שיגלה מציאותו יתברך **אלא תלוי הדבר בבקשת ה' יתברך ממקומו דוקא** שיגלה את גילוי השכינה העצום והנורא שנמצאת במדרגתו הנוכחית.

ומדרגת השכינה שנמצאת עם כל יהודי היא כלל לא מצב של בדיעבד, אלא הוא ענין של לכתחילה, כי הוא חוק שקבע ה' יתברך בבריאה שתהיה השכינה הקדושה עם כל יהודי אם בהסתרה אם בגילוי. ומה שנדמה לאדם שמחמת שנמצא כל כך בריחוק, הוא זה שצריך להמשיך את השכינה אצלו מגובהי מרומים, אין הדבר כן אלא הגילוי של ה' יתברך במקומו הרחוק הוא זה שקורא לו לבקש לגלות את מציאות הגילוי הזה במדרגה הזו. ולכן כתוב "בא אל פרעה" לומר לך שהשכינה במדרגתך מודיעה לך **שהיא כבר שם** ואין לך מה לחשוב שאתה צריך לעבור תהליך של הבאתה מעבר לים או מהשמים ואח"כ לעבור תהליך נוסף להשמיע לאזניך ואח"כ לעשותה ורק אז תוכל לעמוד לפני ה'. אין הדבר כן, אלא כפי שאתה כעת, תוכל לבקש את גילוי השכינה הנורא שיש במקומך ומדרגתך ולהביאה לידי גילוי עד שתדע ותרגיש שהינך עומד לפני אדון השמים והארץ. שכתוב מלא הוא והבטחה מפורשת היא בתורה, שאם תבקש אותו גם במקום נמוך אתה תמצא "ובקשת משם את ה' א-להיך **ומצאת**", ועל ידי התבוננות יוכל להגיע לקיום התורה והתפילה בכל מדרגה, כמו שכתוב בפיך ובלבבך לעשותו.